

سفرآیة الله ری شهری به عربستان

سیدعلی قاضی عسگر

خاطرات سفر

نویسنده:

علی قاضی عسکر

ناشر چاپی:

مشعر

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

فهرست ----- ۵

خاطرات سفر ----- ۹

مشخصات کتاب ----- ۹

فصل اوّل: حرمین شریفین ----- ۹

اشاره ----- ۹

آغاز راه ----- ۱۹

چهارشنبه مورخ ۱/ ۶/ ۸۵ ----- ۱۹

پنجشنبه ۲/ ۶/ ۸۵ ----- ۲۶

دیدار با وزیر علوم ----- ۲۹

جلسه با مدیران راهنما ----- ۲۹

بازدید از ستاد مکه ----- ۳۰

دیدار با دانش‌آموزان ----- ۳۱

دیدار با روحانیون عمره ----- ۳۲

حرکت به سمت مدینه ----- ۳۴

جلسه با مدیران راهنما ----- ۳۶

دیدار با روحانیون کاروان‌ها ----- ۳۸

دیدار با آقای عمری ----- ۴۰

جلسه جمع‌بندی ----- ۴۵

فصل دوّم: کنیا ----- ۴۷

عزیمت به سوی نایروبی ----- ۴۷

جمهوری کنیا در یک نگاه ----- ۵۰

اطلاعات کلی سیاسی، اقتصادی و فرهنگی ----- ۵۰

حرکت به سمت فرودگاه ----- ۵۷

دیدار از رایزنی فرهنگی ----- ۵۸

دیدار با رئیس و اعضای شورای مسلمانان کنیا ----- ۶۱

دیدار با شیعیان در مسجد پاکرود ----- ۶۶

دیدار از «جعفری کلوپ» ----- ۶۸

حرکت به سمت مومباسا ----- ۷۰

دیدار با قاضی القضاة و جمعیت علمای مومباسا ----- ۷۷

دیدار با شیخ عبداللهی ناصر ----- ۸۳

دیدار از باغ تمساح‌ها ----- ۸۴

شنبه ۱۱/ ۶/ ۸۵ ----- ۸۵

حوزه علمیه رسول اکرم صلی الله علیه و آله ----- ۸۷

جمع‌بندی سفر به کنیا ----- ۹۳

دیدار با آقای عبداللهی ناصر بسیار مفید بود. تحولی که در ایشان دراثر مطالعه کتاب الغدیر و دیگر کتب به‌وجود آمده نشان می‌دهد که مسؤولیت ما در انتقا

فصل سوم: سودان ----- ۹۷

آغاز سفر به سودان ----- ۹۷

سودان در یک نگاه ----- ۱۰۱

روابط دوجانبه جمهوری اسلامی ایران و جمهوری سودان ----- ۱۱۳

همایش ذکر و ذاکرین ----- ۱۱۵

دیدار از مرکز حج و عمره سودان ----- ۱۳۱

بازدید از دانشگاه جامعة القرآن الکریم والعلوم الإسلامیة ----- ۱۴۹

دیدار با آقای عثمان بشیر الکباشی ----- ۱۵۲

جولة نیلیة ----- ۱۵۵

همایش مهدویت ----- ۱۵۶

چند نکته خواندنی ----- ۱۶۹

پایان راه ----- ۱۷۰

فصل چهارم: مقالات همایش مهدویت ---- ۱۷۱

ایدئولوژی مهدویت ---- ۱۷۱

اشاره ---- ۱۷۱

محور اول: وضعیت بشر و نیاز به منجی ---- ۱۷۵

محور دوم: نیاز انسان به دین ---- ۱۷۶

محور سوم: بحث منجی در ادیان ---- ۱۷۷

محور چهارم: مهدویت در اسلام ---- ۱۸۱

محور پنجم مکاتب مهدویت در اسلام ---- ۱۹۷

محور ششم: مکتب امام مهدی در سودان ---- ۱۹۹

محور هفتم: تعامل با دیگر مکاتب، با وجود اختلاف در عقاید و دیدگاه‌ها ---- ۲۱۱

بعد فلسفی مفهوم رهایی‌بخش در اندیشه انسانی ---- ۲۱۵

مفهوم نجات‌دهنده (رهایی بخش): ---- ۲۱۵

مفهوم «نجات‌دهنده» در دو تفسیر اعتقادی و اجتماعی ---- ۲۱۷

«نجات‌دهنده» و مقوله دین ---- ۲۱۹

«نجات‌دهنده» و ایده «بشارت» ---- ۲۲۱

ذکر برخی نمونه‌ها از «نجات‌دهنده» در تمدن‌های قدیم مصر و یونان ---- ۲۲۳

شخصیت «منجی» در ادیان ابراهیمی ---- ۲۲۷

خاتمه ---- ۲۳۰

منابع و مآخذ ---- ۲۳۱

نجات‌دهنده در اندیشه دینی مسیحیت ---- ۲۳۲

مقدمه: ---- ۲۳۲

مفهوم رهایی و نجات در عهد عتیق ---- ۲۳۳

جلب رضایت الهی، هنگام خشم خدا نسبت به انسان ---- ۲۳۳

انواع مرگ ---- ۲۳۵

مسیح به‌عنوان منجی بشریت ----- ۲۳۹

پیشگویی‌های عهد عتیق پیرامون آمدن مسیح نجات‌دهنده ----- ۲۴۱

تعلیمات مسیح در مورد خودش به‌عنوان نجات‌دهنده ----- ۲۴۱

نتایج رهایی و نجات ----- ۲۴۳

مسیح به‌عنوان دین‌گذار ----- ۲۴۴

گواهی شاگردان مسیح درمورد او ----- ۲۴۴

معجزات مسیح و ارتباط آن با موضوع نجات و رهایی ----- ۲۴۹

اعتراف کلیسا به «مسیح به‌عنوان منجی و دین‌گذار» ----- ۲۵۱

نجات و رهایی و مراحل آن ----- ۲۵۱

منابع و مآخذ ----- ۲۵۲

تصاویر ----- ۲۵۵

درباره مرکز ----- ۲۵۶

خاطرات سفر

مشخصات کتاب

سرشناسه : قاضی‌عسکر، علی، ۱۳۲۵ -

عنوان و نام پدیدآور : خاطرات سفر: خاطرات سفر آیت‌الله ری‌شهری به کشورهای عربستان، کنیا ، سودان/علی قاضی‌عسکر .

مشخصات نشر : تهران: مشعر، ۱۳۸۶.

مشخصات ظاهری : ۲۸۸ ص :مصور(رنگی)، جدول.

شابک : ۱۵۰۰۰ ریال ۹۷۸-۹۶۴-۵۴۰-۰۸۲-۶

وضعیت فهرست نویسی : فیپا

یادداشت : کتابنامه.

موضوع : محمدی‌ری‌شهری، محمد، ۱۳۲۵ - -- سفرها -- آفریقا

موضوع : محمدی‌ری‌شهری، محمد، ۱۳۲۵ - -- سفرها -- عربستان.

موضوع : سفرنامه‌های ایرانی .

موضوع : آفریقا -- سیر و سیاحت .

موضوع : عربستان -- سیر و سیاحت .

رده بندی کنگره : DT۱۲/۲۵/ق۶خ۱۶ ۲ ۱۳۸۶

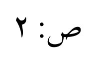
رده بندی دیویی : ۹۱۶/۰۴۹

شماره کتابشناسی ملی : ۱۱۷۸۴۸۸

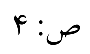
ص: ۱

فصل اوّل: حرمین شریفین

اشاره

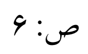

ص: ۲

ص: ۳

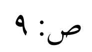
ص: ۴

ص: ۵

ص: ۶

ص: ۷

ص: ۸

ص: ۱۰

ص: ۱۱

آغاز راه

همه‌ساله در ایام عمره، نماینده محترم ولی فقیه و سرپرست حجاج ایرانی، همراه با هیأتی عالی‌رتبه از مسؤولان سازمان حج و زیارت و بعثه مقام معظم رهبری، به‌منظور بررسی روند امور اجرایی و فرهنگی عمره، به دیار نور سفر می‌کنند تا از نزدیک با مسائل و مشکلات زائران آشنا شده، نقاط قوت و ضعف را شناسایی کنند و پس از آن، امور مثبت را تقویت و علل و عوامل کاستی‌ها را بررسی و برای آن چاره‌اندیشی کنند.

چهارشنبه مورخ ۱/ ۶/ ۸۵

ساعت ۲۰/ ۹ دقیقه صبح آیةاللّه ری‌شهری به پاویون فرودگاه آمدند و آقایان محمد شریف مهدوی معاون بین‌الملل بعثه، سید علی قاضی‌عسکر معاون آموزش و پژوهش، محمد صادق عرب‌نیا معاون امور روحانیون، مجید آخوندزاده معاون اجرایی بعثه، مدینه‌نگاه و ناصری نیز به همراه ایشان سوار هواپیما شدند و سفر آغاز گردید.

هواپیما سینه آسمان را شکافت و مشتاقان دیار محبوب را از زمین جدا

ص: ۱۲

ساخت. آقای ری‌شهری همچون همیشه، ساک پر از کتاب و دفتر خود را باز کرده و به قرائت و تصحیح کارهای در دست اقدامِ دارالحدیث مشغول شدند. این‌بار متنی را که در دست مطالعه داشتند، درس‌های اخلاقی بود که برای دوره آموزش مجازی دانشکده علوم حدیث تدریس کرده بودند. این دروس به همت برخی از دانشجویان از نوار پیاده و تایپ شده بود و ایشان در حال تصحیح نهایی آن بودند تا آن را برای چاپ آماده کنند.

کاروانی که همراه ما در هواپیما بودند، یکی از کاروان‌های دانشجویی بود؛ همه جوان، با نشاط، خندان و خرسند از این‌که خداوند در بهترین دوران زندگی، آنان را به میهمانی فراخوانده است و توفیق لقای یار را نصیب آنها کرده است.

اعزام دانشجویان به عمره چند سالی بیش نیست که آغاز شده است.

شاید در آغازین روزهای این حرکت، کمتر کسی تصور می‌کرد، این نهال نوپا روزی به درخت تنومندی تبدیل شود که جوانان این مرز و بوم را در چتر حمایت خود قرار داده، آنان را از تهاجم و شبیخون فرهنگی دشمن مصون بدارد، اما امروز با نظرسنجی‌های علمی صورت‌گرفته، بر همگان آشکار شده است که بیش از ۸۵٪ دانشجویانی که به عمره مشرف شده و از این سفر نورانی بهره گرفته‌اند، باورهای دینی در وجودشان تقویت گردیده و ناراحتی‌ها و اضطراب‌های روحی پیش از سفر آنها کاهش پیدا کرده است و نسبت به آینده خویش امیدوارتر شده‌اند.

اینجانب برای آماده شدن دانشجویان جهت احوال‌پرسیِ آقای ری‌شهری، کنار میکروفون هواپیما آمده، دقایقی برای آنها صحبت

ص: ۱۳

کردم. اهمیت سفر و لزوم هوشیاری برای بهره‌وری از عمره را یادآوری نموده و اهداف سفر آقای ری‌شهری را برشمردم. سپس نماینده محترم ولی فقیه برخاسته و با حرکت در راهرو هواپیما از نزدیک با دانشجویان صحبت و از آنان احوالپرسی کردند. آقای ری‌شهری مقابل هر ردیف از صندلی‌های دانشجویان که قرار می‌گرفتند آنان از جای خود برخاسته، اظهار علاقه می‌کردند. بعضی از آنها عکس و برخی هم فیلم می‌گرفتند.

عده‌ای التماس دعا می‌گفتند و عده‌ای دیگر برای بهره‌برداری هرچه بهتر و بیشتر از این سفر نورانی رهنمود می‌خواستند. تعدادی از آنان مشکلات خود را برشمرده می‌گفتند: چرا امسال وام دانشجویی برای این سفر داده نشد؟ چرا جلسات پیش از سفر کم است؟ و ....

به‌هرحال دیداری زیبا، جذاب و همراه با معنویت بود. امید است نسل جوان ما با چنین سفرهایی، خود را بیمه کنند و این چهره‌های نورانی و مصمّم که علم را با ایمان پیوند زده‌اند و آن دو را چونان دوبال پرواز، برای رسیدن به کمال قرار داده‌اند، آینده‌سازان این مرز و بوم باشند.

ساعت ۵۵/ ۱۱ دقیقه هواپیما در فرودگاه جده به زمین نشست و پس از چند دقیقه در جایگاه مخصوص ایستاد و همه برای پیاده شدن آماده شدند.

آقای مرتضایی‌فر سرکنسول جمهوری اسلامی ایران همراه با چند نفر از همکارانشان به استقبال آمده بودند، ولی حضرات حجج اسلام کشکولی و حسینی‌شریف و دیگر عزیزان ستاد و بعثه چون کمی با تأخیر حرکت کرده بودند، به فرودگاه نرسیدند و آنان را در کنسولگری جمهوری اسلامی ایران در جده ملاقات کردیم.

ص: ۱۴

آقای زرهانی ریاست محترم وقت سازمان نیز که پیش از آقای ری‌شهری به عربستان آمده بودند، نزدیک ظهر به کنسولگری آمدند و پس از اذان، نماز جماعت به امامت آیـهٔاللّه ری‌شـهری اقامه شد. نزدیک نماز ظهر خبر رسـید چند کارتن کتاب، از تألیفات آقای ری‌شـهری که برای اهـدا به شخصیت‌های سودان و کنیا همراه هیأت آورده بودنـد توسط مأموران فرودگاه جـده توقیف شده است. آقای ری‌شـهری نیز دسـتور دادنـد کتاب‌ها را با همان هواپیما به ایران برگردانند و از ایران به سودان ارسال شود. گروه خبر سـیمای جمهوری اسلامی ایران پس از نماز جماعت مصاحبه‌ای با آقای ری‌شهری انجام داده و اهداف سفر و نیز نکات مهم و برجسته عمره ۸۵ را جویا شدند. ایشان در پاسخ اظهار داشتند:

تا کنون نزدیک ۴۸۰ نفر از زائران عزیز ما به عمره مشـرف شده‌اند و بررسـی‌های سال گذشـته و تصـمیماتی که گرفته شد، موجب گردید تا شرایط ما در سال جاری، هم از نظر اجرایی و هم از نظر فرهنگی نسبت به سال گذشته بهتر باشد.

ایشان در رابطه با حج سال ۸۵ ه. ش نیز اظهار داشتند:

دولت عربسـتان قول مساعـد داده تا سـهمیه حـج در حـدود ۵۰۰۰ نفر افزایش یابـد، ولی ایـن وعـده تـاکنون تحقـق نیـافته است، اما امیدواریم در موعد مقرر آن را اعلام کنند تا بتوانیم برای آن برنامه‌ریزی کنیم.

ایشان افزودند:

از آن‌جا که امسال را رهبر معظم و فرزانه انقلاب، به‌نام سال «پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله» اعلام نموده‌اند، لذا کلیه فعالیت‌های

ص: ۱۵

فرهنگی حج ۸۵ نیز براساس همین محور انجام و برنامه‌ریزی خواهد شد.

پس از گفتگوی آقای ری‌شهری با خبرنگار صدا و سیما، همه برای صرف ناهار دعوت شدند. پس از آن، عزیزانی که برای استقبال آمده بودند به مکه بازگشتند و ما همراه با هیأت پس از کمی استراحت، ساعت ۳۰/ ۵ دقیقه بعد از ظهر به وقت عربستان، به سمت جحفه حرکت کردیم.

پیش از پرواز تصمیم بر این بود که پس از ورود به جده برای محرم شدن، به میقات «قرن المنازل» برویم، ولی در بین راه معلوم شد که نماینده ولی‌فقیه به‌دلیل این‌که همه‌ساله ابتدا به مدینه آمده و سپس از آن‌جا عازم مکه می‌شدند، همیشه از مسجد شجره محرم شده‌اند و فرصت رفتن به جحفه و احرام بستن از آن‌جا را پیدا نکرده‌اند، از این‌رو قرار بر این شد تا از جحفه محرم شویم و ایشان نیز از نزدیک در جریان تغییرات ایجادشده در این منقطه قرار گیرند.

فاصله جده تا جحفه حدود ۱۸۰ کیلومتر است. بنده به‌یاد دارم در سال ۵۹ که برای اولین بار به حج مشرف شده بودم، برای احرام بستن و محرم شدن به جحفه آمدیم. آن زمان در منطقه رابغ و جحفه امکانات مناسبی وجود نداشت. راننده اتوبوس، ابتدا به رابغ آمد و فردی را به‌عنوان راهنما که به وی «بلد» می‌گفتند سوار کرد. جاده رابغ به جحفه نیز خاکی و شنی بود. با چه زحمتی به جحفه رسیدیم. چند منبع آب و تعدادی آفتابه آن‌جا گذاشته بودند و آب را به زائران می‌فروختند. معمولًا راننده‌ها، در این منطقه جاده را گم می‌کردند و زائران با دشواری زیاد به جحفه می‌آمدند.

ص: ۱۶

اما امروز بحمداللّه مسیر آسفالت شده و امکانات خوبی از قبیل حمام و دستشویی ایجاد کرده‌اند.

نزدیک مغرب به جحفه رسیدیم، پس از نماز مغرب و عشا، نیت کرده، احرام بستیم. لحظه عجیب، شکوهمند و تحول‌آفرینی است. انسان در این لحظات معنوی و روحانی، احساس می‌کند در محضر خداوند ایستاده است، خداوندی که نهان و آشکار او را به‌خوبی می‌داند و با همه بدی‌ها و ندانم‌کاری‌هایی که داشته است، این انسانِ به دیارِ حق آمده را از سر لطف می‌پذیرد. و به آنان که پیمان شکسته، اما پشیمان به درگاه خدا آمده‌اند نیز لطف ویژه‌ای می‌کند و آنها را در ضیافت خویش می‌پذیرد.

ما نیز خداوند را به‌خاطر این همه بزرگی و لطف و گذشت سپاس گفته، لباس گناه و معصیت را از تن خارج کردیم و با الگوی لباس قیامت یعنی «احرام»، در محضر خداوند، روبه‌قبله ایستاده و با چشمانی اشکبار و در کمال شرمندگی گفتیم:

لبیک اللهم لبیک، لبیک لا شریک لک لبیک، إنّ الحمد والنّعمهْ لک والملک، لا شریک لک لبیک.

خداوندا! من کجا و صاحب این خانه کجا؟ با این‌که هیچ نقطه روشنی در خود نمی‌بینم، لیک مرا به‌لطف خود دعوت نمودی و به‌سوی خویش فراخواندی و بر خوان رحمتت نشاندی. تو را به‌خاطر این همه نعمت سپاس می‌گویم و عاجزانه از تو می‌خواهم مرا بپذیری و کمکم کنی تا از شیطان دوری گزینم و برای همیشه تو را محور زندگی قرار دهم؛ یا غفّارالذنوب، یا ستارالعیوب ویا ارحم‌الراحمین، إرحمنا فی الدنیا والآخرهْ.

ص: ۱۷

هنگام نماز، جوانی با موهایی بلند که روی شانه‌هایش ریخته بود و لباس احرام نیز بر تن داشت، در محراب ایستاد و بقیه به وی اقتدا کردند. ما نیز به امامت آقای ری‌شهری نماز مغرب و عشا را خواندیم و هرکس در گوشه‌ای با خداوند خلوت و در حال و هوای خویش بود.

ساعت ۳۰/ ۷ دقیقه از مسجد بیرون آمده به‌طرف مکه حرکت کردیم.

آن‌چه نظر من را به خود جلب کرد چند مغازه بود که به‌تازگی ایجاد شده و در آن‌ها وسایل احرام و لوازم خوراکی می‌فروختند. تعدادی خانه هم در نزدیکی مسجد ساخته شده است که احتمالًا مربوط به کارگران و افرادی است که در این‌جا کار می‌کنند.

غدیر خم نیز در فاصله حدود ۵ کیلومتری جحفه قرار دارد، اما متأسفانه در چند سال گذشته، توفیق دیدار آن را پیدا نکرده‌ام.

به‌هرحال به‌سوی مکه حرکت کردیم. به‌دلیل شرایط ویژه به‌وجود آمده در عربستان و درگیری‌های القاعده با حکومت، پلیس مراقبت‌های ویژه‌ای دارد. نقاط تفتیش گسترش یافته، و به شدّت اتومبیل‌ها را کنترل می‌کنند. پس از ورود به مکه، در نزدیکی مسجدالحرام ما را به هتل «سوفیتل» که نزدیک مروه واقع شده، هدایت کردند.

در لابی هتل با آقای دکتر زاهدی وزیر علوم و فناوری برخورد کرده، سلام و احوالپرسی کردیم و پس از آن، هریک از آقایان به اطاق‌های خود رفتند. من نیز وضو گرفته، همراه با آقای مهدوی به مسجدالحرام آمدیم. مسجد نسبتاً خلوت بود و ما توانستیم تا حدود ۳۰/ ۱۲ دقیقه اعمال عمره را انجام داده به هتل بازگردیم.

ص: ۱۸

پنج‌شنبه ۲/ ۶/ ۸۵

حضرات حجج اسلام کشکولی، حسینی شریف، و عسکری به حضور نماینده محترم ولی فقیه رسیدند و گزارش مبسوطی از فعالیت‌های خود در ایام عمره را به استحضار ایشان رساندند. آقای ری‌شهری نیز از خدمات آقایان تشکر کردند.

نزدیک ظهر برای اقامه نماز، به مسجدالحرام آمدیم و پس از اقامه نماز برای دیدار با دانشجویان به هتل «قرطبه» محل استقرار آنان آمدیم.

آقای زاهدی وزیر علوم، آقای زرهانی ریاست محترم وقت سازمان حج و زیارت و جمعی دیگر از آقایان، آقای ری‌شهری را همراهی می‌کردند.

شرایط هتل و امکانات موجود قابل قبول بود و معمولًا دانشجویان اظهار رضایت می‌کردند، فضای صمیمی خوبی حاکم بود و ما پس از صرف ناهار و دیدار با دانشجویان به هتل محل استقرار خویش بازگشتیم.

در ساعت ۳۰/ ۴ دقیقه بعد از ظهر در هتل شرایتون مکّه جلسه‌ای با حضور مدیران ثابت هتل‌ها برگزار گردید. در این جلسه آقای خدرنژاد مسؤول ستاد مکه عمره سعادت گزارشی از وضعیت موجود ارائه کرد و گفت:

تاکنون حدود ۴۸۰۰۰۰ زائر به عمره آمده‌اند. در سال جاری تعداد ده هزار تخت جدید به ظرفیت هتل‌ها اضافه شده است. در بخش حمل و نقل تاکنون ۷۴۷ پرواز ایران‌ایر به جده و تعداد ۱۹۰ پرواز به مدینه داشته‌ایم. (۱)

۱- بیشتر پروازهای مدینه توسط هواپیمایی سعودی انجام می‌شود.

ص: ۱۹

در شبکه حمل و نقل ما حدود ۸۰۰ دستگاه اتوبوس، مینی‌بوس و کامیون باری مشغول به کار هستند.

وی افزود:

خوشبختانه با بهره گیری از تجربیات گذشته و شناسایی مشکلات و اقدام به‌موقع، در عمره سال جاری ما کمترین مشکل را داشته‌ایم. فعالیت‌های فرهنگی مدیران امسال توسعه یافته است. هرماه با شرکت‌های طرف قرارداد در عربستان تسویه حساب صورت می گیرد و امید است تا پایان عملیات بتوانیم به‌خوبی به وظایف خویش عمل کرده رضایت زائران را فراهم سازیم.

سپس آقای امینیان مسؤول دفتر نمایندگی سازمان حج و زیارت در عربستان گزارشی از عملیات عمره ارائه داد و در بخشی از سخنان خویش گفت: «بحمداللَّه در پرتو هماهنگی‌های ایجادشده، ما امسال مشکلات کمتری داشته‌ایم».

آن گاه مدیران ثابت، هریک مشکلات و پیشنهادات خود را مطرح کردند. پس از استماع نظریات، آقای زرهانی ریاست وقت سازمان در سخنان کوتاهی اظهار داشت:

در ابتدای عملیات عمره، بنده همراه با آقای قاضی‌عسکر نماینده حضرت آیهٔ‌اللَّه ری‌شهری در عمره، دیداری از مکه و مدینه داشتیم. مشکلات شناسایی شد و دستورالعمل‌هایی صادر گردید و بحمداللَّه امروز مشخص است که سطح مشکلات کاهش چشمگیری یافته است.

هم‌اکنون نیز مشکلات باقیمانده را یادداشت و برای حل آن

ص: ۲۰

برنامه‌ریزی خواهیم کرد تا در سال آینده بتوانیم بهتر از امسال عمره را سازماندهی کنیم.

در پایان نیز آقای ری‌شهری برای حاضران سخنرانی کردند. ایشان ضمن تبریک اعیاد ماه‌های رجب و شعبان به حاضران اظهار داشتند:

خدمت به زائران خانه خدا یکی از خوب‌ترین و نورانی‌ترین کارها است. از خداوند می‌خواهم تا شما عزیزان، هم از نورانیت و معنویت خدمت به زائران خانه خدا بهره‌مند شوید و هم در فرصت‌هایی که در مکه و مدینه پیدا می‌کنید از این فضا بهترین بهره‌ها را ببرید. بهترین بهره از این سرزمین، بهره کیمیای محبت حضرت حق است. تا انسان عاشق صاحب این خانه نشود، از گناه مصون نخواهد ماند.

ایشان افزودند:

به دلیل ارتباط مستقیم حج و عمره با رهبری، این تشکیلات اهمیت ویژه‌ای دارد و به همین جهت باید خدمتگزاران به زائران خانه خدا، اهتمام بیشتری داشته باشند تا رضایت آنان را جلب کنند. این رضایت تأثیر مستقیمی در رضایت مردم از نظام دارد و اگر هر نفر زائر با ۵ نفر در ارتباط باشد، خواهید دید که تأثیر این سفر چه اندازه خواهد بود. ما همه باید تلاش کنیم و با نهایت توان بکوشیم تا زائر راضی باشد و از این فضای نورانی معنویت بیشتری کسب کند.

نکته مهم دیگر این است که رضایت زائران، تأثیر مستقیمی در بهره گیری معنوی آنها از عمره و حج دارد. و بحمداللّه گزارش‌های رسیده نشان می‌دهد که شرایط روبه بهبود است و

ص: ۲۱

مشکلات نسبت به گذشته کمتر شده است. من از همه عزیزان و دست‌اندرکاران تشکر و سپاسگزاری می‌کنم.

شب جمعه مصادف شد با اول شعبان ۱۴۲۷ ه. ش. در هتل یمامه مراسم دعای کمیل با حضور آقای زاهدی وزیر علوم برگزار گردید. در این مراسم حجهٔالاسلام والمسلمین آقای سید مهدی طباطبایی سخنرانی کرده و آقای حیدرزاده از مداحان قم، پس از مرثیه‌سرایی، دعا را قرائت کرد.

دیدار با وزیر علوم

روز جمعه ساعت ۴۵/ ۸ دقیقه آقای زاهدی وزیر محترم علوم به اطاق آقای ری‌شهری آمده و با ایشان دیدار کردند. ساعت ۲۰/ ۹ دقیقه نیز اعضای محترم بعثه حضرت آیهٔاللّه العظمی سیستانی به دیدار ایشان آمدند.

جلسه با مدیران راهنما

سپس به هتل «کریستال اصیل» آمده، در جلسه مدیران راهنمای کاروان‌های عمره شرکت کردیم. آقای خدرنژاد در ابتدای جلسه اظهار داشت: «تاکنون حدود ۳۸۰۰ مدیر راهنما داشته‌ایم که تا پایان عملیات به ۴۵۰۰ نفر خواهند رسید».

آقای زرهانی نیز در سخنان کوتاهی به فلسفه وجودی این جلسه اشاره کرده اظهار داشت:

«هدف، استماع نظرات مدیران راهنماست، لذا از عزیزان حاضر در

ص: ۲۲

جلسه می‌خواهم تا کوتاه و گویا نقطه‌نظرات خویش را بیان کنند».

آن‌گاه مدیران راهنما به‌ترتیب پشت میکروفون آمده در فضایی کاملًا باز و صمیمی نظرات خویش را بیان کردند. برخی از مشکلات مطرح شده در همان جلسه توسط مسؤولان مربوطه پاسخ داده شد و نکات باقیمانده یاداشت گردید تا در تهران بررسی و کارشناسی شود و سپس برای حل آنها اقدام گردد.

آقای زرهانی در پایان از حاضران تشکر نموده، از نماینده محترم ولی فقیه دعوت کردند تا برای حاضران سخنرانی کنند. آیةاللّه ری‌شهری در بخشی از سخنان خود فرمودند:

باید از ظرفیتی که برای اعزام دانشجویان و دانش‌آموزان عزیز به عمره فراهم گردیده، برای ایجاد تحول روحی و اخلاقی در جوانان به‌خوبی بهره‌برداری کنیم. همه تلاش کنیم تا هر مقدار می‌توانیم از حجم مشکلات بکاهیم و راه را برای بهره‌برداری هرچه بیشتر معنوی و اخلاقی زائران هموار سازیم.

بازدید از ستاد مکه

پس از نماز جمعه، در ساختمان افق واقع در ابتدای شارع امّ‌القری حضور یافتیم. ابتدا آقای ری‌شهری از بخش‌های مختلف بازدید کردند، بیشتر نیروهایی که در ستاد مشغول به‌کار می‌باشند آزادگان و ایثارگرانی هستند که سال‌ها در زندان‌های رژیم بعثی عراق گرفتار بوده و با سربلندی و افتخار به میهن اسلامی بازگشته‌اند. این عزیزان با نظم خاصّ و با اخلاص کامل امور مربوط به عمره‌گزاران را سامان می‌دهند. ناهار را میهمان اعضای ستاد بودیم و پس از آن به محل اسکان خود بازگشتیم.

ص: ۲۳

دیدار با دانش‌آموزان

آیـهٔاللّه ری‌شـهری و همراهان بعد از ظهر روز جمعه مورخ ۳/ ۶/ ۸۵ در «فندق‌العباس» محل اسـکان دانش‌آموزان عمره‌گزار حضور یافته، با آنان دیدار و گفتگو کردند. هنگام ورود، گروه سـرود دانش‌آموزان اسـتان گلسـتان، سرودی با نام بقیهٔاللّه الأعظم عجل‌اللّه تعـالی فرجه الشـریف قرائت کردنـد. سـپس از محـل اسـتقرار دانش‌آموزان بازدیـد و آن‌گاه همراه با مسؤولان عمره دانش‌آموزی و همراهان به سالن اجتماعات هتل آمدیم.

گروه سـرود دیگری، برنـامه اجرا کرد و پس از آن آقـای همـدانی گزارشـی از رونـد امـور اجرایی عمره دانش‌آمـوزی ارائـه داد. و آن‌گاه نماینده محترم ولی فقیه برای دانش‌آموزان سخنرانی کردند. ایشان در بخشی از اظهارات خود فرمودند:

خداونـد را بایـد شـاکر باشـید که در بهـترین دوره زنـدگی خود به این سـفر نورانی مشـرف شده‌ایـد، اگر خداونـد شـما را دوسـت نمی‌داشت، در دوران جوانی به این دیار نمی‌آمدید.

سپس افزودند:

این سفر برای زندگی مادی و معنوی شما برکات زیادی دارد، لذا سعی کنید در این مدت باقیمانده تا می‌توانید از این فضای معنوی استفاده کنید. شما میهمانان پاک خدا هستید و از خداوند بخواهید تا شما را برای خودش بسازد و درست کند همانگونه که خداوند به موسـی خطاب کرده و می‌فرماید: «وَاصْطَنَعْتُکَ لِنَفْسی»؛ من تو را برای خود ساختم و پرورش دادم. از خداوند بخواهید به‌گونه‌ای شما را تربیت کند که دیدار ولی او نصیبتان شود و همیشه در خدمت آن حضرت باشید.

ص: ۲۴

ایشان سپس فرمودند:

خداوند در این سفر نورانی عنایات فراوانی به شما داشته است، سعی کنید این نورانیت در وجود شما خاموش نشود و نه‌تنها خود گرد گناه نگردید بلکه دیگران را هم از گناه کردن بازدارید، و آنها را با خدا آشتی دهید.

آنگاه در میان شور و نشاط دانش‌آموزان، با آنان خداحافظی کرده، برای خواندن نماز مغرب عازم مسجدالحرام شدیم.

دیدار با روحانیون عمره

روز شنبه مورخ ۸۵/۶/۴ آیـۀاللّه ری‌شـهری و همراهان با روحانیون عمره دیـدار کردنـد. در ابتدای این دیدار حجۀالاسـلام آقای حسینی شریف مسؤول دفتر نمایندگی بعثه در مکه مکرمه، گزارشـی از برنامه‌های فرهنگی بعثه و عملکرد روحانیون در عمره ارائه دادنـد. سـپس آقایان روحانیون به ارائه نقطه‌نظرات خود و برخی مشـکلات موجود در کاروان‌ها پرداختند و در پایان نماینده محترم ولی‌فقیه برای حاضران سخنرانی کردند. ایشان در بخشی از سخنانشان اظهار داشتند:

در طول سال‌هایی که بنـده در خـدمت زائران- از سال ۱۳۷۰ تاکنون- بوده‌ام، بحمـداللّه امروز کمترین مشـکل را از زبان روحانیون بزرگوار شـنیدم و این نشانگر آن است که خوشـبختانه بسیاری از مشـکلات اساسـی برطرف گردیده و امیدواریم مشکلاتی هم که باقیمانده به‌زودی مرتفع گردد.

طبیعی است که عملیاتی با این حجم وسیع و گسترده، مشکلاتی

ص: ۲۵

هم داشته باشد، لیکن باید تلاش کرد همین مقدار هم حل شود و نباید به وضع موجود قانع باشیم.

ایشان به حاضران وعده دادند تا مطالب مطرح شده توسط آنان را در ایران پیگیری نمایند.

پس از این دیدار به هتل الجزیره آمدیم تا از نزدیک با فعالیت‌های دفتر نمایندگی بعثه در مکه مکرمه آشنا شده، در یک گفتگوی صمیمانه نقطه‌نظرات و پیشنهادات کارکنان را استماع و درضمن به آنها خسته‌نباشید بگوییم. پس از بازدید از بخش‌های مختلف، حجةالاسلام والمسلمین آقای حسینی‌شریف گزارشی از برنامه‌های جاری بعثه و فعالیت‌های فرهنگی همکاران خود به اطلاع نماینده محترم ولی فقیه رساندند.

بعضی از حاضران نکات جالب و شنیدنی داشتند، یکی از آنها می‌گفت:

در مدینه با یک پزشک الجزایری روبه‌رو شدم و پس از سلام و احوالپرسی کمی درباره احادیث طبی که از زبان ائمه معصومین علیهم السلام نقل شده با وی صحبت کردم و پس از آن‌که فهمید من ایرانی هستم اظهار داشت: چندی پیش در خواب رواقی را دیدم که قبری در آن وجود دارد و کسی به من می‌گوید: زُر هذا الإمام الرّضا.

پس از شنیدن مطالب حاضران، آیةاللّه ری‌شهری ضمن تشکر از آنها، رهنمودهایی به آنان ارائه دادند و به هتل بازگشتیم.

آیةاللّه آقای حاج سید حسن امامی از علمای اصفهان نیز برای دیدار با آقای ری‌شهری در این جلسه حضور داشتند.

ص: ۲۶

حرکت به سمت مدینه

عصر شنبه مورخ ۴/ ۶/ ۸۵ عازم مدینه منوره شدیم، ساعت ۱۱ شب به مدینه رسیدیم و ما را در هتل موفنبیک اسکان دادند. روز یکشنبه ساعت ۱۰ صبح اولین جلسه را با مدیران ثابت هتل‌ها در سالن اجتماعات موفنبیک داشتیم، ابتدا آیاتی چند از کلام‌اللّه مجید تلاوت شد، سپس آقای فرهمند مسؤول ستاد مدینه گزارشی از روند اجرایی عمره مربوط به مدینه منوره را به استحضار رساند. وی در بخشی از اظهارات خود گفت:

با پیگیری مواد قراردادهای فیمابین شرکت‌های سعودی و عمره سعادت و دفاع از حقوق زائران، امسال توانسته‌ایم خدمات بهتری را نسبت به سال گذشته ارائه دهیم. در زمینه پخت متمرکز نیز با بهبود کیفیت سعی کرده‌ایم رضایت زائران را بیشتر جلب کنیم و امیدواریم با توجه به امکانات موجود و تجربیات گذشته و نیز با فداکاری و اخلاص دوستان و همکاران در آینده خدمات شایسته‌تری را ارائه نماییم.

سپس آیـةاللّه ری‌شهری از مدیران ثابت کاروان‌ها خواستند تا نظرات و پیشنهادات خود را در رابطه با امور جاری عمره ارائه کنند که تعدادی از آنها با وقت قبلی به بیان نقطه‌نظرات خود پرداختند. آقای یزدان‌پناه از ستاد عمره دانشجویی درضمن سخنان خویش اظهار داشت:

در بین دانشجویان، دانشجوی دختر نابینایی داشتیم که مستمری‌بگیر کمیته امداد بود. ایشان و خواهرش تصمیم می‌گیرند حقوق خود را جمع نموده و یکی از آن دو به عمره مشرف شوند که قرعه به نام این خواهر نابینا درآمده بود. ما نیز تصمیم گرفتیم پول عمره را به وی برگردانیم تا خواهر

ص: ۲۷

دیگرش هم بتواند مشرف شود.

دانشجوی دیگری داشتیم که از خانواده‌ای مذهبی نبود، لیکن پس از آمدن به مدینه و تحولی که در وی ایجاد شده بود به عشق پیامبر صلی الله علیه و آله بسیاری از نقاط مدینه را با پای پیاده طی کرده بود و با حال خوشی که داشت این شعر را زمزمه می‌کرد:

نفس در سینه ساکت باش که امشب یار می‌آید صدای نغمه پایش چه خوش‌آواز می‌آید

در پایان اظهارات مدیران، آقای زرهانی ریاست وقت سازمان، طی سخنانی اظهار داشت:

در سال‌های اخیر، از جمله اقشار صمیمی و پرکار در حوزه عمره، مدیران ثابت هتل‌ها هستند. به کمک این برادران و تشکیل کمیته‌های کارشناسی باید از حجم مشکلات بکاهیم و راه را برای ارائه خدمات بهتر فراهم سازیم. تحولاتی نیز که در حوزه دانش‌آموزی و دانشجویی در حال انجام است، طلیعه مبارکی است که باید توسعه پیدا کند.

در پایان آیهًاللَّه ری‌شهری مطالبی برای حاضران ایراد داشتند. ایشان در بخشی از سخنان خود فرمودند:

میلاد فرخنده حضرت اباعبداللَّه الحسین علیه السلام را به شما خدمتگزاران خانه خدا تبریک می‌گویم.

یکی از دعاهایی که در زیارت امام حسین علیه السلام داریم این است که «اللّهمَّ اجْعلنی عِنْدَکَ وَجِیهاً بِالْحُسین- علیه‌السلام- فی الدنیا والآخرة»؛ (۱) خداوندا کاری کن که من به‌وسیله حضرت امام

۱- بحارالأنوار، ج ۹۸، ص ۳۹۳؛ البلد الأمین، ص ۲۶۹

ص: ۲۸

حسین علیه السلام نزد تو آبرو داشته باشم، هم در دنیا و هم در آخرت.

طبیعی است که اگر انسان نزد خدا و در دنیا و آخرت آبرومند باشد، نزد بندگان او هم آبرومند خواهد بود.

ایشان افزودند:

زمینه آبرومندی نزد خداوند به‌وسیله حسین بن علی علیه السلام را ما خود باید فراهم کنیم تا خداوند رحمتش را بر ما نازل فرماید.

یکی از اموری که این زمینه را فراهم می‌آورد، سنخیت یافتن با حسین بن علی علیه السلام و اهل‌بیت علیهم السلام است. پاسداری از ارزش‌های اسلام و قرآن این سنخیت را ایجاد می‌کند.

ما نیز اگر بخواهیم کسب آبرو کنیم باید بهتر و بیشتر و افزون‌تر از گذشته به زائران خانه خدا خدمت کنیم.

ایشان در پایان سخنان خود از همه مدیران و کارگزاران عمره صمیمانه سپاسگزاری کردند.

جلسه با مدیران راهنما

بعد از ظهر روز یکشنبه ساعت ۵ بعد از ظهر در هتل موفنبیک دیداری با مدیران راهنما داشتیم. آقای فرهنمد در ابتدای جلسه طی سخنان کوتاهی اظهار داشت: تاکنون حدود پانصد هزار زائر ایرانی به عمره مشرف شده‌اند و ما عملًا در ماه‌های پایانی عملیات عمره قرار داریم و برای این‌که مدیران راهنما فرصت بیشتری برای بیان نظرات و دیدگاه‌های خود داشته باشند، صحبت خود را کوتاه می‌کنم. پس از ایشان مدیران راهنما هریک به ارائه نقطه نظرات خود پرداختند.

سپس هریک از معاونان و مسؤولان بعثه و سازمان و نیز عمره سعادت

ص: ۲۹

در رابطه با برخی نظرات ارائه شـده، توضیحاتی را مطرح کردنـد و در پایان آیهٔاللَّه ری‌شـهری سخنانی برای آنان نیز ایراد نمودند. ایشان در بخشی از سخنانشان اظهار داشتند:

من از زبان امیر مؤمنان علی علیه السلام به دو نکته مهم اشاره می‌کنم؛ اول این‌که علی علیه السلام فرمود: «من استعان بالضعیف أبان عن ضعفه»؛ (۱) هرکس از افراد ضعیف کمک بخواهد، در واقع ضعف و ناتوانی خود را اظهار کرده است.

یکی از معیارهایی که می‌تواند نشان دهد، تشکیلاتی خوب اداره می‌شود، همکاران لایق و توانمندی هستند که با آن تشکیلات و یا آن مـدیر کار می‌کننـد. داشـتن همکاران قوی، سالم و پاک، علامت مـدیریت قوی است و همکاران ضـعیف و ناتوان نشانه ضـعف مدیریت سطوح بالاتر است.

ما نیز در ارتباط با مدیریت کردن حج و زیارت چه در بُعد فرهنگی و چه در بُعد اجرایی باید ببینیم همکارانمان چگونه هستند؟ آیا از قوت لازم برخوردارند؟

نکته دوم که در بیان مولی علیه السـلام آمده این است که فرمود: «انظر العمل الّذی یَسُرّک أن یأتیک الموت وأنت علیه»؛ (۲) دقت کن و ببین چه کـاری را دوست داری که در حـال انجـام آن از دنیا بروی؟ سـپس فرمود: «فافعله الان»؛ پس همان را هم‌اکنون انجام بده.

خدمت به زائران خانه خدا هم برای شما بهترین کار است البته

۱- علی بن محمد اللیثی، عیون الحکم والمواعظ(عربی)، ص ۴۴۵

۲- ابن أبی الحدید، شرح نهج‌البلاغهٔ، ج ۲۰، ص ۳۴۶

ص: ۳۰

شرط آن اخلاص در همه کارها است.

امیدوارم خداوند زحمات و تلاش‌های شما را قبول کند و بتوانید با تمام ظرفیت و با دل و جان به زائران خانه خدا خدمت کنید.

شب دوشنبه به مناسبت میلاد با سعادت حضرت حسین بن علی علیه السلام سالار و سرور شهیدان و نیز حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام علمدار رشید و سرافراز کربلا در هتل انوارالمدینه مجلس جشنی با حضور گسترده زائران ایرانی برگزار گردید که آقای ری‌شهری و همراهان نیز در آن شرکت کردند. حجۀالاسلام والمسلمین آقای اوسطی در این جلسه برای حاضران سخنرانی کردند.

دیدار با روحانیون کاروان‌ها

صبح روز دوشنبه ۶/ ۶/ ۸۵ روحانیون کاروان‌های حاضر در مدینه در هتل «انصارالجدیده» با نماینده محترم ولی فقیه و سرپرست حجاج دیدار کردند. در آغاز این دیدار حجۀالاسلام والمسلمین آقای کشکولی بخشی از فعالیت‌های بعثه مقام معظم رهبری را در سال جاری بیان داشت. سپس روحانیون محترم کاروان‌ها به ترتیب نقطه‌نظرها و پیشنهادها و انتقادهای خویش را مطرح کردند. برخورد نامناسب وهابیان با روحانیان و زائران، توزیع کتب ضد شیعه در سطح گسترده، تداخل وظایف کارگزاران عمره در پاره‌ای موارد، مراعات ننمودن حجاب توسط معدودی از بانوان، نبود سالن مناسب برای جلسات سخنرانی کاروان‌ها و ... بخشی از نظرات آنان را تشکیل می‌داد. آنگاه آقایان عرب‌نیا، قاضی‌عسکر و زرهانی در رابطه

ص: ۳۱

با نکات مطرح‌شده توضیحاتی ارائه دادند و در پایان آیهٔ‌اللّه ری‌شهری مطالبی به این شرح ایراد کردند:

«الهی لم یکن لی حول فانتقل به عن معصیتک إلّافی وقت ایقظتنی لمحبتک ...» (۱)

اعیاد شعبانیه و خصوصاً میلاد با سعادت حسین بن علی علیه السلام را خدمت کارگزاران فرهنگی و اجرایی عمره تبریک می‌گویم و امیدوارم به برکت این ذوات مقدسه، همه ما بتوانیم بیش از پیش خود را به صاحب این خانه و ولی نعمت‌های خویش نزدیک کنیم و به کیمیای محبت حضرت حق دست‌یابیم. تا انسان به کیمیای محبت خدا دست پیدا نکند نمی‌تواند در این سفر معنوی بهره‌برداری لازم را داشته باشد. از این رو لازم است سمت و سوی حرکت ما در زمینه‌های فرهنگی، نزدیک‌کردن مردم به کیمیای محبت حق باشد.

ایشان سپس افزودند:

در گزارشی که یکی از مدیران روز گذشته ارائه کرد، از دانشجویی سخن گفت که به این‌جا آمده و عاشق خدا گردیده و پیاده در مدینه به حدی راه رفته که پاهایش آبله کرده است. با این‌که خانواده وی نیز خیلی مذهبی نبوده‌اند.

یکی از راه‌های دستیابی به کیمیای محبت الهی، دستیابی به ذوات مقدسه معصومین علیهم السلام خصوصاً حضرت حسین بن علی علیه السلام است. با توسل به آنها می‌توان این راه را پیمود و به خدا دست یافت؛ «من أراد اللّه

۱- مناجات شعبانیه؛ اقبال الأعمال، ج ۳، ص ۲۹۸.

ص: ۳۲

بدأ بکم». (۱)

ایشان سپس افزودند:

از مجموع نکاتی که آقایان مطرح کردند، معلوم می‌شود که مشکلات نسبت به سال‌های گذشته خیلی کمتر شده و ما امسال بهترین عمره را داشته‌ایم. طبیعی است که کاری در این حجم، مشکلاتی را هم به‌دنبال خواهد داشت، اما در عین حال باید تلاش کنیم تا همین مشکلات باقیمانده نیز مرتفع گردد.

شما عزیزان اگر در ایران هم بخواهید ششصد هزار نفر را جابه‌جا کنید قطعاً دچار مشکل خواهید شد، تا چه رسد به خارج کشور که به‌طور طبیعی مشکل افزون‌تر است. خداوند همه ما را در انجام هرچه‌بهتر وظایف موفق و مؤید بدارد.

دیدار با آقای عمری

ظهر روز دوشنبه آیةاللّٰه ری‌شهری و همراهان به حسینیه شیعیان در مدینه آمده و با آقای عمری پیشوای روحانی شیعیان مدینه دیدار و گفتگو کردند.

پیرمردی که با سن بالا همچنان در خدمت پیروان اهل‌بیت علیهم السلام است.

ایشان با همان لحن شیرین فارسی آمیخته به عربی خود خاطره زیبایی را نقل کرد:

پدرم مرا برای تحصیل به نجف فرستاد. چند روز مانده به اربعین با

۱- کلینی، کافی، ج ۴، ص ۵۷۶

ص: ۳۳

قطار به کربلا- آمدم. در آن زمان در کربلا زائر بسیار کم بود. من نیز به همراه فردی به‌نام شیخ مبارک، کنار فرات آمده، غسل کردیم. سپس لباس پوشیده خود را معطر ساختیم و کنار قبر مولی حسین بن علی علیه السلام آمدیم.

خیلی خلوت بود و زیارت بسیار دلچسبی کردیم که تاکنون چنین زیارتی نصیب من نشده بود. سپس بیرون آمده عازم نجف شدیم.

حدود هشت ماه در نجف ماندم. یک شب خواب دیدم، مثل این‌که می‌خواستم به‌منزل سید بحرالعلوم بروم. هنگام خروج از مدرسه، دیدم امیرمؤمنان علی علیه السلام در غرفه‌ای حصیری که حصیری نیز کف آن پهن بود نشسته‌اند. حضرت دم در نشسته بودند و فرمودند: من آمده‌ام تا شیخ رجب زائر فرزندم حسین را ببینم. شیخ رجب طلبه‌ای بود تبّتی و در آن مدرسه حجره داشت. البته وی الان فوت شده است. سپس حضرت از من پرسیدند: شما به مدینه می‌روی؟ گفتم ممکن است. فرمودند: اگر به مدینه رفتی سریعاً برگرد. پرسیدم: چرا؟ فرمود: یصیح الویل.

من از خواب بیدار شدم، وضو گرفتم و به زیارت امیرمؤمنان علی علیه السلام رفتم و تا طلوع آفتاب در حرم ماندم. پس از مراجعت سه نفر از نجفی‌ها منتظر من بودند و به من خبر دادند که پدر شما فوت کرده است. من متأثر شدم. مجلس ختمی هم در حسینیه اصفهانی‌ها گذاشتیم. پس از نماز مغرب و عشا، مرحوم آیهٔ‌اللّه العظمی سید ابوالحسن اصفهانی خبر پیدا کرده بودند، ایشان هم دستور دادند مجلس ختمی برای پدر من گذاشته شود و من به دلیل مشکلاتی که داشتم، بعد از حدود چهار ماه به سمت مدینه حرکت کردم. هنگام حرکت مرحوم آقای سید ابوالحسن اصفهانی به من فرمودند: وقتی مدینه رفتی با عجله برگرد. به‌هرحال به مدینه آمدم.

ص: ۳۴

آن‌گاه پس از برگزاری مراسم و برنامه‌هایی که به مناسبت فوت پدرم داشتیم، به نجف برگشتم و تا سال ۷۲ در نجف ماندم.

ایشان در بخش دیگری از خاطرات خویش اظهار داشت: دوماه پیش خواب دیدم که در اطاقی خوابیده‌ام. کسی آمد و در حالی که جای پای او و مسیر حرکتش در روی زمین مشخص بود گفت: موکب امام زمان علیه السلام از مدینه به طرف مکه حرکت کرده است و ان‌شاءاللّٰه به شما هم خبر خواهیم داد تا همراه ما بیایید. به‌هرحال دیدار بسیار خوب، معنوی و صمیمانه‌ای بود. پس از صرف ناهار به هتل بازگشتیم.

بعد از ظهر روز دوشنبه جشن باشکوهی در سالن اجتماعات قصرالدخیل برگزار گردید، در این جلسه جمعی از فرهیختگان زائر حضور داشتند.

صبح روز سه‌شنبه مورخ ۷/ ۶/ ۸۵ در نشستی با کارگزاران عمره، مسائل و مشکلات مطرح‌شده در جلسات مختلف جمع‌بندی و تصمیمات لازم گرفته شد.

آیهٔاللّٰه ری‌شهری و همراهان، ساعت ۱۱ صبح در هتل محل استقرار بعثه حضور یافته و از نزدیک با خدمتگزاران ضیوف‌الرحمان دیدار کردند. حاضران در جلسه هریک مشکلات و نارسایی‌های موجود و پیشنهادات خود را مطرح کردند که همه آنها یادداشت شد و مقرر گردید بلافاصله پس از سفر پیگیری و اقدامات لازم به‌عمل آید. در پایان نیز آیهٔاللّٰه ری‌شهری در سخنان کوتاهی فرمودند:

من از جناب آقای کشکولی و دیگر عزیزانی که در بعثه زحمت کشیده و تلاش می‌کنند تشکر می‌کنم. برنامه‌های جدیدی امسال به اجرا درآمده

ص: ۳۵

که قابل تقدیر است، لیکن باید توجه داشت که کارها با کیفیت بهتری انجام گردد هرچند از کمیت آنها کاسته شود.

بودجه کارها را نیز از ابتدا پیش‌بینی کرده و در سطح بودجه تعیین‌شده هزینه کنید تا مشکل خاصی پیش نیاید.

از خداوند متعال می‌خواهم تا همه عزیزان در ارائه خدمات هرچه بهتر و بیشتر به میهمانان خانه خدا موفق و مؤید باشند.

بعد ازظهر سه‌شنبه، جشن باشکوهی به‌مناسبت ولادت باسعادت حضرت زین‌العابدین علیه السلام در قصرالدخیل با شرکت گسترده دانشجویان و حضور نماینده محترم ولی فقیه برگزار گردید. در این مراسم، ابتدا آیاتی از کلام اللَّه مجید تلاوت شد. سپس آقای یزدان‌پناه، نماینده عمره دانشجویی گزارشی از چگونگی حضور دانشجویان در حرمین شریفین ارائه و از سازمان و بعثه به‌خاطر امکانات بهتری که نسبت به سال گذشته برای آنها فراهم شده است تشکر و قدردانی کرد.

وی سپس اظهار داشت:

دانشجویان گنجینه استعدادهای فراوان‌اند و در این سفر به‌دنبال معنویت و تحقق آن در زندگی خویش‌اند. من با داشتن ۲۸ سال سابقه کار فرهنگی رسماً اعلام می‌کنم که در تاریخ عمر خود هیچ حرکت فرهنگی را بهتر و ثمربخش‌تر از این سفر ندیده‌ام.

پس از سخنان آقای یزدان‌پناه، آیهٔ‌اللَّه ری‌شهری بیاناتی خطاب به دانشجویان ایراد کردند. ایشان در بخشی از سخنرانی خود فرمودند:

حقیقتاً زیباترین صحنه معنوی را من امروز در برابر دیدگان خود مجسم می‌بینم. چهره‌های نورانی و جوانان مخلص و پاکی که برای احرام

ص: ۳۶

کوی دوست و درحقیقت برای دیدار صاحبخانه و حضور در میهمانی حضرت حق آماده می‌شوند. پیش از این‌که وارد اصل مطلب بشوم، ابتدا یک ارزیابی از عمره دانشجویی سال گذشته را ارائه کنم تا مقدمه‌ای باشد برای بهره‌برداری هرچه بهتر شما عزیزان از این سفر نورانی و معنوی.

آمارها نشان می‌دهد که در سفر عمره، باورهای دینی حدود ۸۸٪ از دانشجویان تقویت شده است. عمره می‌تواند در خواندن نماز، توبه و بازگشت به‌سوی خداوند، آرامش روانی، انس با قرآن احترام به پدر و مادر نقش داشته باشد.

حدود ۷۰٪ از دانشجویان در این سفر با قرآن مأنوس بوده و نزدیک به ۲۰٪ آنها در هوای گرم مکه و مدینه موفق شده‌اند روزه بگیرند. این آمارها نشانگر رشد معنویت در بین دانشجویان عمره‌گزار است و من امیدوارم این حرکت در سال جاری تقویت شود.

ایشان افزودند:

حال این سؤال مطرح می‌شود که ما چه کنیم تا از این سفر نورانی بهره بیشتری ببریم؟ در پاسخ باید عرض کنم که اولین شرط دستیابی به اهداف معنوی این سفر، معرفت است. معرفت نسبت به اهداف و آسیب‌ها و آفت‌های سفر. آفت سفر را امام باقر علیه السلام اینچنین بیان فرموده‌اند: «ما يُعْبَأ مَنْ يسْلُكُ هذا الطريق إذا لم يكن فيه ثلاث خصال: ورع يحجزه عن معاصى اللّٰه، وحلم يملك به غضبه، وحسن الصحبة لمن صحبه». (۱)

سپس افزودند:

اگر دنیا و آخرت می‌خواهید، براساس نقل روایت «فعند اللّٰه

۱- کافی: ج ۴، ص ۲۸۶، ج ۲

ص: ۳۷

ثوابُ الدنیا والآخرهٔ ...» دنیا و آخرت نزد خدا است، از او بگیرید. در دعاها، همت بلند داشته باشید. در نماز خواندن و دعا کردن به کیفیت آن بیشتر توجه کنیـد. یک تصـمیم جـدی برای خداخواهی بگیرید. خدا را برای حاجت نخواهید، بلکه خود حضـرت حق را طلب کنید و بدانید اگر کسی خداجو شد و خدا را خواست، خداوند نیز دنیا و آخرت را به او عنایت خواهد کرد.

جلسه جمع‌بندی

ساعت ۹ صبح روز چهارشنبه جلسه‌ای با حضور معاونان و همراهان نماینده محترم ولی فقیه و نیز کارگزاران عمره تشکیل و مسائل مطرح شده در جلسات مختلف جمع‌بندی و خدمت آیهٔاللّه ری‌شهری ارائه گردید.

ساعت ۳۰/ ۱۰ دقیقه صبح نماینده محترم ولی فقیه در یک مصاحبه تلویزیونی شـرکت کرده نتایج سـفر را تشریح کردند. ایشان در بخشی از مصاحبه خود فرمودند:

ما در این سفر، جلساتی با روحانیون، مدیران ثابت، مدیران راهنما، دانش‌آموزان و دانشجویان اعضای بعثه و ستاد داشتیم که حاصل این جلسات جمع‌بنـدی شد و حدود ۴۰ مصوبه داشتیم تـا با اجرای آنها بتوانیم در سال آینـده گام‌های بهتری برای خـدمت‌رسانی به زائران در زمینه‌های فرهنگی و اجرایی برداریم.

ایشان افزودند:

آمار عمره‌گزاران از آغاز انقلاب تا سال ۱۳۸۲ ه. ش. حـدود یک میلیون نفر بوده است، اما از سال ۸۲ تا سال جاری(یعنی ۱۳۸۵ ه. ش.)

ص: ۳۸

آمار به دومیلیون نفر افزایش یافته است. طبیعی است که اداره کردن این جمعیت از نظر اجرایی و فرهنگی جز با یک مدیریت قوی ممکن نیست.

ایشان افزودند:

خدمات ارائه شده در سال جاری به عمره‌گزاران، نسبت به سال‌های گذشته از کیفیت بهتری برخوردار است و ما به دنبال آن هستیم تا بدون کاسته شدن از کیفیت، کمیت را هم افزایش داده و اگر کارشناسی‌ها پاسخ دهد، عدد عمره‌گزاران را به هشتصد هزار نفر برسانیم.

پس از انجام مصاحبه، با بدرقه مسؤولان و کارگزاران عمره در مدینه، این شهر را ترک وبه‌سوی جده حرکت کردیم. نماز ظهر را دریکی از مساجد بین راه به امامت آیهٔاللَّه ری‌شهری اقامه کردیم و بعد از ظهر وارد جده شده و باتوجه به دعوت قبلی جناب آقای مرتضایی‌فر سرکنسول محترم‌جمهوری اسلامی ایران در جده، مستقیماً به کنسولگری آمدیم و با توجه به این‌که پرواز ما به نایروبی پایتخت کنیا حدود ساعت ۳ بامداد بود، لذا چندساعت باقیمانده را در کنسولگری بودیم و حدود ساعت ۳۰/ ۱ دقیقه بامداد روز پنجشنبه مورخ ۹/ ۶/ ۸۵ به سمت فرودگاه جده حرکت کردیم.

آقایان مرتضایی‌فر، سرکنسول محترم جمهوری اسلام ایران در جده، آقای امینیان مسؤول دفتر نمایندگی سازمان حج و زیارت در عربستان، آقای رضایی مسؤول ستاد حمل و نقل و جمعی دیگر از آقایان ما را تا فرودگاه بدرقه کردند.

آقایان عرب‌نیا و آخوندزاده نیز در فرودگاه جده با ما خداحافظی کردند تا روز بعد به ایران بازگردند و آیهٔاللَّه ری‌شهری همراه با آقایان:

مهدوی، قاضی‌عسکر و مرتضی مدینه‌نگاه عازم نایروبی شدند.

ص: ۳۹

فصل دوّم: کنیا

عزیمت به سوی نایروبی

ص: ۴۰

ص: ۴۱

میهماندار هواپیما، مدت زمان پرواز از جده تا نایروبی را سه‌ساعت و نیم اعلام کرد. بخش زیادی از صندلی‌های پرواز خالی بود. شماره صندلی ما در ردیف ۳۱ قرار داشت. باتوجه به خستگی قبلی، کمی استراحت کردیم. پس از رسیدن وقت نماز، در هواپیما نماز را اقامه کردیم و عقربه ساعت ۶/۴۰ دقیقه بامداد را نشان می‌داد که هواپیما در فرودگاه نایروبی بر زمین نشست.

در فرودگاه آقای رئیسی سفیر محترم جمهوری اسلامی ایران در کنیا، آقای علی‌مددی رایزن محترم فرهنگی و چند نفر از همکاران آنها به استقبال ما آمده بودند. آقای شریف مهدوی مدت شش سال در کنیا سفیر بوده‌اند و در آن دوره، نقش خوبی را در زمینه ایجاد روابط بین دو کشور و تداوم آن ایفا کرده‌اند.

سفارت ایران در کنیا، شش نفر نیروی رسمی دارد و تعدادی نیز کارمند محلی در آن‌جا کار می‌کنند. آقای رئیسی در گذشته مدتی در

ص: ۴۲

فیلیپین سفیر بوده‌اند و آخرین سمت ایشان نیز مدیر کل تشریفات وزارت امور خارجه بوده است.

فرودگاه نایروبی، کوچک و قدیمی، اما هوا بسیار لطیف و عالی بود.

پس از طی مراحل تشریفات فرودگاه عازم سفارت شدیم.

جمهوری کنیا در یک نگاه

اطلاعات کلی سیاسی، اقتصادی و فرهنگی

نام کشور: جمهوری کنیا.

موقعیت: کنیا در نیمکره شرقی واقع شده و خط استوا از آن می‌گذرد.

همچنین این کشور در شرق آفریقا و در کنار اقیانوس هند قرار دارد.

همسایگان: از ناحیه شرق و شمال شرقی سومالی، از شمال با اتیوپی، از شمال غربی با سودان، از جنوب شرقی با اقیانوس هند، از غرب با اوگاندا و دریاچه ویکتوریا و از جنوب با تانزانیا هم‌مرز است.

مساحت: ۶۴۶/ ۵۸۲ کیلومتر مربع

جمعیت: ۰۵۶/ ۲۱۸/ ۳۲ نفر

پایتخت: نایروبی که جمعیت آن با حومه ۳ میلیون نفر است.

نرخ رشد جمعیت: ۱۴/ ۱ درصد

جمعیت شهرنشین: ۲۵ درصد را شامل می‌شود و بقیه مردم در روستاها سکونت دارند.

پرچم کنیا: به رنگ سیاه، سرخ و سبز با سپری در میان آن می‌باشد.

(سیاه رنگ آفریقا، سفید رنگ صلح و موفقیت، سرخ نماد خونی که در خلال مبارزات مائو برای آزادی کنیا ریخته شد و سپر مبارزین بیانگر

ص: ۴۳

افتخار و سنت کنیا و حفاظت از تمامیت ارضی کشور است).

امید به زندگی: ۵۲ سال

نرخ با سوادی: ۸۵٪(در میان مردان ۶/ ۹۰ درصد و در میان زنان ۷/ ۷۹ درصد).

بیماری ایدز: ۷/ ۶ درصد جمعیت کشور یعنی ۰۰۰/ ۲۰۰/ ۱ نفر مبتلا به بیماری ایدز می‌باشند. کنیا از جهت ابتلا به بیماری ایدز در رتبه پنجم جهان قرار دارد.

بیماری‌های رایج: مالاریا، تیفوئید، منتژیت، هپاتیت و ایدز.

زبان رسمی و اداری: انگلیسی.

زبان بومی و ملی: سواحلی(مردم نواحی مختلف به زبان‌های بومی خود تکلم می‌کنند و زبان عربی به‌جهت حضور چندصد ساله اسلام و اعراب در شرق کنیا برای اکثر مسلمانان شناخته‌شده است).

شایان ذکر است آفریقا از نظر زبان و تنوع زبانی، مقام اول را در جهان دارا است و حداقل آمار آن به ۸۰۰ زبان و براساس برخی نقل‌ها به دوهزار زبان نیز می‌رسد.

نژاد: نژاد اصلی مردم این کشور سیاه است که از مناطق مختلف قاره آفریقا به کنیا مهاجرت نموده‌اند. اقلیت‌هایی از نژادهای آسیایی، اروپایی، عرب و ایرانی نیز در این کشور حضور دارند.

رسم‌الخط: انگلیسی

واحد پول: شیلینگ(به‌طور متوسط هر ۷۶ شیلینگ معادل یک دلار است).

روز ملی کنیا: کنیا در دوازدهم دسامبر سال ۱۹۶۳ از کشورهای

ص: ۴۴

مشترك المنافع مستقل گردید و دارای حکومت فرمانداری به نخست‌وزیری «جومو کنیاتا» شد. همچنین «جوموکنیاتا» در تاریخ ۱۲ دسامبر ۱۹۶۴ عهده‌دار پست ریاست‌جمهوری شد و این روز به نام روز جمهوری و ملی کنیا تعیین شد.

تعداد قبایل: چهل و دو قبیله و گروه فرهنگی تاکنون در کنیا مورد شناسایی قرار گرفته‌اند که مهم‌ترین آنها عبارتند از کیکویو، لوا، لویه، کامبا، کالنجین و ماسایی.

شهرهای مهم: نایروبی، مومباسا و کیسومو، «الدورت و ناکورو» نیز از شهرهای کوچك ولی مهم می‌باشند).

بندر اصلی: مومباسا(بزرگ‌ترین بندر شرق آفریقا که اکثر ساکنان آن مسلمان می‌باشند).

تقسیمات کشوری: کشور به هشت استان تقسیم می‌شود. شمال شرقی(وجیر با ۹۹٪ ساکنان مسلمان)، ساحلی(مومباسا با اکثریت ساکنان مسلمان)،(نایروبی)، غربی(کاکامگا)، مرکزی(نیری)، نیانزا(کیسومو)، ریفت ولی(ناکورو)، استان شرقی(امبوماچاکوس)

نوع حکومت: جمهوری.

سیستم حکومتی: پارلمانی با فعالیت احزاب مختلف.

رئیس حکومت و اختیارات: آقای کیباکی دارای قدرت کامل اجرایی که رئیس دولت نیز می‌باشد.

پارلمان: دارای ۲۲۲ نماینده می‌باشد که از این میان ۲۶ نفر مسلمان‌اند.

در حال حاضر ریاست پارلمان برعهده آقای فرانسیس کوله‌کابارو می‌باشد.

ص: ۴۵

نحوه انتخابات: انتخاب رئیس‌جمهور و نمایندگان مجلس از طریق رأی مستقیم مردم می‌باشد.

قوه قضائیه: از رئیس و ۱۱ قاضی دادگاه عالی که دارای اختیارات قانونی کامل می‌باشد تشکیل یافته است. قضات از سوی رئیس‌جمهور برگزیده می‌شوند. در حال حاضر آقای آموس‌واکو رئیس دستگاه قضایی کنیا می‌باشد.

احزاب سیاسی: تعداد دقیق احزاب سیاسی مشخص نیست، ولی هم‌اکنون ۵۰ حزب در پارلمان کنیا نماینده دارند. احزاب مهم عبارتند از، کانو، نارک(شامل سیزده حزب سیاسی که احزاب مهم آن LDP، فورد کنیا و DP می‌باشد) فورد اصلی.

سیاست خارجی: سیاست خارجی این کشور، غربی و وابسته به آمریکا و انگلستان می‌باشد. البته در حال حاضر کنیا نقش بسیار محوری در منطقه بحران‌زده شرق آفریقا دارد و در انجام گفتگوهای صلح سومالی و سودان بسیار فعال است. ضمناً بیشترین درصد پناهندگان در این کشور را سومالیایی‌ها، سودانی‌ها و اتیوپیایی‌ها تشکیل می‌دهند.

عضویت در سازمان‌های بین‌المللی: کنیا تقریباً در تمامی سازمان‌های بین‌المللی عضو و فعال است و به همین دلیل بسیاری از آنها، کنیا را به‌عنوان مقر آفریقایی خود انتخاب نموده‌اند، از جمله مقر آفریقایی سازمان ملل متحد، هم‌اکنون در نایروبی با ۱۲۰۰۰ پرسنل مستقر است.

سازمان اسکان پناهندگان، یونسکو، یونیسف، فائو، و یونف نیز دارای دفتر در کنیا می‌باشند.

مذهب رسمی: مسیحیت است، ولی کنیا به‌عنوان یک کشور

ص: ۴۶

غیرمذهبی معرفی شده است. البته حاکمیت سیاسی با مسیحیان است.

مسیحیان ۶۰٪ جمعیت کشور را تشکیل می‌دهند.

اقلیت‌های مذهبی: برطبق آمار رسمی پس از مسیحیت که ۷۸٪ جمعیت کشور(شامل ۴۵٪ پروتستان و ۳۲٪ کاتولیک) را دارا می‌باشد، مسلمانان دارای ۱۰٪ جمعیت(مسلمانان معتقدند که رقم واقعی ۳۰٪ است)، پیروان ادیان بومی بدوی ۱۰٪ و غیره ۲٪ می‌باشد.

مسلمانان: اکثریت جامعه مسلمانان را سنی‌های شافعی مذهب تشکیل می‌دهند. جامعه شیعیان شامل بهره‌ها، اسماعیلی‌ها و اثنی‌عشری‌ها و شیعیان بومی المهدی است.

تعداد دانشگاه‌ها: دارای ۶ دانشگاه دولتی و ۱۷ دانشگاه خصوصی است. دانشگاه‌های دولتی شامل، نایروبی، کنیاتا، موبی، جومو کنیاتا، ایگرتون و ماسنو می‌باشند.

سیستم آموزشی:(۴- ۴- ۸) هشت سال ابتدایی، چهارسال متوسطه و چهارسال دانشگاه است.

شخصیت‌های برجسته فرهنگی مسلمان: حمد محمد کاظم المزروعی(قاضی عالی مسلمانان)، شیخ عبداللهی ناصر(عالم برجسته شیعی)، شی علی شی(عالم برجسته اهل تسنن)، محمد مسلم(مفتی وهابی).

سازمان‌های اسلامی مهم: سوپ کم(شورای عالی مسلمانان کنیا به ریاست پروفسور البوسیدی)، شورای ائمه جمعه و جماعات و وعاظ کنیا به ریاست آقای شیخ علی ماوی، انجمن معلمان مدارس دینی کنیا به ریاست آقای محمد عبداللّه بوانا. مجمع جهانی اهل‌بیت علیهم السلام، مؤسسه بلال مسلم میشن وابسته به کنفدراسیون شیعیان خوجه.

ص: ۴۷

شخصیت‌های مذهبی: کاردینال اتونگا(کلیسای کاتولیک)، موتافا موسیم(رئیس کلیسای پروتستان کنیا و آقای انجو(رئیس کلیسای مومباسا).

نویسندگان برجسته: انگوگو و اتیناگو، اوگرت، موانگی.

شخصیت‌های دانشگاهی: پروفسور مزروعی، پروفسور کیمانی انجوگو(زبان سواحیلی)، پروفسور اودیامبو(علوم)، پروفسور حسن علی، پروفسور مری گیتویی.

رسانه‌های نوشتاری: در کنیا ۵ روزنامه منتشر می‌شود که در این میان دیلی نیشن با تیراژ ۱۲۰۰۰۰ در رتبه نخست و روزنامه استاندارد در رتبه بعدی قرار دارد. ضمناً روزنامه کنیا تایمز وابسته به دولت است و بیشتر اخبار آن به انتشار دیدگاه‌ها و نقطه‌نظرات دولتی اختصاص دارد.

رسانه‌های صوتی و تصویری: در کنیا ۸ کانال تلویزیونی و ۱۸ ایستگاه رادیویی قابل دریافت است که در این میان فقط کانال رادیویی و تلویزیونی KBC با حمایت دولت به‌شکل خصوصی و دولتی اداره می‌شود و کل کشور را تحت پوشش قرار می‌دهد.

انتشارات: در کنیا حدود ۱۲۰ مؤسسه انتشاراتی به‌ثبت رسیده است که از میان آنها تنها تعداد محدودی از آنها در زمینه نشر کتاب به‌صورت چشمگیر فعالیت می‌نمایند. براساس آمار سال ۲۰۰۳ تعداد ۱۳۸۴ عنوان کتاب در زمینه‌های مختلف انتشار یافته است.

کتابخانه‌های مهم: کتابخانه ملی کنیا، کتابخانه‌های بخش فرهنگی سفارت‌خانه‌های انگلستان، آمریکا، آلمان و جمهوری اسلامی ایران، کتابخانه مک میلان(وابسته به شهرداری نایروبی) و آرشیو ملی کنیا.

ص: ۴۸

اماکن تفریحی، توریستی: پارک‌های ملی نایروبی، ناکورو، ماسایی مارا، امبوسلی، سواحل مومباسا، دریاچه ویکتوریا(غرب کنیا)، چهارده آبشار، دو آبشار، موزه حیات وحش نایروبی، آب گرم بولگاریا(حوالی کریچو)، خط استوا(نزدیک ناکورو)، مرکز زرافه‌ها، بومس کنیا و اوهورو پارک که سالیانه قریب یک میلیون نفر خارجی از آنها بازدید می‌نمایند.

اختلاف ساعت با ایران: در شش ماه اول سال ۵/ ۱+ ساعت و در شش ماه دوم سال ۵/ ۰+ ساعت اختلاف وجود دارد.

اوقات شرعی: اذان صبح ۳۰/ ۵ تا ۴۵/ ۵، اذان ظهر ۱۵/ ۱ و اذان مغرب ۴۵/ ۶ دقیقه.

تعطیلات رسمی: هفت روز در طول سال است.

ایرانیان مقیم: ایرانیان مقیم در این کشور چند خانواده بیشتر نیستند.

موافقتنامه فرهنگی: یادداشت تفاهم همکاری‌های فرهنگی بین ج. ا. ا و جمهوری کنیا در تاریخ ۲۱/ ۴/ ۷۱ به امضای وزارت فرهنگ دو کشور رسیده است.

ارگان‌های ج. ا. ا در کنیا: سفارت ج. ا. ا، رایزنی فرهنگی ایران و سازمان هلال احمر ج. ا. ا با ۲ کیلینیک در شهر نایروبی.

روابط سیاسی: ایران و کنیا در آبان‌ماه ۱۳۵۰ با صدور اعلامیه مشترکی زمینه برقراری روابط میان دو کشور را فراهم کردند و در سال ۱۳۵۱ سفارت ایران در نایروبی دایر شد.

روادید: برای کشورهای بعضاً اروپایی روادید در فرودگاه و برای سایر کشورهای جهان باید از مبدأ تقاضا شود.

میزان جمعیت زیر خط فقر: ۵۰ درصد.

ص: ۴۹

نرخ بیکاری: ۴۰ درصد.

محصولات کشاورزی: چای، قهوه، ذرت، گندم، نیشکر، میوه، سبزیجات، محصولات لبنی، گوشت قرمز، خوک، طیور و تخم‌مرغ.

کالاهای صادراتی: چای، قهوه، محصولات باغی، تولیدات پتروشیمی، ماهی و سیمان.

منابع طبیعی ارزآور: حیات وحش، انرژی‌های آبی و جنگل.

بدهی خارجی: ۷/ ۵ میلیارد دلار.

تلفن‌های ضروری:

سفارت: ج. ا. ا ۲۷۱۱۲۵۷- ۲۷۱۰۸۷۳- ۲۷۱۵۳۳۸

رایزنی فرهنگی سفارت ج. ا. ا: ۲۱۴۳۵۲- ۳۱۸۸۳۳

کلینیک هلال احمر ج. ا. ا: شماره ۱ گنگرود ۷۶۰۹۳؛ شماره ۲ پارکرود ۸۶۳۳۱۳

پلیس، آمبولانس و آتش نشانی: ۹۹۹

توجه:

کد کنیا ۰۰۲۵۴ و کد نایروبی ۲۰ می‌باشد. ضمناً برای تماس با ایران بایستی شماره ۰۰۹۸+ کدشهرستان گرفته شود. (۱)

حرکت به سمت فرودگاه

از فرودگاه تا سفارت حدود نیم‌ساعت با اتومبیل طول کشید. ساعت هشت و سی دقیقه صبح روز سه‌شنبه مورخ ۹/ ۶/ ۸۵، در رزیدانس

۱- این اطلاعات از رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در کنیا دریافت گردید.

ص: ۵۰

سفارت صبحانه خوردیم و به‌دلیل خستگی تا نزدیک ظهر استراحت کردیم.

بعداً معلوم شد آقای ری‌شهری با این‌که شب را نتوانسته بودند استراحت کنند، خوابشان نبرده و مقداری در محوطه رزیدانس قدم زده و بخشی را هم به مطالعه مشغول بوده‌اند.

نزدیک ظهر همه آماده اقامه نماز جماعت شدیم و پس از اذان، نماز را به امامت آیةاللّه ری‌شهری اقامه کردیم.

حجةالاسلام والمسلمین آقای مرتضی مرتضی از علمای لبنانی مقیم کنیا هم به دیدن آقای ری‌شهری آمدند. مقداری با ایشان گفتگو کردیم و پس از ناهار و نماز، برنامه کاری هیأت آغاز شد.

دیدار از رایزنی فرهنگی

ساعت ۳۰/ ۲ دقیقه بعد از ظهر به ساختمان رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی در کنیا که در یکی از محله‌های خوب نایروبی بود آمده و از نزدیک با فعالیت‌های آن‌جا آشنا شدیم.

آقای علی‌مددی حدود سه سال و ده ماه است که به‌عنوان رایزن جمهوری اسلامی ایران در این کشور فعالیت دارند و از آن‌جا که مأموریت ایشان خاتمه یافته، تا حدود یک ماه دیگر به ایران بازخواهند گشت. ایشان فردی خوش‌صحبت و خونگرم و فعال در عرصه فرهنگی است. سفارت رژیم اشغالگر قدس نیز در نزدیکی رایزنی واقع شده است.

در بین راه از ایشان خواستم تا اطلاعاتی در زمینه این کشور به ما ارائه کنند، ایشان هم نکاتی را بیان داشتند که به برخی از آنها اشاره می‌کنم:

ص: ۵۱

– بعضی‌ها معتقدند کنیا حدود ده میلیون مسلمان دارد، ولی در آمارها آنها را سه میلیون نفر برمی‌شمرند و دلیل آن هم این است که تعداد جمعیت مسلمانان را کم جلوه دهند.

– وهابی‌ها در کنیا فعالیت زیادی دارند، لیکن اکثر اهل سنت، با آنها مخالفند و اختلافات شدیدی با وهابی‌ها دارند.

– ٪۷۵ شهر مومباسا مسلمان‌اند. این شهر مرکز ترویج اسلام در قاره سیاه بوده است.

– در گذشته، تعدادی از شیرازی‌ها و عده‌ای از بلوچ‌های ایرانی به کنیا آمده و در این کشور حضور داشته‌اند که هنوز هم تعدادی از آنها هستند.

دو تاجر ایرانی هم در این‌جا سکونت دارند، کلینیک هلال‌احمر نیز در این‌جا وجود دارد.

– مردم کنیا یا فقیر هستند و یا ثروتمند؛ طبقه متوسط در این‌جا کمتر وجود دارد.

– ما حدود ۷۰۰ نفر شیعه از خوجه‌های هندوستان در نایروبی داریم.

شیعیان اسماعیلی هم در این‌جا فعال هستند که به آنها بهره می‌گویند.

– اغلب مردم کنیا مسیحی‌اند؛ ٪۳۶ پروتستان و ٪۲۴ کاتولیک هستند.

مسیحی‌ها فعالیت فراوانی دارند و به‌دلیل فقر حاکم در این کشور متأسفانه برخی مسلمان‌ها را هم به‌سوی خود جذب کرده‌اند. آنان تعدادی از جوان‌های با استعداد را شناسایی و آنها را بورسیه کرده، به خارج می‌فرستند و با توجه به دوره‌هایی که برای آنها درنظر گرفته‌اند پس از آن‌که تحصیلات عالی پیدا کردند، مسیحی شده به کشور برمی‌گردند و در خدمت مسیحیان قرار می‌گیرند.

ص: ۵۲

- رژیم اشغالگر قدس نیز از این‌گونه فعالیت‌ها بی‌بهره نیست. حدود دو هزار نفر از جوانان کنیا را در سال به اسرائیل می‌برد، کارهای فنی را به آنان می‌آموزد و پس از یافتن تخصص به کنیا بازگشته، سمپاتی آنان را برعهده می‌گیرند و عملًا برای این رژیم کار می‌کنند.

فقر و ناداری در کنیا بسیار زیاد است. برخی کارمندان بومی و محلی سفارت‌ها ۲۰۰ تا ۳۰۰ دلار حقوق می‌گیرند. پول رایج این کشور شیلینگ است و هم‌اکنون هر ۷۲ شیلینگ برابر با یک دلار است.

- بهترین مزارع مربوط به کشت زیتون و چای و پرورش گل، دست اسرائیلی‌ها است.

- در نایروبی، شیعیان تنها دو مسجد دارند، اما مسلمانان دیگر دارای ۸۴ مسجداند.

حجهٔالاسلام والمسلمین آقای مرتضی مرتضی نیز در بخشی از سخنان خود اظهار می‌کردند:

- در بعضی از قبایل موجود در کنیا، آن‌گاه که مرد خانواده از دنیا می‌رود، همسرش به ارث به برادر متوفی می‌رسد و فرزندانش از آن پس به پدر دوم منتسب می‌شوند.

- در این‌جا ازدواج هست، ولی طلاق نیست. اگر بخواهند زن و مرد از یکدیگر جدا شوند، فراق ایجاد می‌شود، لیکن طلاق نمی‌دهند!

- مسلمانان از نظر فرهنگی بسیار فقیراند، خیلی درخواست قرآن می‌کنند، اما متأسفانه بسیار کم است.

- مردم در این‌جا به فکر فردای خود نیستند، کم تحرک و غیر حساس‌اند. ناامنی و فقر و بدبختی مشکل اساسی آنها است.

ص: ۵۳

- نایروبی شهر گرانی است. هفت دانشگاه دولتی و سه دانشگاه خصوصی دارد که این سه دانشگاه خصوصی متعلق به یک کلیسا است.

- موزه‌ای در نایروبی وجود دارد که اسکلت قدیمی‌ترین انسان روی کره زمین در آن‌جا است.

- از آن‌جا که کنیا در خط استوا واقع شده، در تمامی فصول سال آب و هوایی معتدل دارد.

دیدار با رئیس و اعضای شورای مسلمانان کنیا

ساعت ۳/۳۰ دقیقه بعد از ظهر به یکی از محله‌های فقیرنشین نایروبی آمدیم تا با آقای پروفسور عبدالغفار بوسیدی از اساتید دانشگاه و رئیس شورای عالی مسلمانان کنیا دیدار داشته باشیم. پس از ورود ما به ساختمان معلوم شد پسرعموی چهل‌ساله ایشان در حادثه‌ای فوت شده و ایشان نمی‌توانند در جلسه حضور داشته باشند، لذا سرپایی به نامبرده تسلیت گفته شد و ایشان ضمن عذرخواهی خداحافظی کرد و رفت.

آقای شریف حسین رئیس حج کنیا، آقای «حسن النادو» رئیس شورای جوانان و آقای شریف حسین العمر الحامد نائب رئیس شورای مسلمانان در این دیدار حضور داشتند. آقای محمد شریف مهدوی ضمن تشکر از حاضران، به زبان انگلیسی سوابق دینی، علمی و سیاسی آیۀاللّه ری‌شهری را برشمرد و ایشان را به حاضران معرفی کرد. سپس آقای شریف حسین گزارشی از چگونگی شکل‌گیری اداره حج و زیارت این کشور ارائه داد. وی در بخشی از گزارش خود گفت:

در سال ۱۹۹۶ میلادی، پس از نابسامانی ایجادشده در امور

ص: ۵۴

مربوط به حجاج کنیایی، سفیر وقت کنیا در عربستان، نامه‌ای به وزارت امور خارجه کنیا نوشت و خواستار تأسیس سازمان یا مؤسسه‌ای برای رسیدگی به امور حجاج و ساماندهی امر حج در این کشور شد.

وزارت امور خارجه به‌دنبال آن، نامه‌ای به شورای عالی مسلمانان کنیا نوشت و از آنها خواست تا سازمان یا مؤسسه‌ای در این زمینه تأسیس کنند. شورای عالی مسلمانان کنیا هم با حضور آژانس‌های مسافرتی، خوجه‌ها و دیگر افراد مرتبط با امر حج، مؤسسه‌ای به‌نام «مؤسسه حج کنیا» زیر نظر شورای عالی مسلمانان ایجاد کرد. هدف از تشکیل این مؤسسه، ایجاد هماهنگی‌های لازم برای اعزام حجاج، رفع مشکلات آژانس‌های مسافرتی، ایجاد ارتباط مستمر میان سفیر کنیا در عربستان با مسؤولان مربوطه در آن کشور، اعزام چند نفر از اعضای مؤسسه حداکثر تا یک هفته پیش از مراسم حج، به‌منظور بررسی وضعیت هتل‌ها، تأمین مواد غذایی برای حجاج و دیگر تدارکات مورد نیاز بود.

سهمیه حج کنیا همه‌ساله ۲۰۰۰ نفر بود که به‌دلایل مختلف از جمله فقر مالی مردم، به‌طور میانگین همه‌ساله حدود ۱۵۰۰ نفر به حج اعزام گردیده‌اند. و بیشترین آماری که در رابطه با اعزام زائر به حج داشته‌ایم ۱۸۰۰ نفر بوده است.

از سه سال پیش، دولت عربستان سالانه بین یکصد تا یکصد و پنجاه نفر را به حج دعوت کرده است که در سال جاری این برنامه منتفی شده است و از آن‌جا که پس از حوادث یازده سپتامبر دولت عربستان، اقامت حجاج در اماکن عمومی مکه و

ص: ۵۵

مـدینه را ممنوع کرده و از آنان خواسـته است تا در هتل‌ها و منازل مسـتقر گردند، لذا هزینه حج افزایش یافته و به همین دلیل تعداد حجاج کاهش پیدا کرده است.

برای سـهمیه اختصاص یافته به کنیا، تنها برای چهل نفر از عوامل ویزا صادر می‌کننـد و به همین دلیل امکان خدمت‌رسانی به حجاج در سطح مطلوب وجود ندارد.

هزینه حج هر زائر بدون غذا حدود ۱۵۰۰ دلار است. البته برخی آژانس‌ها هم حدود ۲۰۰۰ دلار از زائران دریافت می‌کنند.

محل سکونت حجاج کنیایی در مکه، منطقه «مسفله» و «جعفریه» است و خیمه‌های حجاج کنیایی در منی همه‌ساله نزدیک خیمه‌های ایرانی‌ها است یک سال هم مشکل داشتیم که دولت عربستان، چند خیمه از خیمه‌های ایرانی‌ها را به ما واگذار کرد!

تلاش ما این است تا کسانی که امکانات مالی کمتری دارند به حج مشرف شوند.

شیعیان اثنی‌عشـری ساکن در کنیا در گروه‌های ۲۰۰ تا ۳۰۰ نفری و با هزینه ۲۰۰۰ دلار به حج می‌روند که غذا و پزشک و مسـکن نیز داخل در همین هزینه است.

آقای شـیخ محمد شـیبانا یکی از شـرکت‌کنندگان در جلسه، فارغ‌التحصیل لیبی بود، لیکن بیشتر روحانیان کنیایی در سودان و مدینه منوّره تحصیل کرده‌اند.

آقای ادَن واچو دبیر کل شورای علمای کنیا هم که در جلسه حضور داشت، به بیان ساختار این تشکّل پرداخت و گفت:

وهابی‌ها تلاش‌های زیادی در کنیا دارند و طلابی که در

ص: ۵۶

عربستان تحصیل کرده‌اند مشکلاتی جدی برای ما ایجاد کرده‌اند، مثلًا در موسم حج به حاجیان کنیایی توصیه می‌کنیم ظهر روز دوازدهم برای رمی نروند، اما آنها می‌گویند باید بروند، ما برای ولادت نبی اعظم اسلام جشن می‌گیریم آنها مخالفت می‌کنند و در حالی که ائمه جمعه و جماعات ما، ماهیانه حدود ۵۰ دلار حقوق می‌گیرند، وهابی‌ها به روحانیون وابسته به خود حدود ۵۰۰ دلار حقوق می‌پردازند.

وی همچنین اشاره کرد که برای برگزاری برخی همایش‌ها از بعضی NGO ها و کشورهای غربی کمک دریافت می‌کنند. دو نفر از شیعیان و یک نفر از بُهره‌ها هم در تشکل ما حضور دارند که به همین دلیل مورد اعتراض وهابی‌ها و وابستگان به آنها نیز قرار گرفته‌ایم.

سپس آیهٔ‌اللّه ری‌شهری طی سخنانی ضمن اظهار خرسندی از این دیدار، اظهار امیدواری کردند این‌گونه ملاقات‌ها در نزدیک کردن امت اسلامی به یکدیگر موثر واقع شود.

ایشان فرمودند:

امروز دشمنان اسلام از تفرقه ملل اسلامی، به شدت بهره می‌گیرند اگر مسلمانان با هم بودند و وحدت کلمه داشتند، چند میلیون صهیونیست تا این اندازه به مسلمانان ظلم نمی‌کردند، یکی از نکات مهمی که همیشه حضرت امام خمینی قدس سره و رهبر معظم انقلاب آیهٔ‌اللّه خامنه‌ای روی آن تأکید داشته و دارند، وحدت مسلمانان خصوصاً در حج است.

امام می‌فرمودند: کلید حل مشکلات جهان اسلام وحدت امت اسلامی است که باید با تبلیغ دامنه‌دار خصوصاً در موسم حج

ص: ۵۷

تحقق یابد.

متأسـفانه امروز عده‌ای از مسـلمانان آگاهانه و یا ناآگاهانه در خدمت اهداف دشمنان اسلام قرار گرفته‌اند و با اقدامات تفرقه‌افکنانه خود نمی‌گذارند، مسلمانان از این اجتماع عظیم بهره بگیرند.

ایشان سـپس اظهار امیـدواری کردنـد تا در موسم حج سال بعد، با علمای کنیایی حاضـر در حج دیدار داشـته، با یکدیگر تبادل نظر کنند.

سپس افزودند: بسیار مایل بودم تا از نزدیک با آقای پروفسور عبدالغفار بوسیدی گفتگو داشته باشم که متأسفانه به‌دلیل حادثه‌ای که برای یکی از بستگان ایشان پیش آمد موفق نشدیم، لذا سلام گرم ما را به ایشان ابلاغ نمایید.

آیةاللَّه ری‌شـهری در پایان ضـمن معرفی مؤسـسه علمی فرهنگی دارالحدیث به حاضران، از آقای پروفسور و برخی از شخصیت‌های حاضر در جلسه دعوت کردند تا از این مؤسسه دیدار و از نزدیک با فعالیت‌های آن آشنا شوند.

آن‌گاه افزودند:

بهترین روش برای جذب پیروان دیگر ادیان به اسلام، تبلیغ عملی است، اگر مسلمانان به دستورات نورانی اسلام عمل کنند، دیگران به‌طور طبیعی به اسلام گرایش پیدا می‌کنند.

آقای شریف حسین نیز بار دیگر از حضور آقای ری‌شهری و هیأت همراه تشکر کرد و پس از خداحافظی این دیدار خاتمه یافت.

نکته جالبی که آقای عبداللَّه معاون پروفسور ابراز می‌داشت این بود

ص: ۵۸

که می گفت:

من از منطقه‌ای به نام «ریفت ولی» آمده‌ام که منزل رئیس‌جمهور سابق کنیا هم در آن‌جا است. تمامی مردم آن منطقه مسیحی بودند و به واسطه حضور تعدادی از مبلغان عرب‌زبان، جمع زیادی به اسلام گرایش پیدا کردند و اسلام را برگزیدند.

این اظهارات به‌خوبی بیانگر آن است که اگر افراد مسلّط به زبان و آگاه به مسائل دینی، در این کشور حضور یافته، اسلام را به مردم عرضه کنند، جمعیت زیادی اسلام اختیار خواهند کرد.

وی در پایان سخنانش گفت:

گرچه آمریکا و دیگر کشورهای غربی در جنگ با شما هستند و نمی‌خواهند بگذارند ایران رشد کند، لیکن ما برای شما و حزب‌اللّه لبنان دعا می کنیم و از خداوند موفقیت و پیروزی شما را مسئلت داریم.

دیدار با شیعیان در مسجد پاکرود

پس از خداحافظی با اعضای شورای مسلمانان کنیا و مسؤولین حج این کشور، عازم مسجد پاکرود شدیم تا با اعضای کمیته شیعیان بومی المهدی کنیا دیدار کنیم.

در گذشته این مسجد اختصاص به خوجه‌ها داشته و چون آنها به جای دیگری منتقل شده‌اند، آن را به شورای جوانان شیعه که سیاه‌پوست می‌باشند داده‌اند و هم‌اکنون مورد استفاده آنها است.

در آغاز ورود به مسجد، رئیس شورای جوانان شیعه، به آیةاللّه ری‌شهری خیر مقدم گفت و اظهار داشت:

ص: ۵۹

از سوی مسؤولان این جمعیت مفتخرم که به شما میهمانان از جمهوری اسلامی ایران خیرمقدم بگویم و متأسفانه دیدار شما در زمانی واقع شده که این‌جا تعطیل است. آن‌گاه همکاران خود را معرفی کرد.

این جمعیت حدود ۷۰ خانواده و نزدیک به ۲۸۰ نفر عضو مستقیم دارد، نام این جمعیت انصارالمهدی است و یکی از طلاب درس‌خوانده در حوزه علمیه قم نیز آن‌جا را اداره می‌کند.

سپس افزود: این مرکز را ما به‌صورت موقت از خوجه‌ها گرفته‌ایم و نمی‌دانیم تا چه زمان در اختیار ما است. این مجموعه دارای مسجد و حسینیه به‌صورت جدا از هم است و نزدیک به ۱۵۰۰ متر وسعت دارد و گروه انصارالمهدی نیز در این‌جا دفتر دارد.

آقای علی‌مددی در حاشیه این دیدار اظهار داشت:

چند سال پیش، آقایان خوجه‌ها می‌خواستند این‌جا را بفروشند تعدادی از وهابی‌ها برای خرید پیش‌قدم شدند، لیکن از محضر مراجع استفتا کردند و اجازه فروش داده نشد. در کنار این مسجد ۲۰ اطاق وجود دارد که می‌توان آنها را اجاره داد و از درآمد آن، مسجد را اداره کرد.

هم‌اکنون سه طبقه ساختمان در بالا- خالی است و تنها یکی از خانم‌ها که فقه و مسائل شرعی به بانوان تعلیم می‌دهد در این‌جا سکونت دارد.

ایشان اظهار می‌داشتند که متأسفانه خوجه‌ها، شیعیان بومی را به مساجد خود به دلایل امنیتی راه نمی‌دهند و همین امر موجب فاصله گرفتن این دو گروه از همدیگر شده است. رئیس شورای جوانان، بار

ص: ۶۰

دیگر خطاب به آقای ری‌شهری گفت:

ما آثار شما را فراوان مطالعه کرده‌ایم و برخی از قسمت‌های آن را هم به زبان کنیایی ترجمه کرده‌ایم. شما در حج موفقیت‌های زیادی داشته‌اید و اگر بتوانید فرصت را برای بهره‌برداری جوانان شیعه ما از ظرفیت حج فراهم آورید بسیار سپاسگزار خواهیم شد.

ما در این‌جا صندوقی به‌نام امام صادق علیه السلام تأسیس کرده‌ایم و نیاز به کمک و مساعدت داریم.

پس از خاتمه سخنان ایشان، آقای سید ریاض امام جماعت مسجد که از روحانیون هندی و تحصیل کرده قم است دعوت کرد تا برای پذیرایی به منزل ایشان که در جنب مسجد قرار داشت برویم. اطاقی کوچک اما با صفا، سفره‌ای به رسم هندی‌ها انداخته بود و با چای و میوه و بعضی غذاهای هندی از حاضران پذیرایی کرد.

سپس از مسجد و مجموعه بازدید کرده عازم دیدار از مجموعه متعلق به خوجه‌ها با نام «جعفری کلوپ» شدیم.

دیدار از «جعفری کلوپ»

این مجموعه متعلق به شیعیان خوجه است. حدود هفت هکتار زمین دارد. منطقه‌ای وسیع دارای یک زمین فوتبال، مراکز تفریحی، سالن بدن‌سازی، رستوران، پاویون، مسجد و مدرسه است.

جعفری کلوپ را فردی به‌نام «نوشاد مهر علی» که طبق اظهارات حاضران هیجدهمین ثروتمند جهان است ساخته است و جمعیت

ص: ۶۱

خوجه‌ها نیز حدود هفتصد و پنجاه نفر است. البته تعداد اینها بیش از این ۱۵۰۰ نفر بوده که به دلایلی نیمی از آنها به کشورهای دیگر مهاجرت کرده‌اند.

عجیب این بود که سالن بدن‌سازی به‌صورت مختلط اداره می‌شد و منطق سازنده آن هم این است که از این طریق می‌توان افراد را به مذهب شیعه علاقمند کرد. این منطق را از کجای مذهب تشیع گرفته بود نفهمیدم!

آقای اصغر آقا که خود از خوجه‌ها است می‌گفت: در مراسمی که این‌جا برگزار می‌گردد اگر شام باشد همه می‌آیند؛ معلوم می‌شود این سنت فراگیر شده و به کنیا هم رسیده است!

مقداری کنار چمن این مجموعه قدم زدیم و نزدیک مغرب به مسجد آمده و نماز را به امامت آیهٔاللّه ری‌شهری اقامه کردیم. مسجد جعفری نایروبی بسیار تمیز بود. در ابتدای ورود به مسجد حوضچه‌ای وجود داشت که پاهای خود را در آن قرار داده، می‌شستند و سپس وارد مسجد می‌شدند.

پس از اقامه جماعت که با رسوم خاصی هم همراه بود و بلافاصله پس از نماز آیاتی از قرآن تلاوت می‌شد و سپس دعا می‌کردند، از ما خواستند تا به حسینیه برویم. شب جمعه بود. حجهٔالاسلام والمسلمین آقای مرتضی مرتضی از روحانیون فاضل لبنانی مقیم کنیا هم در آن‌جا حضور یافتند. اول از این‌جانب خواسته شد تا سوره یس را قرائت کنم. سپس دعای کمیل توسط آقای مرتضی مرتضی خوانده شد و پس از آن آقای محمد شریف مهدوی به زبان انگلیسی سخنرانی کرد و پس از آن نیز سفره انداخته و همگی شام خوردند و ما با حاضران خداحافظی کرده به

ص: ۶۲

محل اقامت خود برگشتیم.

خوجه‌ها افرادی منظم، دقیق و دارای موقعیت خوب و توان بالای اقتصادی هستند و در کشورهای آفریقایی از نفوذ خاصی برخوردارند.

حرکت به سمت مومباسا

صبح روز جمعه ۱۰/ ۶/ ۸۵ پس از آن‌که نماز صبح را در رزیدانس سفارت اقامه کردیم و پس از صرف صبحانه آقای علی‌مددی هم به جمع ما پیوستند و ساعت ۳۰/ ۶ دقیقه صبح به‌طرف فرودگاه حرکت کردیم تا عازم مومباسا شویم. خوشبختانه مسیر خلوت بود و هنوز مردم به خیابان‌ها نیامده بودند. نیم‌ساعت در راه بودیم. جلو سالن فرودگاه، جمعیت زیادی در صف بودند و منتظر بازرسی و اذن ورود! و گرچه به هیأت پیشنهاد دادند خارج نوبت داخل شوند، لیکن آقای ری‌شهری اظهار داشتند که ضرورت ندارد، ما هم در صف قرار می گیریم.

بازرسی‌ها سخت و حساب‌شده بود، دلیل آن هم انفجارهایی بوده که چند سال قبل در کنیا صورت گرفت و محل سفارت آمریکا در این کشور ویران شد. به همین دلیل و نیز دلایل امنیتی دیگر مراقبت‌های امنیتی شدیدی در فرودگاه‌ها و دیگر مراکز دولتی اعمال می‌شود.

پس از بازرسی و عبور از گیت وارد سالن فرودگاه شدیم. کارت پرواز را دوستان قبلًا گرفته بودند و زمان سوار شدن به هواپیما فرا رسید و ما را به بیرون سالن هدایت کردند. عجیب این بود که ماشین برای سوار شدن نبود و مسیر سالن تا محل پارک هواپیما را پیاده طی کرده، سوار هواپیمای ۷۴۷ کنیا شدیم.

ص: ۶۳

افراد زیادی که بخش عظیمی از آنها توریست بودند، پیش از ما داخل هواپیما آمده بودند و پس از جلوس سرنشینان، ساعت ۴۵/ ۷ دقیقه به وقت محلی، هواپیما به‌طرف مومباسا که از شهرهای مهم و مسلمان‌نشین کنیا می‌باشد حرکت کرد.

در آستانه سوار شدن به هواپیما خبر یافتیم که آقای شیخ سلیم رئیس هیأت امنای مسجد «پومانی» قدیمی‌ترین مسجد «مومباسا» از دار دنیا رفته است. وی از کسانی بوده که رسماً اعلام کرده تا زنده است، نخواهد گذاشت وهابی‌ها به مساجد مسلمانان راه یابند. سعودی‌ها نیز برای خرید او، بارها پول‌های قابل توجهی فرستاده بودند، اما او هرگز قبول نکرد و همچنان ضد وهابی ماند و با افتخار مُرد.

مومباسا شهری بندری است و سواحل بسیار زیبایی دارد. توریست‌ها از گوشه و کنار دنیا برای بهره‌گیری از سواحل زیبای آن همه‌ساله به این منطقه سفر می‌کنند ۹۰٪ آنها مسلمان‌اند و بیشترین جمعیت‌های اسلامی کنیا در این شهر زندگی می‌کنند و حدود یک میلیون نفر هم جمعیت دارد.

آقای «طیب علی طیب» شهردار قبلی مومباسا از علاقمندان به حضرت امام خمینی بوده و در دوران دانشجویی همیشه تصویر امام را در اطاق خود داشته، تا مرتب آن را نگاه کند، به یاد امام باشد و با یاد امام شب‌ها بخوابد.

پس از ورود به شهر مومباسا با اتومبیل به منزل آقای «سهیل» یکی از شیعیان این شهر آمده، ایشان را سوار کردیم و سپس به مقصد «ماتوگا» و شهر «کواله» که مدرسه علمیه امیرالمؤمنین علیه السلام در آن‌جا است حرکت کردیم، حدود دو ساعت رفت و برگشت آن طول کشید.

ص: ۶۴

آقای سهیل پیش از این از تجار این شهر بوده، امّا متأسفانه به دلائلی فعلًا زندگی‌اش از رونق افتاده است، لیکن علی‌رغم مشکلاتی که پیدا کرده، به امور دینی و توسعه حوزه علمیه بسیار علاقمند است.

بـا اتومبیـل کنـار دریا رسـیدیم. کشتی بزرگی کنار ساحل در حال پهلوگرفتن بود تا مسافران را با اتومبیل به آن طرف ببرد. جمعیت زیادی هم بـدون وسـیله نقلیه ایسـتاده و منتظر بودنـد. کشتی در کنار ساحل پهلو گرفت تا افراد قبلی را پیاده کنـد، جمعیت به حدی زیاد بود که حرکت آنها به یک راهپیمایی بزرگ شبیه بود!

منطقه بسیار زیبا و توریستی است و اگر این جاذبه‌ها را اروپایی‌ها در اختیار می‌داشتند قطعاً استفاده‌های بهتری از آن می‌کردند.

پس از انتقـال به آن سوی ساحـل، به‌طرف مقصـد حرکت کردیم. حـدود یک ساعت طی مسیر شـد تا به مـدرسه امیرالمؤمنین علیه السلام رسیدیم.

این حوزه علمیه تعداد ۱۱۰ نفر طلبه مرد و ۴۵ طلبه دختر دارد. آقای سهیل در توضیحات خود چنین گفت:

شهر مومباسـا از نظر سیاسـی و تاریخی در منطقه شـرق آفریقا موقعیت ویژه‌ای داشـته است و این‌چنین گفته می‌شود که در آن زمان که ظلم اموی‌هـا نسـبت به اهل‌بیت علیهم السـلام توسـعه یافت، جمعی از آنها به این شـهر آمده‌انـد و اطلاعاتی که در اختیار ما قرار دارد نشان می‌دهد که از نوادگان امام زین‌العابدین علیه السلام و امام رضا علیه السلام در این منطقه حضور داشته‌اند، لیکن متأسفانه فعلًا نشان و آثاری از آنها در دست نیست.

ص: ۶۵

وی افزود:

ما سه نوع شیعه در این‌جا داریم:

گروه اول خوجه‌ها هستند.

گروه دوم کسانی هستند که پس از تحقیق از تسنن به تشیع گرویده‌اند.

گروه سوم کسانی که تلاش می‌شود با توجه به ریشه و اصل آنها، به تشیع گرایش یابند.

آقای سهیل افزود:

بـا توجه به نکات فوق، من و آقای «شیـخ عبـداللهی ناصـر» مشورت و تبادل نظر کردیم و تصـمیم گرفتیم این مـدرسه دینی را ایجاد کنیم. نگرش آقای عبداللهی ناصر این است که ما باید برای هر منطقه و شهری قاضی مسلمان داشته باشیم.

طرح اولیه ایشان این بود که دانش‌آموزان، پس از اخذ دیپلم به این مدرسه بیایند، درس بخوانند و پس از فارغ‌التحصیل شدن به قوه قضائیه کشور بپیوندند. اما متأسفانه افرادی با این خصوصیات و شرایط کمتر پیدا می‌کنیم.

هم‌اکنون برنامه ما این است که برای همه کسانی که علاقمنـد به تحصـیل در این مدرسه هسـتند، یک دوره سه‌ماهه بگذاریم و پس از آن افرادی که در گذرانـدن دوره موفق بوده‌انـد، گزینش شـده، به دوره دوساله بعدی هدایت شوند و پس از طی آن دوره، افراد برتر به مدارس دیگر راه یافته و به جای دیگر اعزام می‌شوند.

برای دوازده نفر از کشـیشان مسـیحی که علاقمندند اسـلام را بشناسـند نیز کلاس گذاشـته‌ایم و باید بگوییم این‌جا زمینه برای اسلام بسیار فراهم است.

ص: ۶۶

ما هم‌اکنون حدود سه هزار دلار در ماه در این‌جا هزینه جاری داریم که اگر بخواهیم اهداف خود را محقق سازیم این رقم به ده هزار دلار خواهد رسید.

غذا و آموزش توسط مدرسه صورت می گیرد و برای این‌که افراد تحتِ آموزش، نوعی تعهد داشته و بهتر درس بخوانند مبلغ ۱۵۰ شیلینگ هم از آنها شهریه می گیریم.

به دلیل فقر مالی حاکم بر مردم، اینها دو روز در هفته یعنی روزهای دوشنبه و پنج‌شنبه روزه می گیرند و سحری و افطاری را ما می‌دهیم.

روزهای میلاد پیامبر و ائمه علیهم السلام به تمامی اهالی این دهکده غذا می‌دهیم.

و در یک جمله عرض کنم که اگر در چهل سال آینده حکومت اسلامی و دینی بخواهد تشکیل شود که شیعیان در آن نقش داشته باشند، قطعاً مدیون این مدرسه خواهد بود.

سپس آیهٔاللّه ری‌شهری اظهار داشتند:

کار بسیار مهمی را انجام می‌دهید. سعی کنید به جوان‌های با استعداد بیشتر بها بدهید. اگر افراد با استعداد گزینش شوند و برنامه‌ریزی و اهداف شما نیز درست تحقق یابد، مطمئن باشید به موفقیت‌های بزرگی نائل خواهید شد.

خداوند پدر شما را که چنین ایده خوبی داشته، رحمت کند و شما هم که انگیزه بالایی در ادامه راه ایشان دارید در تحقق نیت خیرتان موفق بدارد.

آقای ری‌شهری سپس تعدادی از کتاب‌های خودشان را به کتابخانه مدرسه و حوزه علمیه امیرالمؤمنین علیه السلام اهدا کردند.

ص: ۶۷

آقای سهیل گفت: ان‌شاء اللّه در آینده تلاش می‌کنیم تا میزان‌الحکمهٔ را به زبان سواحلی ترجمه کنیم، البته بخشی از آن نیز هم‌اکنون ترجمه شده است و ما آماده‌ایم تا کتاب‌های دارالحدیث را ترجمه نموده و در این منطقه توزیع کنیم.

آقای ری‌شهری از این پیشنهاد استقبال کرده و گفتند ما هزینه ترجمه را می‌دهیم، شما نیز هزینه نشر آن را برعهده بگیرید آقای سهیل از این پیشنهاد استقبال کرد و مقرر گردید کتاب‌های بیشتری برای این مدرسه ارسال و آنان نیز نسبت به ترجمه اقدام کنند.

سپس نزد طلاب پسر و دختر رفته آقای ری‌شهری برای آنها کمی صحبت کردند و مبلغی در حدود یک هزار و پانصد دلار به آقای سهیل دادند تا در بین طلاب پسر و دختر تقسیم کنند. نام این‌جا را «مهدی تراست» گذاشته‌اند و مجموعه را وقف کرده‌اند.

بعضی جوانان نارگیل‌های تازه را که از درخت جدا کرده بودند با شیوه خاصی آماده کرده برای نوشیدن شیره داخل آن هدیه می‌دادند و این پذیرایی آنان از هیأت بود.

واقعاً شرایط زندگی در آن‌جا سخت و دشوار است. امکانات کم، نبود بهداشت مناسب، نداشتن امکانات لازم، همه از مشکلاتی است که باید چاره‌اندیشی شود تا بتوان در این‌گونه مناطق مکتب اهل‌بیت علیهم السلام را رواج داد.

اهمیت مسأله زمانی روشن‌تر می‌شود که بدانیم شهر «مومباسا» با همه موقعیتی که دارد به دلیل مسلمان بودن شدیداً محروم نگه داشته شده است.

ص: ۶۸

پس از بازدید از مدرسه و خداحافظی با طلاب، به‌سوی شهر مومباسا حرکت کردیم. آن‌چه در بین راه و در اطراف مشاهده می‌شد، فقر و محرومیت و سوء تغذیه و نبود امکانات رفاهی بود. با این‌که منطقه بسیار حاصلخیز است، ولی استعمارگران بلایی به سر مردم آورده‌اند که دیدن آن هر انسانی را متأثر و غمگین می‌کند.

آقای علی‌مددی می‌گفتند:

معمولًا غذای این مردم ظهرها کمی ذرت است. گاهی یک عدد ذرت رانصف کرده و دو نفر می‌خورند و اگر کمی وضع آنها بهتر باشد از سیب‌زمینی سرخ‌شده استفاده می‌کنند.

پس از طی مسیر، بار دیگر کنار دریا رسیدیم و همان برنامه صبح تکرار شد؛ داخل کشتی چهار ردیف اتومبیل کنار هم قرار می‌گیرند و طبقه دوم کشتی هم مخصوص کسانی است که بدون اتومبیل سوار می‌شوند.

جمعیت انبوهی از مردم سوار بر کشتی شده بودند. حدود بیست دقیقه طول کشید تا به آن طرف ساحل رسیدیم. جالب این بود که افراد بدون ماشین، مجانی جابه‌جا می‌شدند، لیکن برای هر اتومبیل حدود یکصد شیلینگ دریافت می‌کردند.

از کشتی پیاده شده و برای شرکت در نماز جمعه به مسجد شیعیان خوجه‌ها رفتیم. جمعیت خوبی آمده بود. یکی از روحانیون به‌نام حجهٔ‌الاسلام آقای شهیدی، که تحصیل‌کرده قم بود امامت جمعه آن‌جا را به‌عهده داشت، ایشان پس از ورود هیأت، در خطبه‌های خود از جمهوری اسلامی ایران تجلیل کرد و به آقای ری‌شهری و هیأت همراه

ص: ۶۹

نیز خیر مقدم گفت.

پس از پایـان نماز، مردم با علاقه زیاد سـراغ آقای ری‌شـهری و هیأت همراه آمـده و با دست دادن علاقه خویش را ابراز می کردنـد. فضایی بسیار صمیمی و جالب توجه بود.

دیدار با قاضی القضاهٔ و جمعیت علمای مومباسا

پس از شـرکت در نماز جمعه، براساس برنامه قبلی برای دیدار با آقای «چیف قاضـی» قاضـی‌القضاهٔ کنیا و نیز دیگر علمای اهل‌سنت شهر به محـل «جمعیت علمـای مومباسـا» آمـدیم. سـفیر کنیا در تهران نیز در جلسه حضور داشت. در ابتـدا آقای پروفسور عبـدالقادر محمد، رئیس بنیاد خیریه و رئیس دانشکده اسلامی مومباسا با مزاح سخن خود را آغاز کرد و گفت:

بهترین راه برای خراب کردن این مجلس این است که من این‌جا صحبت کنم!

وی سپس اظهار داشت:

از فرصتی که برای ما پیش آمده، تا شما را در جمع خود دیدار کنیم و آقای «چیف قاضی» قاضی‌القضاهٔ کنیا نیز از سوی همه ما این میهمانی را ترتیب داده‌اند خرسند و خوشحالم.

وی خطاب به آقای ری‌شهری گفت:

کاری را که شـما در گسترش فرهنگ دین انجام می‌دهیـد کار بسـیار ارزشـمندی است. از خداوند می‌خواهیم تا شـما را در این راه بیش از پیش موفق بدارد.

ص: ۷۰

آقایان: علی عباس سفیر کنیا در تهران، آقای قاضی احمد، آقای صالح شیخ حسن رئیس هیأت امنا، آقای عبدالقادر محمد رئیس دانشگاه و رئیس جمعیت اصلاحی در کنیا، حسین احمد حسین از اداره اوقاف، عبداللَّه خطیب علی محمد، محمد خیبر پروفسور و استاد دانشگاه، آقای زبیر حسین، آقای محمد احمد عبدالرحمان، آقای حسن علی مدرس مدارس دینی، آقای عبدالرحمان ندوی، آقای علی دیرانی قاضی و مدرس، آقای خمیس عبداللَّه، و آقای عبدالحمید عضو شورای عالی مسلمانان و شهردار سابق مومباسا جمعی از حاضران در جلسه بودند.

ص: ۷۱

ص: ۷۲

ص: ۷۳

آن‌گـاه آقـای «چیف قاضـی» قاضـی‌القضاۀ به آقـای ری‌شـهری و همراهـان خیر مقـدم گفت و از حضور ایشان و هیأت همراه اظهار خرسندی کرد و نکاتی را در زمینه اسلام، مسلمانان و لزوم همکاری متقابل با یکدیگر بیان داشت. سپس آقای ری‌شهری مطالبی را بدین شرح بیان داشتند:

بنـده از این‌که توفیق یـافتم در جمع علما، قضات و اساتیـد حضور پیـدا کنم و با آقای «چیف قاضـی» دیـدار داشـته باشم، خرسـند و خوشحالم و امیدوارم این دیدارها مقدمه تقویت هرچه بیشتر روابط سیاسی و فرهنگی دو کشور باشد.

در حـال حاضـر جهـان اسـلام نیاز فراوانی به وحـدت کلمه دارد و اگر امروز ملل مسـلمان با یکـدیگر متحـد باشـند، کارهای بسـیار بزرگی را می‌توانند برای جهان اسلام انجام دهند.

دشـمنان اسـلام از دیرباز تلاش کرده‌اند تا میان مسلمان‌ها تفرقه ایجاد کنند و از این طریق منافع خود را تأمین کنند. متأسفانه عده‌ای هم ناآگاهانه و بعضـی آگاهانه در خـدمت این هـدف شوم قرار گرفته‌انـد و آب به آسـیاب دشـمن می‌ریزند. اگر مسـلمانان، امروز وحدت داشتند، مردم مظلوم فلسطین این‌چنین تحت فشار ظلم اسرائیل قرار نمی‌گرفتند.

شمـا در روزهای اخیر مشاهـده کردیـد که جمع کوچکی از مسـلمانان به‌نام حزب‌اللّه لبنان چگونه در برابر قـدرت شـیطانی اسـرائیل ایستادند و پیروز شدند و به اسلام و مسلمانان آبرو بخشیدند.

امام خمینی قدس سـره بارها فرمودند: کلید حل مشـکلات جهان اسلام وحدت کلمه و وحدت امت اسلامی است و اگر این مشکل حل

ص: ۷۴

شود، همه مشکلات فرهنگی، اقتصادی و سیاسی جهان اسلام قابل حل خواهد بود.

ایشان سپس گزارشی از چگونگی فعالیت‌های مؤسسه علمی فرهنگی دارالحدیث به حاضران ارائه داده و از آقای چیف قاضی و حاضران بار دیگر تشکر کردند.

پس از سخنان ایشان آقای پروفسور اظهار داشت:

ما باید ارتباط بین خودمان را حفظ کنیم و این یک امر مهم و حیاتی است، آن‌چه شما درباره وحدت کلمه بیان کردید من به‌عنوان رئیس دانشکده اسلامی مومباسا به‌خوبی درک می‌کنم و امیدوارم ارتباطی قوی میان این دانشکده و مؤسسه علمی فرهنگی دارالحدیث ایجاد شود و آقای علی عباس سفیر کنیا در تهران هم موضوع را پیگیری و دنبال کنند.

آن‌چه من در این دانشکده دنبال می‌کنم، گزینش دانشجویان از میان نیروهای مستعد همه مذاهب اسلامی است تا با ارائه دروس مقارنه‌ای، زمینه را برای ایجاد وحدت فراهم سازم.

ما می‌دانیم که غرب در تلاش است تا از اسلام انتقام بگیرد و به همین منظور کوشش می‌کند تا یک چهره منفی از اسلام به جهان ارائه نماید، شما خوب می‌دانید آن زمانی که اروپا در توحش بود ما مدارس و دانشگاه‌هایی در اسپانیا و قرطبه داشتیم، یهودی‌ها و مسیحی‌ها روزی باید بفهمند که تا چه حد به اسلام و مسلمانان بدهکارند و مدیون آنها هستند. علم و دانش از اسلام شروع گردید و سپس به خارج رفت.

وی سپس مزاح کرده و گفت: من می‌توانم دو ساعت دیگر صحبت کنم، اما چون ناهار آماده است، شما را برای غذا دعوت می‌کنم.

ص: ۷۵

پس از پایـان صـحبت ایشـان، همگی ناهار را میل نموده، کتب اهـدایی آقای ری‌شـهری به آقای «چیف قاضـی» تقـدیم گردیـد و با آرزوی روابط خوب و بهتر و تشکر مجدد از حاضران، خداحافظی کرده، به منزل آقای سهیل آمدیم.

دیدار با شیخ عبداللهی ناصر

در منزل آقای سهیل پذیرایی مختصری از حاضران به‌عمل آمد.

سپس اقای عبداللهی ناصر که از خطبا و علمای مهم اهل سنت مومباسا بوده و در سال ۱۹۷۵ میلادی شیعه شده است، به دیدار آقای ری‌شـهری آمد. این پیرمرد عالم، در سال ۱۹۷۵ میلادی شـیعه شده، لکن ناچار بوده تا سال ۱۹۷۷ میلادی تشـیع خود را پنهان کند. اما از آن به بعد رسـماً تغییر مذهب خود را اعلام کرده است. وهابی‌ها و مراکز وابسـته به آنها در عربستان فعالیت‌های زیادی بر ضدّ او انجام داده‌اند و از راه تطمیع و تهدید تلاش کرده‌اند وی را برگردانند که موفق به این کار نشده‌اند.

ایشان در زمینه دلیل گرایشش به تشیع گفت:

من با فضایل امیر مؤمنان علی علیه السلام آشنا شدم و بعد آن را با دیگر صحابه مقایسه کردم و این شبهه برای من ایجاد شد که چرا با وجود این همه امتیاز از وجود علی بن ابی‌طالب علیه السـلام برای رهبری امت اسـلامی کمتر استفاده شد؟ به‌تدریج احساس کردم علی بن ابی‌طـالب علیه السـلام اولین است، نه چهـارمین. از یـک عالم سـنی مسأله را پرسـیدم، ولی پاسـخ خود را نیافتم. مـدتی بعد کتاب الغدیر مرحوم علامه امینی به دستم رسید. جلد اول آن را که خواندم به حقانیت

ص: ۷۶

شیعه پی بردم. سپس به مسجد شیعیان رفتم و پس از آن هم کتاب‌های زیادی خواندم و بالاخره شیعه شدم.

ایشان یک دوره هم نماینده مجلس و امام جمعه مسجد جامع مومباسا بوده است. مردی بسیار دوست‌داشتنی بود و این دیدار هم از خاطره‌انگیزترین دیدارهای سفر. ملاقات پایان یافت و ما برای برنامه بعدی که دیدار از باغ تمساح‌ها بود حرکت کردیم.

دیدار از باغ تمساح‌ها

فضای وسیعی را به‌صورت برکه‌برکه ایجاد کرده‌اند که در هر قسمت تعدادی تمساح براساس سن آنها نگهداری می‌شود. از تمساح‌های یک تا دوساله تا تمساحی که گفته می‌شد یکصد سال عمر دارد! نام این تمساح را «بیگ‌ددی» یعنی پدربزرگ گذاشته بودند. کمی که جلوتر رفتیم، گفته شد الان زمان غذا دادن به تمساح‌ها است. مرد رنگین‌پوست قوی هیکلی بالای سکویی که روی یکی از این برکه‌ها ساخته شده بود قرار گرفت و یک مرغ مرده‌ای را با قلاب سر یک نخ آویزان کرده، آن را نزدیک آب می‌آورد. تمساح‌ها هم برای خوردن آن از آب بالا آمده، حمله می‌کردند و بالاخره یکی از آنها گوی سبقت را ربوده و آن مرغ را می‌گرفت و می‌خورد.

منظره‌ای زیبا، دیدنی و هیجان‌انگیز بود. از جمله اطلاعاتی که درباره تمساح‌ها ارائه می‌دادند یکی این بود که بزرگ‌ترین تمساح موجود در این مجموعه یکصد سال عمر، هشتصد کیلو وزن دارد و دو تمساح ماده به عنوان همسر او را همراهی می‌کنند و او از خطرناکترین نوع

ص: ۷۷

تمساح‌ها است.

معمولًا تمساح‌های نر عمر طولانی پیدا می‌کنند، اما تمساح‌های ماده بین ۳۵ تا ۴۰ سال بیشتر عمر نمی‌کنند. تمساح‌های ماده هر بار ۳۶ تخم می‌گذراند که دوبرابر تخم مرغ معمولی است و جالب این‌که تمساح‌ها زبان ندارند!

نیم‌ساعتی را در این باغ بودیم، سپس به‌طرف فرودگاه حرکت کردیم.

مغرب بود که به فرودگاه رسیدیم. همان جا کنار چمن، حصیری پهن کرده، نماز را به امامت آقای ری‌شهری خواندیم و وارد سالن فرودگاه شدیم.

در فرودگاه بازرسی‌ها شدید بود. بعضی از مردم پس از گذشتن از گیت بازرسی، مجبور می‌شدند کفش و کمربند خود را نیز درآورند و تفتیش بدنی شوند.

پس از بازرسی از گیت اول، برای ورود به سالن انتظار یک‌بار دیگر بازرسی صورت می‌گرفت. از آن‌جا هم گذشتیم و پیاده به سمت هواپیما حرکت کردیم. با گذشتن از این هفت‌خان، ساعت ۳۰/ ۸ دقیقه به مقصد نایروبی حرکت کردیم و یک ساعت بعد وارد فرودگاه این شهر شدیم.

از فرودگاه تا رزیدانس حدود نیم‌ساعت راه بود. نزدیک ساعت ۱۰ وارد رزیدانس شده و پس از خوردن کمی غذا به استراحت پرداختیم تا خداوند فردا را برای ما چگونه مقدر کرده باشد؟

شنبه ۱۱/ ۶/ ۸۵

ساعت ۳۰/ ۹ دقیقه صبح روز شنبه به‌طرف رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران حرکت کردیم. رایزنی در طبقه یازدهم ساختمانی مرتفع

ص: ۷۸

واقع شـده و در زمینه‌های مختلف فرهنگی فعالیت دارد، در نیم‌طبقه هم‌کف نیز کتابخانه خوبی ایجاد کرده‌انـد که افراد برای مطالعه مراجعه می‌کنند. نمایشگاه مختصری هم از کتب آقای ری‌شهری برگزار کرده بودند.

از طبقه یازدهم بسیاری از مراکز اطراف از جمله دانشگاه نایروبی کاملًا پیدا بود.

رایزنی فعالیت خوبی دارد؛ مجله‌ای با نام «GUIDE» که به معنی راهنما است منتشر می‌کند. آقای علی‌مددی مأموریتشان پایان یافته و آقای فرحناک به‌جای ایشان آمده‌اند.

ساختمان اجاره‌ای است و همه‌ماهه حدود ۲۰۰۰ دلار اجاره می‌دهند. نزدیک به ۱۹۰۰ دلار هم هزینه‌های شارژ وغیره دارد. ۲۰ بچه یتیم را هم تحت پوشش قرار داده‌اند که ماهیانه هزار شلینگ به آنها می‌دهند.

از آن‌جا به سفارت جمهوری اسلامی ایران رفتیم. ساختمانی دوطبقه و نسبت به ساختمان دیگر سفارتخانه‌ها متوسط بود. حدود ۴۰۰۰ متر مساحت دارد. حجهٔالاسلام والمسلمین آقای محمد شریف مهدوی که چند سال در کنیا سفیر بوده‌اند با ورود به ساختمان، خاطرات گذشته خود را مرور کرده، اطاق‌ها را نشان می‌دادند که در آن اطاق واحد کنسولی مستقر بود، در این سالن قرائت قرآن جمعی داشتیم و ...

پس از آشنا شدن با کارکنان سفارت به‌سوی حوزه علمیه رسول اکرم صلی الله علیه و آله حرکت کردیم.

ص: ۷۹

حوزه علمیه رسول اکرم صلی الله علیه و آله

این حوزه به‌نـام زیبای رسول اکرم صـلی الله علیه و آله نامگـذاری شـده و حجهٔالاسـلام والمسـلمین آقای «مرتضی‌مرتضـی» یکی از فضـلای لبنـانی و برادر مورخ بزرگ و نـامی شـیعه، علامـه جعفر مرتضـی هسـتند. ایشان سال‌هاست که در کنیا حضور دارنـد و این حوزه را اداره می‌کننـد. قبلًا این مجموعه حالت حوزوی داشـته، لیکن فعلًا حالت آکادمیک پیـدا کرده است. این حوزه در منطقه‌ای به‌نام «لانگاتا» در حومه نایروبی واقع شـده است. مساحت آن حـدود ۳۲۰۰۰ متر مربع و ۲۸۰ نفر طلبـه دارد. بیش از ۷۰٪ آنها علوم دینی را همراه بـا دروس دیگر فرامی‌گیرنـد. و پس از چهار سال تحصـیل می‌تواننـد در دانشـگاه‌های دیگر و یا حوزه علمیه قم ادامه تحصیل دهند.

این مجتمع مجهز به آموزشـگاه‌های بیولوژی و فیزیـک است. کلاس‌هـا تمیز و مجهز است. خوابگـاه خوبی دارد. همه دانش‌آموزان پسر هستند.

خوابگاه‌ها به نام شـیخ مفید و امام خمینی قدس سره نامگذاری شده و در هر اطاق شش نفر استراحت می‌کنند. تخت‌های دونفره در اطاق‌ها گذاشته‌اند که برای خواب از آنها استفاده می‌شود.

هزینه مؤسـسه در سـال، نزدیک ۵ میلیون شـیلینگ یعنی حـدود ۱۲۰ هزار دلاـر اسـت که ۶۰٪ را از محصـلین می‌گیرنـد و ۴۰٪ را خودشان تأمین می‌کنند. این بنا حدود ۱۷ سال است ساخته شده و در طبقه فوقانی آن خوابگاه و کتابخانه قرار دارد. سالن سـخنرانی خوبی دارد. کتابخانه دارد، اما غنی نیست. فعلًا نزدیک به ۳۵۰۰ جلد کتاب بیشتر ندارد که بخشی از آنها هم کتب درسی است. در ابتدای کار نزدیک به یک میلیون دلار هزینه احداث این بنا شده که بخش قابل توجهی از هزینه‌ها را ایرانیان

ص: ۸۰

نیکوکار پرداخت کرده‌اند.

این مجموعه با ۳۲ نفر پرسنل اداره می‌شود. مسجد خوب و تمیزی هم با نام حضرت فاطمه علیها السلام در وسط مجتمع ساخته‌اند که نماز جمعه توسط آقای «مرتضی‌مرتضی» در همین مسجد روزهای جمعه اقامه می‌شود.

آقای مرتضی مرتضی تصمیم دارند در محل سابق خوجه‌ها که به‌زودی به ایشان واگذار می‌شود، مدرسه‌ای هم برای دخترها ایجاد کنند و جالب این‌که شیعه و سنی در این مدرسه در کمال صمیمیت با یکدیگر درس می‌خوانند و زندگی می‌کنند.

سال تحصیلی را در سه ترم سه‌ماهه برگزار می‌کنند و سه ماه هم تعطیلی دارند. هزینه تحصیل در هر ترم حدود ۲۵۰۰۰ شیلینگ است که شامل کتاب و دفتر و غذا و خوابگاه می‌شود. کلنگ این مدرسه را آیهٔاللّه توسلی از اعضای محترم دفتر حضرت امام خمینی قدس سره زده‌اند و آقای شریف مهدوی هم در کمک به آن نقش قابل توجهی داشته‌اند.

نزدیک اذان ظهر یکی از مدرسان جوان مدرسه همراه با دخترخانمی که لباس عروسی به تن داشت وارد مجتمع شدند. آقای «مرتضی مرتضی» به وکالت از طرف داماد و آقای ری‌شهری به وکالت از طرف عروس خانم صیغه عقد را جاری کردند. مبلغ مهریه حدود ده هزار شیلینگ بود.

عروس خانم «زهوره بنت رجب» و داماد «سلیمان چیتالا» نام داشتند و هرکدام یکصد دلار یعنی معادل کل مهریه از آیهٔاللّه ری‌شهری هدیه گرفتند و این عروس و داماد خوش‌شانس که عقدشان در مسجد خوانده شد به خانه بخت رفتند.

پس از اقامه نماز به باغی که روبه‌روی حوزه قرار داشت آمدیم و ناهار

ص: ۸۱

را در فضایی زیبا و باصفا خوردیم و به رزیدانس بازگشتیم. بعد از ظهر شنبه ۱۱/ ۶/ ۸۵ طبق برنامه به منطقه معروف به چهارده آبشار که در ۵۰ کیلومتری نایروبی واقع شده رفتیم. ترافیک مسیر بسیار سنگین بود، اما اطراف آن همه‌جا سرسبز و زیبا و پر از درخت‌های گوناگون.

در طول مسیر، مناطقی با نام «کبیرا» به‌چشم می‌خورد که کپرنشین‌ها در شرایطی بسیار سخت و دردناک آن‌جا زندگی می‌کردند. حلبی‌آبادها، کلبه‌های محقر و کوچک وفاقد امکانات رفاهی.

در سمت راست جاده یک استادیوم ورزشی که توسط چینی‌ها ساخته شده بود وجود داشت. این استادیوم با بیگاری از زندانیان احداث گردیده و هم‌اکنون نیز چینی‌ها فعالیت‌های گسترده اقتصادی در کنیا دارند و رفته‌رفته بسیاری از مراکز اقتصادی این کشور را در اختیار گرفته‌اند. کمی جلوتر دانشگاه «کنیاتا» قرار داشت که در آن ۲۴۰۰۰ دانشجو مشغول به تحصیل‌اند. در میانه راه آیهٔاللّه ری‌شهری از آقای رئیسی سفیر محترم جمهوری اسلامی ایران در کنیا پرسیدند بهترین صفتی که در مردم کنیا سراغ دارید چیست؟ و ایشان پاسخ داد: بهترین صفت این مردم قانع بودن آنها به آن چیزی است که دارند.

در طول مسیر، مزارع زیبای آناناس و چای فراوان به چشم می‌خورد.

آناناس هم برخلاف تصور مردم که آن را میوه درختی می‌دانند، به‌صورت بوته‌ای در زمین کاشته می‌شود. شایان ذکر است که این مزارع بیشتر دست اروپایی‌ها است و مردم بومی منطقه از آن بی‌بهره‌اند.

در وسط راه منطقه‌ای بود که چهار آبشار در کنار هم با ارتفاعی حدود ده متر قرار داشت و در محوطه چمن آن، در چند چادر سفیدرنگ مراسم

ص: ۸۲

عروسی برپا بود. آقایی هم به زبان سواحیلی برای حاضران جُک تعریف می کرد تا شرکت کنندگان در عروسی را شادمان کند.

سپس برای بازدید از ۱۴ آبشار حرکت کردیم. لیکن متأسفانه به دلیل گم کردن راه و علی‌رغم جستجو و پرسش از رهگذران، نتوانستیم آن را پیدا کنیم و به ناچار برگشتیم!

از خاطرات شیرین این مسیر این بود که دوستان همه از آقای مهدوی می‌پرسیدند پس این ۱۴ آبشار که می گفتید کجاست؟ آیا اصلًا چنین جایی وجود دارد؟ واقعاً احتمال نمی‌دهید ۱۴ آبشار را درخواب دیده باشید و ...

به‌هرحال مزاح در سفر عاملی است که هم‌سفران را از خستگی نجات داده، سفر را شیرین می کند. در میانه راه از آقای علی‌مددی خواستم تا برخی نکات مهم مربوط به کنیا را تعریف کنند. ایشان اظهار کردند:

در منطقه لامو که مسلمان نشین است، از طریق توریست‌ها مردم به اعتیاد و فحشا کشیده شده‌اند. ایدز در آن‌جا بیداد می کند.

زمین‌های حاصلخیز منطقه را ارزان از مسلمانان خریداری می کنند و منطقه‌ای که حدود ۹۰٪ مسلمان داشته، هم‌اکنون به ۶۰٪ تقلیل پیدا کرده‌اند و ...

یکشنبه ساعت ۴۵/ ۸ برای بازدید از باغ‌وحش نایروبی حرکت کردیم.

خیابان منتهی به رزیدانس یکی از زیباترین مناظر را داراست. درجه حرارت نیز حدود ۱۷ درجه سانتیگراد است.

با گذشت حدود نیم ساعت به باغ وحش رسیدیم. ۷۴۰ شیلینگ برای توریست‌ها و ۳۰۰ شیلینگ برای افراد مقیم ورودی می گیرند.

ص: ۸۳

محوطه بسیار قشنگ و زیباست و در هر بخشی حیوانی نگهداری می‌شود. حیواناتی که ما در این باغ وحش دیدیم به ترتیب عبارت بودند از:

اسب آبی، شترمرغ، گوزن، گاو وحشی، کفتار، میمون‌های کلمبیایی(یک میمون با دو زن)، گورخر، کرگدن، شیر، گوزنی که در نزاع شاخش شکسته شده بود، پلنگ چیتا و تمساح.

این باغ‌وحش در نزدیکی «نَشنال پارک» نایروبی واقع شده که در جهان مشهور است، لیکن متأسفانه به‌دلیل کمی وقت، هیأت امکان دیدار از آن را نیافت و این کمبودی بود که در سفر احساس کردیم که به دلیل نداشتن زمان ناچار به پذیرش آن شدیم!

در بین راه مسجدی بود به‌نام مدینه سِنْتر نایروبی که مربوط به بلوچ‌های ایران است. البته بسیاری از اینها شاید زبان بومی خود را فراموش کرده باشند، زیرا حدود ۶۰۰، ۷۰۰ سال قبل به این کشور مهاجرت کرده‌اند.

آنها در ابتدا به مومباسا آمده‌اند، ولی بعد در کشور پخش شده‌اند، البته آداب و رسوم بلوچ‌های ایران را حفظ کرده‌اند. پیرمردها هنوز بلوچی می‌دانند، ولی جوان‌ها فقط انگلیسی و سواحیلی بلد هستند. در مومباسا خیابانی به نام بلوچی‌ها وجود دارد. رئیس این‌ها آقای مراد بلوچی است.

سپس به منطقه «کبیرا»، منطقه فقیرنشین نایروبی که اغلب مسلمان هستند رفتیم. منطقه‌ای بسیار غمبار است. شیعه هم دارند. ایدز و فساد نیز در این‌جا بیداد می‌کند. در وسط این منطقه کلیساهای متعددی درست

ص: ۸۴

کرده‌اند. عده‌ای از مبشرین مسیحی میان اینها آمده و در بین آنها زندگی می‌کنند و آنان را به مسیحیت دعوت می‌کنند. این منطقه بسیار ناامن است.

معمولًا از بعد از ظهر کسی جرأت نمی‌کند در این بخش حضور یابد.

دولت نیز به دیپلمات‌ها توصیه می‌کند در این مناطق حضور پیدا نکنند. هر کلیسا یک مدرسه، یک مهدکودک و یک درمانگاه هم دارد.

درست در همسایگی «کبیرا» منطقه اعیان‌نشین شهر است و منطقه کاخ‌نشین و کوخ‌نشین دقیقاً همین‌جا تحقق پیدا کرده است. مناطق فقیرنشین در قلب شهر قرار دارد. پس از دیدار از این منطقه برای خرید چای به یکی از فروشگاه‌های شهر رفتیم. اجناس نسبت به ایران و برخی کشورهای منطقه گران‌تر است و ما فقط قدری چای خریداری کرده، به سمت رزیدانس برگشتیم. نماز ظهر و عصر را خوانده، ناهار را همراه با دوستان میل کرده و کمی استراحت کردیم و برای حرکت آماده شدیم.

ساعت ۴۰/ ۳ دقیقه بعد از ظهر از رزیدانس به‌طرف فرودگاه حرکت کردیم. ساعت نزدیک چهار بعد از ظهر بود که به فرودگاه رسیدیم. قبل از آمدن ما آقایان علی‌مددی و مدینه‌نگاه زحمت کشیده، ساک‌ها را تحویل داده و کارت‌های پرواز را گرفته بودند، لذا وقتی رسیدیم بدون معطلی همراه با آقای رئیسی سفیر محترم و برخی از دوستان سفارت وارد سالن بازرسی شده و تا ساعت پنج به گفتگو پرداختیم. آن‌گاه با آقایان خداحافظی کرده به سالن انتظار آمدیم و ساعت ۳۰/ ۵ دقیقه وارد هواپیمای بوئینگ ۷۶۷ «کنیاایرویز» گردیده و با ۱۵ دقیقه تأخیر یعنی ساعت ۴۵/ ۵ دقیقه به سمت سودان حرکت کردیم.

هواپیماهای کنیایی، تمیز و جدید و از امکانات خوبی برخوردار است

ص: ۸۵

و در چند پروازی که ما داشتیم تأخیر قابل توجهی نداشتند.

به‌هرحال عمر چهار روزه سفر به پایان رسید و با توکل بر خداوند سفری دیگر را به یک کشور آفریقایی دیگر آغاز خواهیم کرد.

جمع‌بندی سفر به کنیا

این سـفر در چهار روز و دو شب انجام شـد و ما تقریباً سه روز فرصت داشتیم، چون صـبح روز اول تا ظهر استراحت کردیم و عصـر روز چهارم هم در راه بازگشت بودیم.

نکات قابل توجه:

در این سفر هشت دیدار علمی و فرهنگی به شرح ذیل انجام شد:

۱- دیدار با شورای مسلمانان نایروبی؛

۲- دیدار با جمعی از جوانان شیعه انصارالمهدی؛

۳- بازدید از مدرسه امیرالمؤمنین علیه السلام در مومباسا و دیدار با طلاب پسر و دختر این مدرسه؛

۴- حضور در نماز جمعه مسجد شیعیان و خوجه‌ها در مومباسا؛

۵- دیدار با آقای عبداللهی ناصـر، عالم و خطیب معروف مومباسا که قبلًا سـنی‌مذهب بوده و اکنون به مذهب اهل‌بیت علیهم السـلام گرویده است؛

۶- دیدار با قاضی‌القضات و جمعی از علما و فرهیختگان مومباسا؛

۷- دیدار از مدرسه رسول اکرم صلی الله علیه و آله و آقای مرتضی مرتضی؛

۸- بازدید از مجموعه فرهنگی مذهبی آموزشی خوجه‌ها در نایروبی.

خواندن عقد ازدواج زُهُورا و سلیمان در مدرسه رسول اکرم صلی الله علیه و آله.

ملاحظه: شورای مسلمانان نایروبی افراد روشن‌فکر و ضد وهابی و

ص: ۸۶

علاقمند به جمهوری اسلامی ایران هستند.

شیعیان خوجه نایروبی افراد نسبتاً ثروتمندی هستند. اگر عالم قوی و باتدبیری داشته باشند می‌توانند تحول آفرین باشند.

شیعیان غیرخوجه هم نیاز زیادی به هدایت و رهبری دارند.

اقدام متفکرانه اقتصادی در جهت ایجاد اشتغال برای شیعیان فقیر و دیگر مسلمانان امری ضروری و لازم است

برنامه‌ریزی فرهنگی توأم با تفکر و دقت خصوصاً اگر همراه با ایجاد اشتغال باشد می‌تواند تحول فرهنگی عظیمی در این منطقه در پی داشته باشد.

تلاش برای تأسیس رادیو اهل‌بیت علیهم السلام در نایروبی از اهم واجبات است که صدا و سیما باید برای آن اقدام کند.

مدرسه رسول اکرم صلی الله علیه و آله در نایروبی که توسط آقای سید مرتضی مرتضی اداره می‌شود یک اقدام زیربنایی و اساسی است که باید حتماً تقویت شود و در تمام کنیا شعبه داشته باشد.

مدرسه علمیه امیرالمؤمنین علیه السلام از هر جهت نیاز به تقویت دارد، وضع نظافت و بهداشت این مدرسه فوق‌العاده تأسف بار است. بعید است طلاب این مدرسه از استعداد قابل توجهی برخوردار باشند، لذا در این زمینه هم باید فکری کرد.

دیدار با آقای عبداللهی ناصر بسیار مفید بود. تحولی که در ایشان دراثر مطالعه کتاب الغدیر و دیگر کتب به‌وجود آمده نشان می‌دهد که مسؤولیت ما در انتقال فرهنگ اهل‌بیت علیهم السلام بسیار سنگین است.

قاضی‌القضات کنیا هم زمینه خوبی برای همکاری دارد.

ص: ۸۷

در مجموع زمینه برای گرایش به مذهب اهل‌بیت علیهم السلام در کنیا فراهم است نیاز به برنامه‌ریزی و تدبیر دارد.

آقای سهیل اعلام آمادگی کرد که در زمینه فروش و توزیع کتب دارالحدیث و نیز ترجمه آنها به زبان سواحیلی اقدام کند. به ایشان گفته شد هزینه ترجمه آن را می‌دهیم، مشروط بر این‌که چاپ کتب با خود آنها باشد.

چند دوره از منشورات دارالحدیث باید برای کتابخانه‌های مدرسه رسول اکرم صلی الله علیه و آله، رایزنی فرهنگی و مدرسه امیرالمؤمنین علیه السلام ارسال گردد.

تعدادی کتاب مناسب و در خور توجه برای قاضی‌القضات ارسال شود.

نایروبی و مومباسا مناظر زیبا و دیدنی فراوانی دارد. اگر به آنها رسیدگی شود، کمتر از آفریقای جنوبی نیست. گرچه هوای برخی مناطق آن از آفریقای جنوبی بهتر است. البته این قضاوت مربوط به آن چیزی بود که در این فصل سال دیدیم.

آزادی مذهبی فرصت خوبی برای فعالیت‌های سالم فرهنگی است.

اگر از این فرصت استفاده نکنیم بی‌تردید در قیامت مؤاخذه خواهیم شد.

بیشترین بهره را هنوز در این کشور فقیر، مستکبران بی‌درد انگلیسی و اروپایی می‌برند و فحشا و مواد مخدر و عقب‌ماندگی فرهنگی را به این منطقه ثروتمند بالقوه و فقیر بالفعل صادر می‌کنند.

اقدام برای ترجمه آثار دارالحدیث به زبان سواحیلی یک اقدام لازم و ضروری است.

ص: ۸۸

ص: ۸۹

فصل سوم: سودان

آغاز سفر به سودان

ص: ۹۰

ص: ۹۱

ساعت ۲/ ۳۰ دقیقه بعد از ظهر روز یکشنبه ۱۲/ ۶/ ۸۵ وارد فرودگاه شهر خارطوم پایتخت سودان شدیم. آقای ازهرتجانی وزیر ارشاد و اوقاف سودان، آقای محمد حسن رئیس بعثه حج و عمره سودان، آقای عامری سفیر محترم جمهوری اسلامی ایران در سودان، حجةالاسلام والمسلمین آقای انصاری رایزن محترم فرهنگی و جمعی دیگر از مسؤولان سودانی از آیةاللَّه ری‌شهری و همراهان به گرمی استقبال کردند.

پس از خروج از فرودگاه در حالی که توسط یک موتور سوار پلیس اسکورت می‌شدیم، ما را به سالن ورزشی هاشم ضیف‌اللَّه هدایت نمودند. در این سالن مسابقه کاراته ویژه جشنواره انتظار در حال برگزاری بود.

پس از استقرار در جایگاه، چند نفر از مربیان به حاضران و به ویژه آیةاللَّه ری‌شهری و همراهان خیر مقدم گفتند. آقای عامری سفیر محترم

ص: ۹۲

جمهوری اسلامی ایران نیز چند دقیقه‌ای به زبان عربی برای حاضران سخن گفت. سپس ورزشکاران به جایگاه دعوت شدند تا جوایزشان را از نماینده محترم ولی فقیه دریافت کنند. کاراته کاران جوان به ترتیب در جایگاه حضور یافته، مدال‌هایشان را دریافت کردند و در پایان نیز جام «النصر والانتظار» به برندگان این مسابقه اهدا گردید.

پس از خاتمه مراسم از سالن بیرون آمده تا به هتل محل اقامت خود برویم. در محوطه پارکِ مقابل سالن ورزشی، مراسم عروسی برپا بود و این رسمی است که در برخی کشورها از جمله هند و پاکستان وجود دارد که در بخشی از چمن پارک‌ها، چادر می‌زنند و مراسم جشن عروسی را برپا می‌کنند و بعد از پایان مراسم چادرها را جمع می‌کنند و از این رهگذر زوج‌های جوان کمتر هزینه می‌کنند!

سپس همراه با اسکورت به «هالیدی هتل» که در کنار رود نیل واقع شده و توسط مالزیایی‌ها اداره می‌شود آمدیم و چون در هواپیما غذا خورده بودیم، از فرصت استفاده کرده و باتوجه به خستگی راه، به استراحت پرداختیم.

آقای مدینه‌نگاه پس از ترخیص بار متوجه شده بود که دو بسته چای یک کیلویی را که از کنیا خریداری کرده بودیم، در فرودگاه از داخل کارتن برداشته‌اند! و این مشکلی است که متأسفانه در برخی کشورها، خصوصاً کشورهای توسعه نیافته وجود دارد و گاهی هم اتفاق می‌افتد که ساک همراه مسافر را می‌دزدند و دیگر پیدا نمی‌شود!

ص: ۹۳

سودان در یک نگاه

اطلاعات عمومی

جمهوری سودان با مساحت ۲۵۰۵۸۱۰ کیلومتر مربع از نظر مساحت دهمین کشور دنیا و بزرگترین کشور قاره آفریقاست که در منطقه شرق و شاخ آفریقا و در همسایگی نُه کشور آفریقایی مصر، لیبی، چاد، آفریقای مرکزی، کنگو، اوگاندا، اتیوپی و اریتره واقع گردیده و در شمال شرق خود دارای ۸۰۰ کیلومتر ساحل در دریای سرخ است.

برآورد جمعیت این کشور براساس آخرین سرشماری، بالغ بر ۳۵ میلیون نفر و با ترکیب ۷۰٪ مسلمان و ۳۰٪ مسیحی و آنیمیست و متشکل از ۵۹۷ قبیله از تیره‌های عرب و آفریقایی می‌باشد. قبایل عرب عمدتاً در شمال و شرق و تیره‌های آفریقایی در جنوب و غرب سودان متمرکز هستند. میانگین عمر در مردان ۵۷ سال و در زنان ۶۰ سال است. بیش از ۴۰ درصد از مردم سودان زیر خط فقر زندگی می کنند.

مسلمانان این کشور اکثراً مالکی‌مذهب و بخش قابل توجهی از آنان تابع فرقه‌های تصوف و مقید به آداب و رسوم آنان می‌باشند. وجود خلاوی قرآن یا همان مکتب‌خانه‌های قرآنی که به کودکان خردسال، تلاوت و حفظ قرآن را آموزش می‌دهند، از ویژگی‌های جامعه سنتی و مذهبی سودان شمرده می‌شود.

زبان و پول رایج

زبان رسمی کشور عربی و زبان انگلیسی به‌عنوان زبان دوم در بخش‌های اداری و آموزشی کشور رایج می‌باشد. زبان رسمی ایالت‌های

ص: ۹۴

جنوبی، انگلیسی است.

واحد پول سودان، دینار است و هر دلار آمریکا در حال حاضر ۲۱۳ دینار می‌باشد. هر دینار نیز به ۱۰ جنیه سودانی تقسیم می‌شود(هر دلار آمریکا معادل ۲۱۳۰ جنیه است) و علی‌رغم آن‌که واحد پول رسمی کشور دینار است، ولی مردم کوچه و بازار و مغازه‌ها، قیمت‌های خود را به جنیه عرضه می‌کنند. براساس موافقت‌نامه صلح جنوب، در آینده نزدیک، واحد پول سودان تغییر خواهد کرد.

تقسیمات جغرافیایی

سودان دارای ۲۶ ایالت است و آن‌چه به‌عنوان جنوب سودان شناخته می‌شود، شامل ۱۰ ایالت از مجموع ۲۶ ایالت است که حدود ۱۴ مساحت این کشور را دربرگرفته و دارای جمعیتی بالغ بر ۱۰ میلیون نفر است که بیش از ۳ میلیون نفر از جنوبی‌ها به‌دنبال کار و نیز بر اثر جنگ داخلی گذشته، به شمال سودان کوچ کرده و عمدتاً در حاشیه شهر خارطوم ساکن شده‌اند. بخش زیادی از مردم جنوب، آنیمیست و تعدادی دیگر نیز که طبقه تحصیل‌کرده را تشکیل می‌دهند مسیحی هستند. مسلمانان نیز در جنوب سودان به‌عنوان اقلیت، از دیرباز ساکن بوده‌اند.

آب و هوا

آب و هوای سودان در شمال که پایتخت نیز در آن واقع شده، خشک و گرم و سوزان و تنها دوماه از سال در آن بارندگی محدود وجود دارد، ولی جنوب سودان دارای آب و هوای معتدل استوایی و پوشیده از مناطق

ص: ۹۵

سرسبز و جنگلی است و ۶ ماه از سال نیز در آن بارندگی جریان دارد.

موسم بارندگی در سودان از ماه آوریل تا ماه سپتامبر است و نصیب شمال از این بارندگی نسبت به جنوب آن بسیار کمتر است.

آب و هوای خارطوم از اواخر مردادماه تا اوائل اسفند، معتدل بوده، ولی از اسفند تا تیرماه، گرم‌ترین فصل سال است.

رود نیل بیشترین بستر و درازای خود را در سرزمین سودان می‌پیماید و پس از آن به‌سوی مصر روانه می‌شود. دو رود نیل آبی و نیل سفید در ادامه مسیر خود در شهر خارطوم به همدیگر پیوسته و ادامه مسیر خود را در یک بستر می‌پیمایند و از این‌رو برخی از صاحبنظران سودانی بر این باورند که آیه مبارکه «مَرَجَ الْبَحْرَیْنِ یَلْتَقِیانِ» ناظر به برخورد دو رود بزرگ نیل در شهر خارطوم است و به‌راستی در فصل بارندگی که ارتفاع رود نیل به بالاترین سطح آن- یعنی عمقِ حدود ۲۰ متر- می‌رسد، به دریایی روان می‌ماند.

رودخانه نیل، محل تلاقی فرهنگ‌های مختلف قبایل آفریقایی می‌باشد و نیل نه‌تنها قبایل نزدیک به خود، بلکه از کشورهای دوردست خود نیز، قبایل مختلفی را دور خود جمع کرده است؛ حتی قبایل عرب جزیرةالعرب نیز از دیرباز برای رسیدن به نیل، دریای سرخ را پشت‌سر گذاشته و در اطراف این رودخانه مأوی گزیده‌اند.

رسانه‌های سودان

علاوه بر رادیو ملی سودان که بر روی موج‌های MW و FM، پخش می‌شود، هفت رادیو دیگر بر روی امواج FM به‌نام‌های قرآن، رابعه،

ص: ۹۶

مانگو، کوثر، اقتصادی(خارطوم اف ام)، قوات مسلحه و ام درمان ۱۰۰ FM پخش می گردد. تقویت و پخش رادیو مونت‌کارلو فرانسه، رادیو بی‌بی‌سی لندن و رادیوی DW آلمان در پایتخت بر روی موج FM تنوع ویژه‌ای به‌موج FM داده است. سه شبکه تلویزیون دولتی به‌نام‌های سودان، نیل‌الازرق و ایالت خارطوم وجود دارد و در این میان کانال السودان بر روی ماهواره‌های عربسات، نیل سات و هاتبرد، قابل دریافت است. اخبار سراسری تلویزیون سودان به‌وقت محلی در ساعت‌های ۱۰ صبح، ۱۶، ۱۹ و ۲۲ بعد از ظهر پخش می‌شود.

۱۶ روزنامه صبحگاهی و بعضاً با تیراژ ۵۰ هزار نسخه به زبان عربی منتشر می‌شود که عبارتند از: الرأی العام، الصحافه، الحیات، اخبار الیوم، الأیام، الوفاق، الوطن، الخرطوم، السودانی، رأی الشعب، الوان، الشارع السیاسی، الأضواء، القوات المسلحۀ و سودان الیوم، الخبر؛ همچنین دو روزنامه به‌زبان انگلیسی به‌نام‌های خارطوم مانیتور و سودان‌ویژه منتشر می‌شود. روزنامه چاپ عصر در خارطوم وجود ندارد.

براساس گزارش شورای ملی مطبوعات و رسانه‌های سودان، برای هر ۸۸ نفر سودانی یک روزنامه چاپ می‌شود.

بازار و مراکز سیاحتی سودان

سودان نیز همانند مصر، دارای اهرام‌هایی است که در بخش شمالی آن در منطقه «مروی» و «بجراویه» واقع شده است که بازمانده فراعنه مصر قدیم است که گستره آن، بخش‌هایی از سودان را نیز دربرمی گرفت. در پایتخت، موزه‌ای در ام‌درمان است که به بیت‌الخلیفه(منزل

ص: ۹۷

عبداللّه التعایشی رهبر مبارزات مردم سودان علیه استعمار انگلیس در اواخر قرن ۱۸ میلادی) معروف است و ادوات جنگی آن دوره به‌نمایش گذاشته شده است. موزه ملی سودان واقع در شهر خارطوم و موزه تاریخ طبیعی واقع در دانشگاه خارطوم، از دیگر مراکز دیدنی می‌باشد. رود نیل هم با وجود قایق‌ها و زورق‌های مختلف برای جابه‌جایی مسافرین، مناظر زیبایی برای تفرج و دیدن دارد. محل تلاقی دو رود بزرگ نیل آبی و سفید هم دیدنی می‌باشد.

شایان ذکر است پایتخت سودان از سه شهر و منطقه بزرگ و جدای از هم تشکیل شده است: ام درمان، خارطوم بحری و شهر خارطوم که دو رود بزرگ نیل آبی و نیل سفید حد فاصل این سه بخش پایتخت را تشکیل می‌دهد. فرودگاه بین‌المللی و نیز مراکز دولتی در شهر خارطوم و تنها ساختمان مجلس ملی سودان(پارلمان) نیز در شهر ام درمان واقع شده است.

مراکز خرید پایتخت را بازارهای ام درمان، بحری، سوق الشعبی و سوق العربی و شارع جمهوری در خارطوم و نیز مرکز بزرگ تجاری عفرا تشکیل می‌دهند. کالاهای چینی، بازارهای سودان را فراگرفته است.

صنایع دستی سودان شامل ساخته‌هایی از عاج فیل، استخوان شتر و چوب آبنوس در شکل‌های مختلف تزیینی همچون تسبیح و عصای آبنوس و نیز کیف‌های دستی زنانه ساخته شده از پوست مار، تمساح و سوسمار است. چای ترش مکه که در سودان به‌چای کرکدی معروف و از کیفیت بی‌نظیری برخوردار است بهترین سوغاتی سودان محسوب می‌شود که به‌صورت فله و بسته‌بندی شده به وفور یافت می‌شود.

ص: ۹۸

در بـازار میوه بیش از ۳۰ نوع مـانگو(انبه) در فصل‌هـای مختلف سـال یافت می‌شود. میوه‌های موز، گریب فوروت، پرتقال، جفافه و میوه‌های صیفی سودان از کیفیت بالایی برخوردار است و موز ارزان‌ترین میوه در بازار است که هرکیلو آن ۱۲۰۰ جنیه می‌باشد.
خـارطوم از مراکز تفریحی قابـل ذکری برخوردار نیست. دو پارک بزرگ در سـطح شـهر وجود دارد که ورودی آن دو دلار است. هتل‌های قدیمی پالاس، هیلتون، مریدین و ویلا هتل از بهترین هتل‌های شهر خارطوم است که کیفیت هتل هیلتون به‌عنوان پنج ستاره و گران‌ترین هتـل، در حـد یک هتل درجه سه در بحرین است. هزینه تماس با ایران در سودان دقیقه‌ای ۱۶۰ دینار(۷۵ سنت آمریکا) است که این هزینه در هتل از ۲۰٪ افزایش برخوردار است.

تاریخ سیاسی

تاریخ سیاسـی سودان را می‌توان به سه دوره حاکمیت عثمانی‌ها، اسـتعمار انگلیس و حاکمیت مشترک انگلیس و مصـر و دوره پس از اسـتقلال تقسیم نمود. سودان در سال ۱۹۵۶ از حـاکمیت مشترک انگلیس و مصـر بر این کشور، اسـتقلال یافت و روز اول ژانویه به‌عنوان روز ملی و سالروز استقلال، رسماً جشن گرفته می‌شود. دوره‌های حاکمیت از زمان استقلال سودان تاکنون عبارتند از:
حکومت اسـماعیل الأزهری(حزب اتحاد دموکراتیک) ۱۹۵۶- ۱۹۵۸، حکـومت ژنرال ابراهیم عبود ۱۹۵۸- ۱۹۶۴، حاکمیت احزاب ۱۹۶۴- ۱۹۶۹، حکومت ژنرال جعفر نمیری ۱۹۶۹- ۱۹۸۵،

ص: ۹۹

کودتای ژنرال سوارالـذهب در ۱۹۸۵ و تشکیل دولت انتقـالی توسـط وی تا ۱۹۸۶، حـاکمیت احزاب(حزب امت) ۱۹۸۶– ۱۹۸۹ و کودتای نجات ملی انقاذ(جنبش اسـلامی سودان) توسط ژنرال عمر حسن احمد البشیر و به‌قدرت رسیدن نظامیان در ۳۰ ژوئن ۱۹۸۹ و اداره شورایی کشور تا سال ۱۹۹۳ م و منصوب شدن ژنرال عمر البشـیر از سوی شورای نجات ملی به‌عنوان رییس جمهور در سال ۱۹۹۳ م؛ کـه ادامـه ریـاست جمهـوری البشـیر یک‌بـار در سـال ۱۹۹۶ م و بـار دیگر در سـال ۲۰۰۰ م بـا برگزاری انتخابـات ریاست‌جمهوری و کسب اکثریت آراء ادامه یافت. به‌دنبال امضای موافقتنامه صـلح با جنوب، طرفین صـلح توافق کردنـد تا البشـیر تا پایان دوره شش‌ساله انتقالی تا سال ۲۰۰۹ م، ریاست‌جمهوری را همچنان برعهده داشته باشد.

بـا نگاهی به دوره‌های حاکمیت درمی‌یابیم که قـدرت در سودان همواره میان نظامیان و احزاب سیاسـی در گردش بوده است و این پدیـده، ویژگی تاریـخ سیاسـی سـودان را تشـکیل می‌دهـد. کودتاهـای صـورت‌گرفته در این کشـور، معمولـًا بـدون خون‌ریزی و یا بازداشت‌های گسترده، همراه بوده است.

نظام سیاسی و ساختار حاکمیت

براسـاس موافقتنـامه صـلح جنوب معروف به موافقت‌نـامه «نیواشـا» که میـان حزب کنگره ملی به‌عنوان حزب حـاکم و جنبش مردمی آزادی‌بخش سودان(SPLA) به‌رهبری جـان گارانـگ در نهم ژانویه ۲۰۰۵ م به امضـا رسـید، حـاکمیت در سودان با اختصاص ۵۲ درصد به حزب موتمر ملی

ص: ۱۰۰

(حزب حاکم)، ۲۸ درصد به جنبش جنوب، ۱۴ درصد به احزاب سیاسی شمال و ۶ درصد باقیمانده به احزاب و گروه‌های جنوبی تقسیم شده است.

براساس این موافقتنامه، نوع حکومت همچنان جمهوری است. امضای این موافقتنامه که به موجب آن، جنگ داخلی ۲۱ ساله میان دولت و شورشیان جنوب پایان یافت، مهم‌ترین تحول سیاسی سودان طی سال‌های اخیر تلقی می‌شود.

رییس جمهور دارای دو معاون است؛ معاون اول رئیس‌جمهور که براساس صلح‌نامه جنوب، رییس جنبش آزادیبخش مردمی سودان است و در حال حاضر بعد از مرگ «جان گارانگ»، «سالواکییر میاردیت» مرد شماره دو جنبش، عهده‌دار این منصب می‌باشد، ضمن آن‌که وی همزمان، رییس حکومت جنوب نیز محسوب می‌شود. دیگر معاون رییس‌جمهور از شمالی‌ها انتخاب می‌شود که در حال حاضر آقای علی عثمان محمد طه می‌باشد.

به‌دنبال امضای موافقتنامه صلح دارفور معروف به موافقتنامه ابوجا، «منی آرکومیناوی» رییس جنبش آزادیبخش سودان در دارفور، که طرف دولت در صلح دارفور است، به‌عنوان دستیار ارشد رییس‌جمهور کار خود را اخیراً آغاز کرده است. دولت وحدت ملی، به ریاست ژنرال البشیر، دارای ۳۰ وزیر فدرال و ۳۴ وزیر مشاور است که ۹ تن از وزرای فدرال، جنوبی بوده و ۳ تن نیز، از تجمع ملی دموکراتیک(به ریاست محمد عثمان میرغنی) هستند.

براساس توافقنامه صلح جنوب، قانون اساسی جدید که برای دوره ۶ ساله انتقالی، تدوین و به تأیید کمیسیون قانون اساسی در ماه جولای

ص: ۱۰۱

۲۰۰۵ م رسیده است؛ کشور در دو سطح ایالتی و فدرالی با ۲۶ ایالت در دو بخش شمال و جنوب اداره می‌شود. بخش جنوب با ۱۰ ایالت، دارای حکومت خودمختار فـدرالی و نیز قانون اساسـی مسـتقل است. هر ایالت دارای یک والی، چنـدین وزیر و یک مجلس مسـتقل است. والی و وزرای ایـالتی در شـمال از سوی رییس‌جمهور و در جنوب از سوی رییس دولت جنوب که معـاون اول رییس جمهـور است، بـا مشـورت رییس جمهـور برگزیـده می‌شـود. در حـال حاضـر بودجه جنوب توسـط وزارت دارایی شـمال، براسـاس پروتکـل تقسـیم ثروت تعیین می‌شود. شـعبه‌ای از بانک مرکزی سودان در جنوب راه‌انـدازی شـده که با سیسـتم بانکـداری اسـلامی شمال متفاوت می‌باشد. قرار است واحد پول جدید هم در کشور رایج گردد.

پارلمان

براسـاس قـانون اساسـی دوره انتقـالی، این کشور دارای یک مجلس ملی با ۴۵۰ کرسـی است، که اعضای آن براساس سـهمیه‌بندی موافقتنامه صـلح در بخش حاکمیت از میان حزب حاکم، جنبش جنوب و دیگر احزاب سیاسـی معرفی و تشـکیل شـده است. مـدت دوره مجلس فعلی تـا زمـان برگزاری انتخابات آزاد پارلمانی دوره انتقالی است که زمان برگزاری آن تاکنون مشـخص نشـده است. آقای احمد ابراهیم الطاهر ریاست مجلس ملی را برعهده دارد.

احزاب مخالف دولت سودان تماماً از انجام صـلح جنوب که به ۲۱ سال جنگ خانمان‌سوز داخلی خاتمه داد، استقبال کردند، اما در مورد برخی

ص: ۱۰۲

توافقات صورت‌گرفته و نیز مشارکت در تأیید قانون اساسی دوره انتقالی و همچنین مشارکت در ساختار قدرت، دارای مواضع مختلف می‌باشند.

تحولات اقتصادی

دولت سودان با اعلان برنامه اصلاحات اقتصادی در سال ۱۹۹۲ م، اقتصاد کشور را آزاد و خصوصی‌سازی را به‌اجرا درآورد. پس از پایان جنگ جنوب، دولت با اتخاذ سیاست‌های اقتصادی و مالی جدید، در کنار صدور نفت و جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی، توانست راهی برای غلبه بر مشکلات پیدا نماید و درنتیجه، نرخ تورم طی سال‌های ۲۰۰۳ و ۲۰۰۴ م به‌ترتیب به ۴/ ۷ و ۷/ ۸ درصد رسید.

اقتصاد سنتی سودان بر پایه کشاورزی و دامداری استوار بوده و سهم بخش کشاورزی در تولید ناخالص داخلی ۶/ ۳۸ درصد است که بخش زیادی از نیروی فعال کار را به خود جذب کرده است. بخش صنعت، طی چند سال اخیر مورد توجه ویژه قرار گرفته و تلاش شده است تا کارخانجات صنایع سبک و نیمه‌سنگین فعال و راه‌اندازی گردد. صنایع عمده این کشور شامل نفت، سیمان و صنایع تبدیلی می‌باشد.

عملیات تولید و صدور نفت در سال ۱۹۹۹ م با صدور روزانه ۱۵۰ هزار بشکه نفت خام آغاز و منشأ تحول بزرگی در اقتصاد سودان شده است. در حال حاضر شرکت‌های چینی، هندی، مالزیایی و برخی دیگر از کشورها با سرمایه‌گذاری در بخش اکتشاف، تولید و صادرات نفت سودان مشغول به کار هستند. هم‌اکنون تولید نفد سودان حدود ۵۰۰ هزار بشکه در روز است که با ورود حوزه‌های جدید به چرخه تولید، این رقم در حال

ص: ۱۰۳

افزایش است و از این‌رو برخی مذاکرات اولیه برای پیوستن این کشور به سازمان اوپک در جریان است. علاوه بر نفت، سودان یکی از کشورهای غنی در زمینه منابع و معادن زیرزمینی از جمله طلا، کروم، نیکل، منگنز و مس محسوب می‌شود.

به غیر از طلا- که فرانسوی‌ها مدت‌هاست به استخراج آن اشتغال دارند، از سایر منابع و معادن طبیعی بهره‌برداری چندانی تاکنون به‌عمل نیامده است. در بخش صنایع تبدیلی، اقداماتی از قبیل ساخت شهرک صنعتی جیاد وابسته به سازمان صنایع نظامی این کشور شامل بخش‌های خودروسازی، تراکتور سازی، ساخت ماشین‌آلات کشاورزی، کابل برق، باتری خودرو و ماشین‌آلات دیگر، دستگاه‌های الکترونیکی، ظروف پلاستیکی و غیره صورت گرفته است.

از جمله صنایع سبک، صنایع شکر، داروسازی، نوشابه‌سازی، یخچال سازی، روغن و صابون‌سازی، پوست، سیمان، رنگ‌سازی و نساجی را می‌توان نام برد. جذب سرمایه‌گذاری خارجی در کشور به‌عنوان یک سیاست اصولی در اقتصاد سودان همواره مورد توجه دولتمردان قرار گرفته است. دولت با تدوین قوانینی از جمله قانون تشویق سرمایه‌گذاری در سال ۲۰۰۳ که امتیازات و تسهیلاتی را برای سرمایه‌گذار خارجی درنظر گرفته شکل اجرایی‌تری به این سیاست خود داده است.

براساس اعلام منابع رسمی، میزان سرمایه‌گذاری خارجی تا سال ۲۰۰۵ م بالغ بر ۹ میلیارد دلار می‌باشد که عمدتاً در زمینه نفت هزینه شده است.

سودان در میان کشورهای آفریقایی، بالاترین حجم در جذب سرمایه‌گذاری خارجی را داشته است. مجموع این شرایط موجب گردیده

ص: ۱۰۴

تا هیأت‌هایی از کشورهای مختلف جهت بررسی زمینه‌های سرمایه‌گذاری وارد سودان شوند و انتظار می‌رود این کشور در آینده شاهد حضور بیشتر سرمایه‌گذاران خارجی به‌ویژه از کشورهای اروپایی و حتی شرکت‌های آمریکایی باشد.

دانستنی‌های اقتصادی

ارقام ذیل مربوط به آمار سال ۲۰۰۵ میلادی می‌باشد:

رشد تولید ناخالص داخلی: ۲/ ۷٪

درآمد سرانه: ۲۱۰۰ دلار

نرخ تورم: ۷/ ۸٪

میزان صادرات: ۸/ ۴ میلیارد دلار

صادرات نفتی و فرآورده‌های آن: ۱/ ۴ میلیارد دلار

اهم کالاهای صادراتی: نفت، پنبه، دام، گوشت، پوست، صمغ عربی، فول سودانی(بادام زمینی)، شکر، طلا، کنجد و ذرت.

اهم کالاهای وارداتی: کالاهای صنعتی، ماشین‌آلات، خودرو، فرآورده‌های پتروشیمی، آرد و گندم، منسوجات، فرآورده‌های نفتی، چای، توتون، قهوه، مواد اولیه صنایع.

میزان واردات: ۷۵/ ۶ میلیارد دلار

بدهی‌های خارجی: ۲۷ میلیارد دلار

نرخ تبدیل دینار به دلار: ۲۱۳ دینار(برابر ۲۱۳۰ جنیه)/ ۱ آمریکا؛ شایان ذکر است نرخ دینار دربرابر دلار از بیش از یکسال گذشته شاهد افزایش بوده است.

ص: ۱۰۵

روابط دوجانبه جمهوری اسلامی ایران و جمهوری سودان

سیاسی: میان جمهوری اسلامی ایران و جمهوری سودان باتوجه به جایگاه ویژه آن در سیاست خارجی کشورمان، با انجام دیدارهای متقابل به‌صورت متناوب بین مقامات و مسؤولین دو کشور و انجام هماهنگی و حمایت متقابل از مواضع یکدیگر در مجامع منطقه‌ای و بین‌المللی، از سطح خوبی برخوردار می‌باشد. کمیته‌ای به‌نام کمیته سیاسی مشترک، به‌ریاست معاونین وزارت خارجه دو کشور تشکیل شده که نشست آن سالی یک بار به‌صورت دوره‌ای در دو کشور برگزار می‌شود.

این کمیته تاکنون شش اجلاس برگزار نموده و قرار است اجلاس هفتم پس از ماه مبارک رمضان در تهران برگزار شود. رؤسای دو کشور تاکنون چندین دیدار متقابل داشته‌اند که آخرین آن، دیدار آقای خاتمی رییس‌جمهور پیشین از خارطوم در مهرماه ۱۳۸۴ و دیدار آقای عمر البشیر از تهران در اردیبهشت سال ۱۳۸۵ می‌باشد.

فرهنگی: باتوجه به زمینه‌های مشترک فراوان بین دو کشور، همکاری‌های خوبی در زمینه فرهنگی بین دو کشور برقرار می‌باشد و تاکنون برنامه‌های متنوع و متعدد فرهنگی همچون هفته فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در خارطوم، حضور سالیانه قاریان ایرانی در ماه مبارک رمضان، برگزاری نمایشگاه‌های کتاب و آثار هنری ایران و نیز حضور شخصیت‌های دینی، فرهنگی و دانشگاهی و نیز چهره‌های هنری کشورمان در مناسبت‌های مختلف در سودان و متقابلاً حضور شخصیت‌های دینی، فرهنگی و سیاسی سودان در مناسبت‌های مختلف در ایران و امضای چند توافق همکاری میان دو کشور در زمینه‌های

ص: ۱۰۶

فرهنگی، آموزشی و میراث فرهنگی شایان صورت گرفته است.

۱۲ دانشجوی ایرانی در دانشگاه‌های سودان در رشته‌های زبان عربی و حقوق در مقاطع گوناگون مشغول به تحصیل هستند و متقابلًا نیز، تعدادی دانشجوی سودانی در دانشگاه‌های کشورمان به تحصیل اشتغال دارند.

روابط و همکاری‌های اقتصادی

روابط و همکاری‌های اقتصادی دو کشور با اختصاص اعتبارات جدید بانک توسعه صادرات به آن دسته از شرکت‌های ایرانی که تمایل به سرمایه‌گذاری در سودان دارند، از تحرک جدیدی برخوردار شده است.

قراردادهای مختلفی جهت ساخت تأسیسات زیربنایی و صدور کالاهای سنگین صنعتی و خدمات فنی و مهندسی منعقد شده است که برخی از این قراردادها، وارد مراحل مقدماتی اجرا شده است. ارزش این قراردادها بیش از ده‌ها میلیون دلار است.

حجم تبادل تجاری میان دو کشور حدود ۳۵ میلیون دلار است که عمده آن را صادرات ایران تشکیل می‌دهد. به‌عبارت دیگر موازنه تجاری کاملًا به نفع کشورمان می‌باشد. افزایش حجم مبادلات تجاری با مشکلاتی روبه‌رو است که تلاش می‌شود با برداشتن موانع و مشکلات، این رقم افزایش یابد. نهمین اجلاس کمیسیون مشترک اقتصادی دو کشور در خردادماه ۱۳۸۵ در تهران به ریاست وزیر جهاد کشاورزی ایران و وزیر همکاری‌های بین‌المللی سودان تشکیل گردید.

براساس آمار گمرک سودان، میانگین صادرات جمهوری اسلامی

ص: ۱۰۷

ایران به این کشور حدود ۳۵ میلیون دلار بوده است. پیش‌بینی می‌شود در صورت رفع برخی موانع موجود، این میزان در آینده، افزایش قابل ملاحظه‌ای داشته باشد. (۱)

همایش ذکر و ذاکرین

صبح روز دوشنبه ساعت ۷/۴۵ دقیقه در رستوران هتل حضور یافته صبحانه خوردیم سپس برنامه‌های سفر را هماهنگ کرده و ساعت ۹/۳۰ دقیقه به‌طرف محل برگزاری همایش سراسری «الذکر والذاکرین» (۲) حرکت کردیم.

اتومبیل‌های تشریفات دولتی با اسکورت ویژه ما را به محل اجلاس هدایت کردند. پیش از ورود به سالن اجلاس که آن را «قاعهٔ الصداقهٔ» می‌نامیدند، در محوطه بیرونی، جمعیت عظیمی ایستاده و گروهی نیز با لباس‌های سبزرنگ در حال خواندن سرود بودند و برنامه‌هایی شبیه هوسه عربی، اما بسیار پرشور اجرا می‌کردند. اشعاری را نیز هم‌خوانی کرده و طبل می‌زدند. گروه تشریفات، آیهٔاللَّه ری‌شهری و هیئت همراه را از لابه‌لای جمعیت به سالن هدایت کردند. هنگام ورود، سالن مملو از جمعیت بود. ردیف اول اختصاص به وزرا و مسؤولان عالی‌رتبه سودان و

۱- اطلاعات ذکرشده از جزوه رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سودان اخذ گردیده است.

۲- تشکیلات هیئهٔ الذاکر والذاکرین حدود ۱۵ سال قبل با هدف ایجاد ارتباط و رسیدگی‌به شؤون علما و مشایخ طرق صوفیه، توسط آقای عمر البشیر رئیس‌جمهور سودان تأسیس گردیده است.

ص: ۱۰۸

میهمانان اجلاس داشت که آیهٔاللّه ری‌شهری و آقای عامری سفیر محترم جمهوری اسلامی ایران را به قسمت جلو جایگاه راهنمایی کردند و دیگر افراد هیأت نیز در ردیف بعد نشستند. با این‌که سالن همایش زیبا و بزرگ بود، اما به‌دلیل کثرت جمعیت، تعدادی در اطراف سالن ایستاده بودند و بعضی از حاضران نیز برای تردّد، از فضای پشت تریبون استفاده می‌کردند.

عنوانی که در پلاکارد پشت تریبون برای این همایش انتخاب کرده بودند این بود:

بسم اللّه الرحمن الرحیم

وزارهٔ الإرشاد والأوقاف

المجلس القومی للذکر والذاکرین

الأمانهٔ العامهٔ

مؤتمر دورهٔ الإنعقاد الأولی

تحت شعار «ألا بِذِکْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ القُلوبُ»

برعایهٔ المشیر/ عمر حسن البشیر- رئیس الجمهوریهٔ

قاعهٔ الصداقهٔ الإثنین ۱۱ شعبان ۱۴۲۷ ه. الموافق ۴ سبتمبر ۲۰۰۶

وزیر ارشاد و اوقاف سودان ساعت ۱۰ صبح در جایگاه مستقر شد.

ندای اللّه اکبر و لا إله إلّااللّه حاضران فضا را پر کرد و قاری قرآن که نامش «محمد مختار» بود با سبک ویژه سودانی‌ها، تلاوت کلام‌اللّه مجید را آغاز کرد. وی در ابتدا گفت: بسم اللّه نبدأ وعلیه نتوکّل و ... و در پایان نیز با جمله «آمنت باللّه وصدق اللّه العظیم» تلاوت خود را به پایان رساند.

مدیر جلسه آقای دکتر «عمر الإمام» بود که با درود بر پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و

ص: ۱۰۹

پسونـد «امـام المجاهـدین و سیّد الـذاکرین» سـخن خود را آغاز کرد و اظهار داشت: این دومین کنگره بین‌المللی است که با عنوان «الذکر والذاکرین» برگزار می‌گردد.

سپس آقای عثمان بشـیر الکباشی دبیر کل هیئهٔ الذکر والذاکرین به جایگاه آمد و به سخنرانی پرداخت و با گفتن خیر مقدم به آقای ری‌شـهری به‌عنوان نماینده مقام معظم رهبری، یکباره جمعیت فریاد اللَّه اکبر و لا إله إلّااللَّه سـرداد. سخنران نیز «لا إله إلّااللَّه»، «سیفٌ ومصحفٌ» و «حقٌ وقوّهٌ» را با احساس بیان می‌کرد و حاضران تکرار می‌کردند.

گزیده سخنان آقای کباشی دبیر کل هیأت الذکر والذاکرین:

بسـم اللَّه الرحمـن الرحیـم والصـلاهٔ والسـلام علی رسـول اللَّه وعلی أهـل بیته وأصـحابه أجمعین. الأـخ علی عثمـان طه نـائب الرئیس الجمهوریهٔ الأخ الدکتور ازهری تجانی وزیر الإرشاد، الإخوهٔ ضـیوفنا الکرام، ضـیفنا الشّـرف آیهٔ‌اللَّه محمدی ری‌شـهری ممثل مرشـد الثورهٔ الإسـلامیهٔ من إیران(صـدای تکبیر حضار)، عضـد الإسـلام الّـذی نجتمع معهم فی خنـدق واحـد لصالح الأمهٔ الإسـلامیهٔ والذی نجتمع معهم ضد أعداء الإسلام، وعبر ضیننا إلی شعب إیران وإلی مرشده وإلی قادته.

امروز در این مجلس مبـارک و بـا حضور علماء و بزرگان سودان جمع شـده‌ایم برای تجدیـد عهـدمان با خداونـد تبارک و تعالی بر صدق و راستی و دفاع از سودانمان و دینمان. ما جمع شده‌ایم تا مجدداً موضع خودمان را اعلام کنیم که به هیچ‌وجه دخالت

ص: ۱۱۰

بیگانگان را نخواهیم پذیرفت. ما ذلت را نخواهیم پذیرفت. ما در این گردهمایی برنامه‌ای را ارائه خواهیم نمود برای اصلاح خلاوی و مساجد از نظر فعالیت. درآمد و اداره نمودن صحیح آن. ما در این گردهمایی برای فعالیت‌های دینی با محوریت قرآن و سنت پیامبر صلی الله علیه و آله و اهل‌بیت و اصحاب او اظهار نظر می‌کنیم.

ما در نیل به اهداف و موفقیت نیاز به همکاری علما و مشایخ داریم تا همانند اسلاف خود در گسترش و دفاع از اسلام اهتمام ورزند. ما خواهان ایفای نقش بارز علمی خلاوی قرآن در نشر اعتقادات اسلامی در سودان هستیم.

علما و متصوفه سودان در طول تاریخ خودشان به تنهایی و به دور از حمایت سلاطین، به دفاع از دین پرداختند. و اکنون به برادرم معاون رئیس‌جمهور می‌گویم، این علما و مشایخ با حکومت شما همراه هستند و از آن پشتیبانی می‌کنند چون شما از دین و قرآن حمایت می‌کنید درنتیجه در حال حاضر این دو قدرت نقطه مشترک دارند. الآن حکومت سودان، دین و قرآن را «روش و منهج کاری خود انتخاب کرده و الآن ما با دولت همراهیم چون آنان با دین همراه هستند.

دشمنان ما می‌خواهند که علما به مسائل اجتماعی کاری نداشته باشند آنها فقط به فکر ظاهر مسجد و خلوت و قرآن باشند.

درمقابل حکومتیان نیز با دین و مسجد کاری نداشته باشند، ولی ما الحمد للّه‌خدعه دشمن را شناخته‌ایم. ما عالم و مسجد و قرآن را از یک‌سو و حکومت و سیاست را از سوی دیگر، این هردو را برای خدمت به دین و سودان می‌خواهیم و مطمئنیم که در این‌صورت سودان در امان خواهد ماند. سودان به واسطه علما و دین در امان است ما نیرنگ دشمنان را به خودشان

ص: ۱۱۱

برمی‌گردانیم و اعتقاد داریم که شمشیر و قرآن از همدیگر جدا نمی‌شوند. شمشیر نماد اقتدار و مجاهدت است که ما همه به آن اعتقاد داریم و همیشه آماده‌ایم و قرآن نماد ارشاد و فکر و علم است قرآن کتاب دین و زندگی ماست.

سودان قبل از آن‌که از نظر سیاسی مورد غضب باشد از نظر دین مغضوب دشمنان است. الآن دین ما مورد هدف است، اما دشمنان بدانند که این ملت و این مشایخ، سابقه مجاهدت و رشادت در زمان مهدیه سودان دارد که در آن‌جا ثابت کردند قرآن و شمشیر از هم جدا نمی‌شوند(شعار حضار: لا إله إلّااللَّه- سیف و مصحف- تکرار چندین بار)

در این هنگام یکی از مشایخ حاضر در جلسه از جای خود برخواست، عصای خود را به دست گرفت و جلو تریبون آمد و فریاد اللَّه اکبر سرداد و حاضران نیز او را همراهی کردند.

سپس گروه سرود وطنی، تواشیحی را اجرا کردند و هم‌زمان با آن مشایخ و پیرمردها، عصا به‌دست جلو تریبون آمده، هوسه‌کنان با گروه تواشیح همراهی می‌کردند.

پس از گروه تواشیح جوان دیگری اشعاری در مدح رسول اکرم صلی الله علیه و آله قرائت کرد که با عکس‌العمل مثبت حاضران همراه بود. پیرمردی جلو تریبون آمد و سه مرتبه لا إله إلّااللَّه گفت، آن‌گاه گریه وی را امان نداد، او را آرام کرده، بردند. سپس یکی دیگر از مشایخ سخنرانی کرد و آرام آرام، جمعیت به حدی زیاد شد که تمام راهروها و سالن‌های اطراف سالن برگزاری همایش مملو از جمعیت شد.

آیةاللَّه ری‌شهری را به محل استقرار هیأت رئیسه دعوت کردند. آقای

ص: ۱۱۲

دکتر عثمان محمد طه معاون رئیس‌جمهور ریاست جلسه صبح را برعهده گرفت، سپس آقای ری‌شهری را به حاضران معرفی کردند و ایشان سخنرانی خود را به عربی قرائت کردند. متن فارسی سخنرانی به این شرح است:

بسم اللَّه الرحمن الرحیم

السلام علیکم ورحمهٔ اللَّه وبرکاته

خرسندم که در جمع شما اندیشمندان و فرهیختگان، ضمن دیدار با شما عزیزان لحظاتی پیرامون نقش ذکر در زندگی فردی و اجتماعی انسان صحبت کنم.

یاد خدا، رمز خودسازی و سازندگی و کلید ارتقاء به کمالات و مقامات انسانی است.

یاد خدا، بهترین سرمایه تأمین رفاه فردی و اجتماعی، مادی و معنوی، دنیوی و اخروی است.

و در یک جمله: یاد خدا یاد خویش است و فراموشی او فراموشی خود.

این حقایق مهم و ارزشمند به تفصیل در قرآن و احادیث اسلامی بیان شده، در این‌باره من کتابی تهیه کرده‌ام با نام «نهج‌الذکر» که إن شاء اللَّه در آینده نزدیک در سه جلد منتشر خواهد شد. در این فرصت کوتاهی که در محضر شما عزیزان هستم تنها به چند نکته کوتاه اشاره می‌کنم:

۱- جامع‌ترین برکات ذکر

خداوند متعال وعده قطعی داده است که اگر کسی او را یاد کند، او نیز متقابلًا یادکننده خود را یاد می‌نماید:

ص: ۱۱۳

«فَاذْكُرُونی أَذْکُرْکُمْ»؛ (۱)

یاد خدا از یادکننده خود، جامع‌ترین آثار و برکات «ذکر» است.

همه آثار و برکات «ذکر» در جمله «أَذْکُرْکُمْ» خلاصه شده است.

بی‌تردید یاد کردن خداوند متعال از یادکننده خود، به‌معنای توجه علمی به او نیست، چرا که توجه علمی او به همه‌چیز و همه‌کس یکسان است. بلکه مقصود یاد کردن به رحمت و رضوان است، چنان‌که در تفسیر آیه مذکور از پیامبر خدا صلی الله علیه و آله روایت شده:

قال سبحانه: «فَاذْكُرُونی أَذْکُرْکُمْ» بنعمتی، واذکرونی بالطاعهٔ والعبادهٔ أذکرکم بالنعم والإحسان والرحمهٔ والرضوان. (۲)

براین اساس هرچه «ذکر» عمیق‌تر و گسترده‌تر باشد، برکات الهی بیشتر و آثار فردی و اجتماعی آن افزون‌تر است.

۲- بزرگ‌ترین برکات ذکر

یاد خدا برکات فراوانی برای زندگی انسان در همه زمینه‌ها دارد، ولی بزرگ‌ترین برکت آن محبت خداوند متعال است. ذکر در نخستین گام، ذاکر را از آلودگی‌های اخلاقی و عملی پاک می‌کند و زمینه نزدیک شدن او به بساط قرب الهی را فراهم می‌سازد و در گام دوم انسان را به پروردگار خود نزدیک می‌کند و به تدریج انسان با خدا انس می‌گیرد و به او عشق می‌ورزد. و در گام سوم با محبت حقیقی زمینه کمال معرفت و دیدار قلبی خداوند متعال که مقصد اعلای عارفان است فراهم می‌گردد و بدین‌سان انسان به خیر دنیا و آخرت دست می‌یابد.

۱- بقره: ۱۵۲

۲- عدهٔ الداعی: ص ۲۳۸

ص: ۱۱۴

این حقیقت عرفانی بلند در صحیفه سجادیه از امام علی بن الحسین زین‌العابدین علیه السلام بدین‌گونه آمده که ایشان در پایان دعای موسوم به «دعای مکارم الاخلاق» خطاب به خداوند متعال می‌فرماید:

ونبهنی لذکرک فی أوقات الغفلهٔ واستعملنی بطاعتک فی أیام المهلهٔ وانهج لی إلی محبّتک سبیلًا سهلهٔ أکمل لی بها خیرالدنیا والآخرهٔ. (۱)

این سخن نورانی بدین معنا است که اگر بیماری غفلت در انسان درمان شود و یاد خدا در دل تداوم یابد، تسلیم مطلق حق‌تعالی می‌شود و با امدادهای الهی به آسانی به کیمیای محبت او دست می‌یابد و بدین‌سان خیر دنیا و آخرت ذاکر به‌طور کامل تأمین می‌گردد.

۳- حقیقت ذکر

نکته مهمی که باید مورد توجه قرار گیرد این است که کدام ذکر دارای این آثار و برکات است؟ و آیا با ذکر زبانی می‌توان به برکاتی که اشاره شد دست یافت؟ و بالاخره حقیقت ذکر چیست؟

پاسخ این است که حقیقت ذکر احساس حضور در محضر حق است و نخستین ثمره این احساس اطاعت الهی است، چنان‌که از پیامبر خدا صلی الله علیه و آله روایت شده که می‌فرماید:

من أطاع اللَّه فقد ذکر اللَّه وإن قلّت صلاته وصیامه وتلاوته ومن عصی اللَّه فقد نسی اللَّه وإن کَثُرت صلاته وصیامه

۱- الصحیفهٔ السجادیهٔ، ص ۹۸

ص: ۱۱۵

وتلاوته للقرآن. (۱)

همان‌طور که در این حدیث اشاره شده، اطاعت خدا تنها نماز و روزه و تلاوت قرآن نیست بلکه خداوند اوامری مهم‌تر از اینها هم دارد، چنان‌که از امام علی علیه السلام روایت شده است است:

الأمر بالمعروف أفضل أعمال الخلق. (۲)

و در حدیث نبوی صلی الله علیه و آله آمده است:

ما أعمال العباد کلّهم عند المجاهدین فی سبیل اللَّه إلّاکمثل خطّاف أخذ بمنقاره من ماء البحر. (۳)

بر این اساس، اطاعت بیشتر از خداوند متعال خصوصاً در اوامری مانند جهاد و نهی از منکر نشانه ذکر افزون‌تر است و هرکس بیش از دیگران حقیقتاً یاد خدا باشد، بیش از دیگران در همه زمینه‌ها اطاعت خواهد کرد.

نمونه بارز این‌گونه اهل ذکر در عصر ما، مجاهدین حزب اللَّه لبنان هستند که با مقاومت دلیرانه خود دشمن صهیونیزم و درواقع آمریکا را به‌زانو درآوردند و برای همه جوامع اسلامی و امت عرب افتخار آفریدند.

الحمد للَّه‌الّذی صدق وعده ونصر حزبه وهزم الأحزاب وحده والسلام علیکم ورحمةاللَّه وبرکاته

فریادهای اللَّه اکبر، لا إله إلّااللَّه ولا نعبد إلّاإیاه، مخلصین له الدین ولو کره المشرکون، «جاهزون، جاهزون إلی دارفور جاهزون»، «جاهزون،

۱- بحارالانوار، ج ۹۰، ص ۱۵۶؛ معانی‌الأخبار، ۳۹۹

۲- غرر الحکم: ۱۹۷۷

۳- متقی هندی، کنزالعمال، ج ۴، ص ۳۱۶

ص: ۱۱۶

جاهزون، نحن الذاکرون»، هرازگاهی در تأیید سخنان ایشان فضای جلسه را پر می‌کرد.

گروهی با پرچم و بیرقی شبیه پرچم‌های عزاداری ایرانیان، و با لباس و کلاه سبزرنگ هوسه‌کنان وارد سالن شدند و چون جا برای نشستن نبود، گشتی زده و از در دیگر خارج می‌شدند.

پس از صحبت آقای ری‌شهری، آقای ازهرتجانی با شعار لا إله إلّااللَّه ولا نعبد إلّاإیّاه وجاهزون جاهزون، نحن الذاکرون سخن خود را آغاز کرد.

وی به آقای ری‌شهری خیر مقدم گفت و به تمجید از انقلاب اسلامی ایران پرداخت. آن‌گاه از حاضران تمجید کرد و آنان را اهل قبله و اهل قرآن نامید و از آنها خواست تا در این مسیر که به زمان رسول خدا صلی الله علیه و آله و امام علی بن ابی‌طالب علیه السلام منتهی می‌گردد پایدار و ثابت‌قدم باشند.

ایشان ایرانیان را به‌دلیل دارا بودن تشکیلات و برنامه و نظم کاری ستود و در ادامه مطالبی را در زمینه موضوع جلسه برای حاضران بیان داشت.

پس از سخنرانی وزیر ارشاد و اوقاف سودان، گروه تواشیح برنامه‌ای اجرا کرد و مشایخ عصاها را روی دست بلند کرده جلو تریبون می‌آمدند و با یکدیگر شعار می‌دادند. در جمع حاضران بیرقی با رنگ سبز و قرمز نظر مرا به خود جلب کرد که روی آن نوشته شده بود:

لا إله إلّااللَّه، محمد رسول اللَّه، علی ولی اللَّه.

آن‌گاه آقای دکتر عثمان محمد طه، معاون رئیس‌جمهور به ایراد سخنرانی بپرداخت. وی بسیار آگاهانه و ادیبانه سخن می‌گفت و در خلال

ص: ۱۱۷

سخنرانی او حاضران بارها فریاد تکبیر و تهلیل سر دادند.

وی اظهار داشت: مجلس ذکر باید یک شعار استراتژیک برای خود تعریف کند تا دیگران از آن تبعیت کنند و آن شعار «خلقه القرآن» است که ویژگی رسول اکرم صلی الله علیه و آله بود. سپس افزود:

ذکر، ضد غفلت و آگاهی کامل است، بر علما و مرشدین لازم است به مردم در زمینه غفلت‌هایی که دارند تذکر دهند و آنها را آگاه کنند.

ما باید به مردم توجه دهیم که تمدن به داشتن سازمان ملل و مادی‌گرایی نیست. آلودگی‌های غربی‌ها را به مردم بفهمانیم و آنها را آگاه کنیم و بگوییم که تمدن و فرهنگ غربی ما را مورد هجوم خود قرار داده است، چرا که ما اهل هدایت هستیم.

فرهنگ غربی، تاریکی و ظلمتی است که اصرار دارد بر ملت‌های مسلمان سایه افکند.

فرهنگ غرب با زور و سلاح و هیمنه وارد نمی‌شود، بلکه با فریب و نیرنگ و با زرق و برق دنیا از پنجره غفلت ما سوء استفاده کرده، وارد می‌شود و ما را منحرف می‌سازد.

برادران و خواهران؛ ما شعار گفتگو را مطرح کردیم چون می‌خواستیم مردم و ملت‌ها را از تاریکی به روشنایی هدایت کنیم. هنوز هم آماده‌ایم، اما غرب و قدرت‌های استکباری به گفتگو اهمیت نمی‌دهند، آنها به‌دنبال نفوذ و سیطره بر ما هستند.

اگر اهل گفتگوی صادقانه باشند، ما به‌خاطر تعالیم دینی و گذشت و انسانیتی که براساس آن تربیت شده‌ایم می‌پذیریم و اگر اهل جنگ باشند که تاکنون این‌چنین نشان داده‌اند، بدانند که

ص: ۱۱۸

ما فرزندان شهدا هستیم و در راه خدا از جان می‌گذریم و هرگز در این راه عقب‌نشینی نخواهیم کرد.

در این هنگام حاضران شعار می‌دادند «جاهزین جاهزین لحمایهٔ الدین». وی ادامه داد:

برادران و خواهران؛ کمرهای خود را محکم ببندید و صفوف خود را متحد و نیت‌های خود را خالص کنید و بدانید کفر شما را آزاد نمی‌گذارد و با نیرنگ و خدعه، سینه‌خیز به‌سوی شما می‌آید تا شما را از پای درآورد.

شما نیز با تیر ایمان و توکل و با اقتدارِ «واعدوا لهم مااستطعتم من قوهٔ» (۱)

آنان را هدف قرار دهید.

دشمنان ما همواره القا می‌کنند، که رسالت اسلام دوره‌اش گذشته و مربوط به یکهزار و چهارصد سال قبل است و دیگر کهنه شده است! لیکن شما سراسر زمین را مسجد قرار دهید «جعلو الأرض کلّها مسجداً وطهوراً». ماه رمضان در پیش است، باید از این ماه بهره بگیریم و با صله رحم، اخلاق قرآنی و تراحم با یکدیگر زمینه را برای تحقق اهداف اسلامی فراهم کنیم.

اگر دشمن نخواست تا شما به اهدافتان برسید «فارموهم بِسَیْفِ عَلی وحزمه» آنها را با شمشیر علی بن ابیطالب و درایت او هدف قرار دهید و از سر راه خود بردارید. همان‌گونه که مقاومت اسلامی در لبنان عمل کرد. مقاومت ثابت کرد که اگر با توکل بر خدا و صبر و استقامت به پیش رویم موفق خواهیم شد.

۱- انفال: ۶۰

ص: ۱۱۹

آن‌گاه ادامه داد: ذکر اختصاص به مردان ندارد؛ زنان را نیز شامل می‌شود: «أنّی لا أضیعُ عَمَلَ عاملٍ مِنْکُمْ مِنْ ذَکَرٍ أَوْ أُنْثی» (۱) بنابراین همگان اعم از زن و مرد باید در این مسیر حرکت کنند و به پیش روند.

دین ما به ما وعده پیروزی داده و هرگز در تحقق آن تردید به خود راه ندهید: «یا أیّها الّذینَ آمنوا اصبِرُوا وَصابِرُوا ورابِطُوا». (۲)

پس از سخنان ایشان، حاضران با شعار «اللَّه اکبر ولا إله إلّااللَّه» مطالب بیان شده را تأیید می‌کردند.

ساعت ۳۰/ ۱۲ دقیقه مراسم خاتمه یافت و ما به هتل برگشتیم و پس از اقامه نماز به دعوت سفیر محترم جمهوری اسلامی ایران آقای عامری به ساختمان سفارت آمدیم.

آقای عامری و آقایان:

۱- پروفسور محمد عثمان صالح از دانشگاه «ام دورمان الإسلامیة»؛

۲- آقای دکتر حسن مکّی رئیس مرکز تحقیقات و مطالعات آفریقا؛

۳- آقای عبدالرحیم علی، عضو شورای عالی مجمع التقریب؛

۴- اقای دکتر ازهرتجانی وزیر ارشاد و اوقاف؛

۵- آقای محمد حسن رئیس بعثه حج و عمره سودان؛

۶- آقای عبداللَّه خضر بشیر سفیر سودان در تهران

در این جلسه حضور داشتند.

۱- آل عمران: ۱۹۵

۲- آل عمران: ۲۰۰

ص: ۱۲۰

در این دیـدار مطالب و موضوعات مختلفی مطرح شـد. برخی از این آقایان، مکرر به ایران سـفر کرده و اطلاعات خوبی از کشور ما داشتند.

ناهار را در محیطی صمیمی با آنان خورده و سپس به هتل بازگشتیم.

بعد از ظهر روز دوشنبه ۱۳/ ۶/ ۸۵ از بازار صنایع دستی سودان و برخی محافل ذکر بازدید کردیم.

در کنار گورسـتانی در شـهر، جمعی از مردان و زنان سودانی دور هم نشسته و اشعاری را با هم زمزمه می‌کردند. رئیس این جمعیت که شالی مشـکی به سر بسـته بود، از هیئت اسـتقبال و ما را به اطاق پذیرایی دعوت کرد، داخل اطاق تصویری از سید حسن نصراللَّه گذاشته بود و به اهل‌بیت علیهم السلام و ایران نیز بسیار اظهار علاقه می‌کرد.

نزدیک مغرب بود که برای نماز به هتل برگشتیم.

ساعت ۳۰/ ۲۰ دقیقه شب مراسم پایانی «المجلس القومی للـذکر والذاکرین» با حضور رئیس جمهور سودان آقای عمر حسن البشـیر در «قاعهٔ الصداقهٔ» برگزار شد.

بـا حضور هیـأت، آقـای ازهرتجـانی وزیر ارشاد و اوقاف سودان، آقای ری‌شـهری را برای حضور در هیئت رئیسه دعوت کرد. سالن مملو از جمعیت بود و تعـداد زیادی نیز در بیرون اجلاس جمع شـده و منتظر آمدن رئیس جمهور بودند. صدای گوش‌خراش طبل و دُهُـل نیز گوش‌ها را آزار می‌داد و یک نفر هم با صـدایی گوش‌خراش مشـغول خوانـدن شـعر بود؛ خیلی متفاوت با مـدّاحان کشور عزیزمان ایران اسلامی.

هیأت ایرانی را نیز در ردیف جلو، جایی که تابلو «السادهٔ الوزراء» گذاشـته شده بود جای دادند. هیچ‌گونه تفتیش بدنی و یا بازرسـی ویژه‌ای

ص: ۱۲۱

هم هنگام ورود به جلسه وجود نداشت.

ساعت نزدیک به ۲۱ شب آقای حسن البشیر به جایگاه وارد و مارش ملی سودان نواخته شد و همه سرپا ایستادند. آن‌گاه آیاتی از کلام‌اللَّه مجید تلاوت شد و سپس آقای دکتر سامی جعفر، لبخند بر لب پشت تریبون قرار گرفت و با شعار اللَّه اکبر، حاضران را به وجد آورد و جلسه آغاز شد.

اولین سخنران آقای شیخ طیب ودّ البشیر، شیخ یکی از طریقه‌های سودان بود. همزمان با سخنرانی او، گروهی طبل‌زنان با شعار لا إله إلّااللَّه و همچون دسته‌جات عزاداری ما در ایران، به‌صورت دسته‌جمعی وارد جلسه شدند و پس از چند دقیقه گردش، آنها را به بیرون سالن هدایت کردند.

سخنران علاوه بر رئیس‌جمهور به هیأت ایرانی نیز خیر مقدم گفت و مطالبی را بیان داشت. فضای عمومی جلسه و سخنرانی‌ها اظهار وفاداری به آقای حسن البشیر و مخالفت با آمریکا بود.

در جایگاه هیأت رئیسه، آقای حسن البشیر رئیس‌جمهور، آقای ری‌شهری، آقای ازهرتجانی وزیر ارشاد و اوقاف و آقای عثمان الکبّاشی حضور داشتند.

پس از سخنرانی آقای شیخ طیب، یک نفر پشت تریبون قرار گرفت و اشعاری در مدح رسول خدا صلی الله علیه و آله قرائت کرد. سپس آقای عثمان الکبّاشی رئیس و مقرّر جلسه، گزارش جلسات گذشته را ارائه داد و بیانیه پایانی را قرائت کرد. هم‌زمان با قرائت بیانیه، مجری جلسه از حاضران خواست تا بایستند و با شعارهای کوبنده تکبیر، تهلیل و نیز شعارهای ضد آمریکایی

ص: ۱۲۲

شور خاصی در جلسه ایجاد شد.

آنگاه آقای عثمان الکبّاشی به قرائت بیانیه پایانی پرداخت. در این بیانیه نیز، از مقاومت اسلامی در لبنان به‌عنوان یک الگو یاد گردیده بود و این خود بیانگر تأثیر شگرف و معجزه‌آسای حزب‌اللَّه لبنان در جهان اسلام بود.

در پایان قرائت بیانیه، یکی از حاضران بدون هماهنگی قبلی پشت تریبون آمد و سخنانی ایراد کرد. وی در سخنان خود که به‌نوعی گلایه‌آمیز بود، از رئیس‌جمهور خواست تا مطالب تفرقه‌انگیزی که بر ضد تصوف در کتب درسی چاپ شده، از این کتاب‌ها حذف و به این گروه بیشتر توجه شود.

سپس اظهارداشت: حدود ۳۰ نفر از اعضای گروه ما را دستگیر کرده‌اند. از آقای رئیس‌جمهور می‌خواهم دستور دهند آنها آزاد شوند. تعجب‌آور این‌که پس از خاتمه سخنان وی، اکثر حاضران خواسته‌های او را تأیید کردند و یک‌پارچه برای وی دست زدند و این اولین بار بود که دراین همایش به‌جای اللَّه اکبر و لا إله إلّااللَّه دست زده شد.

این حرکت در نوع خود جالب بود که شخصی درحضور رئیس‌جمهور بدون هماهنگی قبلی برخیزد و سخنان انتقادآمیزی را بیان دارد و حاضران او را تشویق کنند.

سپس آقای ازهر تجانی وزیر ارشاد و اوقاف سودان، با شعار لا اله الا اللَّه و لا نعبد الا ایاه مخلصین له الدین ولو کره المشرکون، ولو کره الکافرون، ولو کره المجرمون سخن خود را آغاز کرد. وی در بخشی از

ص: ۱۲۳

سخنان خود گفت:

وزارت ارشـاد و اوقـاف، به عموم مردم تعلق دارد و حقوق همگان را رعایت می‌کنـد و تفاوتی میان فرق مختلف قائل نیست. ان‌شاء اللَّه همه با هم متحد خواهیم بود و ... فردی از میان جلسه فریاد کشید: آن‌چه می‌گویید شدنی نیست!

به‌هرحال آقای وزیر، سخنان خود را با شعار:

جاهزون جاهزون نحن نحن الذاکرون

یا بشیر قسمک مبرور لا تدخل فی الدافور

خاتمه داد.

آن‌گاه آقای عمر حسن البشیر، رئیس‌جمهور سودان پشت تریبون قرار گرفت و مطالب خود را از روی نوشته قرائت کرد.

از نکات قابل توجه این بود که در بین سـخنرانی رئیس‌جمهور، مجری جلسه ایشان را کنار زد و مردم را به دادن شـعار دعوت کرد.

هنگـام سـخنرانی رئیس جمهـور، حـدود ده نفر از محـافظین وی بـا فاصـله و در جلـو و اطراف جایگـاه ایسـتاده و از وی حفـاظت می‌کردند.

رئیس‌جمهور در سـخنان خود هیـچ اشاره‌ای به انتقادهای سـخنران قبلی نکرد و با پایان یافتن سـخنان وی، همایش نیز خاتمه یافت و ساعت ۳۰/ ۲۲ شب به هتل بازگشتیم.

دیدار از مرکز حج و عمره سودان

صبح روز سه‌شنبه مورخ ۱۴/ ۶/ ۸۵ براساس برنامه پیش‌بینی شده به محل ساختمان حج و عمره سودان آمدیم. فاصـله از هتل تا آن مرکز نسبتاً

ص: ۱۲۴

طولانی بود. تعدادی از مسؤولان «منظمهٔ الحج والعمرهٔ السودانیهٔ» در قسمت ورودی ساختمان به استقبال آمده بودند. سپس به اطاق جلسات راهنمایی شدیم و پس از معارفه، ابتدا یکی از آقایان حاضر در جلسه به آقای ری‌شهری و همراهان خیر مقدم گفت. سپس مدیر تشریفات آیاتی از کلام اللّه مجید را تلاوت کرد و بعد از آن اظهار داشت:

آقای محمد حسن عبدالصمد رئیس منظمه، که فردی فاضل و دانشمند است بسیار تمایل داشت تا در این ملاقات، با جنابعالی و همراهان دیدار داشته باشد، لیکن متأسفانه به دلیل تصادفی که روز گذشته اتفاق افتاد و چند تن از میهمانان همایش ذکر و ذاکرین از دار دنیا رفتند، ایشان به نمایندگی از طرف وزیر ارشاد و اوقاف برای تسلیت‌گویی به خانواده‌های درگذشتگان، به مسافرت رفتند.

وی سپس ادامه داد:

ما در موسم حج، نظم و انضباط و شور و نشاط دینی و انقلابی خاصی را در میان زائران ایرانی می‌بینیم و بسیار علاقه‌مندیم تا در تمامی زمینه‌ها با جمهوری اسلامی ایران روابط داشته باشیم و خصوصاً در رابطه با حج و عمره با یکدیگر تبادل تجارب کنیم.

برادران ارجمند، در قلب و فکر من سخن فراوان است. ما همه برادریم و اسلام و قرآن نقطه اتصال و ارتباط ما با یکدیگر است.

وی سپس گزارشی از تعداد حاجیان و عمره‌گزاران سودانی ارائه داد و گفت:

ص: ۱۲۵

همه‌ساله حدود ۳۲۵۰۰ نفر به حج و تعداد ۵۰ تا ۷۰ هزار نفر نیز به عمره مشرف می‌شوند. شیوه حج‌گزاری سودانی‌ها و مجموعه تشکیلات آنان به این شرح است:

اهل سودان از زمان ورود اسلام به این سرزمین و آشنایی با مناسک حج، سفر به سرزمین حجاز با هدف به‌جا آوردن حج را آغاز کردند. در آن روزگار حجاج مناطق مختلف سودان، سوار بر چهارپایان تا «پورت سودان»، واقع در کناره دریای سرخ سفر می‌کردند و از آن‌جا با کشتی عازم حجاز می‌شدند.

کاروان‌های حج سودان، «تایه» نام داشت که در زبان عامیانه به‌معنای گروه و دسته است. «تایه» ها براساس پیوندهای خانوادگی و خویشاوندی شکل می‌گرفت و حج‌گزاری در سودان، تا قرن گذشته کم و بیش به همان روش انجام می‌شد.

در پی ایجاد تحول در عرصه ارتباطات و حمل و نقل و افزایش شمار حجاج، دولت سودان در سال ۱۹۷۱ م اداره امور اجرایی حج را به وزارت امور دینی و اوقاف این کشور محول کرد و این وزارتخانه تا سال ۱۹۹۱ م عهده‌دار امر برگزاری حج بود.

در سال ۱۹۹۲ م امور اجرایی حج به بعثه حج سودان واگذار گردید. این بعثه از دو بخش اصلی تشکیل می‌شد: نخست، بخش اداری و نظارتی؛ که تابع اداره حج و عمره وزارت ارشاد بود و دیگری دایره اسکان و حمل و نقل که تحت نظارت شورای اوقاف اسلامی سودان فعالیت می‌کرد. این روند تا سال ۱۹۹۴ ادامه یافت.

تشکیل شورای عالی حج و عمره

در سال ۱۹۹۵ م(۱۳۷۴ ش)، دولت سودان با تصویب لایحه‌ای، تشکیل «شورای عالی حج و عمره» در وزارت برنامه‌ریزی

ص: ۱۲۶

اجتماعی این کشور را در دستور کار خود قرار داد تا امور اجرایی حج و عمره به این شورا محول گردد. دوسال پس از آن، در سال ۱۹۹۷ م بخشنامه موقت ویژه تشکیل این شورا صادر شد که در بخشی از آن چنین آمده بود:

«... شورایی موسوم به شورای عالی حج و عمره تشکیل خواهد شد که ماهیت حقوقی دارد و مقر اصلی آن در خارطوم واقع است. این شورا با موافقت وزیر متبوع می‌تواند دفاتر و اداراتی در داخل یا خارج از کشور دایر کند».

ساختار تشکیلاتی شورای عالی حج و عمره عبارت است از:

الف- شورای اداری: که با انتخاب وزیر و بر مبنای مصوبه هیأت وزیران تشکیل می‌شود.

ب- اداره مرکزی: که زیرنظر مدیر کل و معاون وی فعالیت می‌کند. روند اجرایی امور مالی، اداری و فنی شورا برعهده این اداره است.

ج- ادارات تابعه، شامل اداره حج و عمره، اداره امور مالی و توسعه انسانی، اداره اطلاع‌رسانی و روابط عمومی، اداره ارشاد و آموزش، اداره سرمایه‌گذاری و دفتر هماهنگی امور حج و عمره مستقر در جده.

ضوابط و شرایط اعزام به حج

الف- ضوابط مالی: هزینه‌های امور اداری به‌طور نقدی از داوطلبان دریافت می‌گردد و هزینه‌های اعزام به حج شامل هزینه اسکان، حمل و نقل و خدمات دیگر، به ریال سعودی و در قالب دو فقره چک دریافت می‌شود.

ب- استطاعت بدنی و مقررات شرعی: توانایی جسمی برای

ص: ۱۲۷

انجام سفر حج در مردان، و همراه بودن یکی از محارم برای بانوان زیر ۴۵ سال ضروری است.

ج- ضوابط و مقررات اداری: شامل مقررات خروج از کشور، تابعیت، اخـذ گـذرنامه و روادید، که داوطلبان باید از شـرایط عمومی برخوردار باشند. انجام آزمایش‌های پزشکی برای تمامی داوطلبان و اخذ مرخصی برای کارمندان دولت ضروری است.

سهمیه مناطق

در سال ۱۴۲۰ ه. ق(۲۰۰۰ م)، بنابر مصوبه هیأت وزیران و به‌منظور تمرکززدایی و سـهولت در انجام امور اداری، کشور به سه ناحیه شرقی، مرکزی و غربی تقسیم شـد. براسـاس این تقسـیم‌بندی، ناحیه شـرقی ایالت‌های دریای سـرخ، کسـلا، قضارف، الجزیره و نیل ازرق را شامـل می‌شود. ایالت‌هـای خـارطوم و نهرالنیـل در نـاحیه مرکزی قرار دارنـد و ایالت‌های کردفان(شـمالی، شـرقی و غربی)، دارفور(شمالی، شرقی و غربی)، نیل ابیض و همچنین ایالت‌های جنوبی در ناحیه غربی واقع شده بودند. باتوجه به ویژگی‌های خاص مناطق جنوبی، در سال ۲۰۰۲ ناحیه دیگری به این نواحی سه‌گانه اضافه شد که تمامی ایالت‌های جنوبی را دربرمی‌گیرد.

بعثه حج سودان

بعثه حج سودان از دو بخش تشکیل شده است:

۱- بخش نظارت و برنامه‌ریزی

۲- بخش امور مربوط به نواحی مختلف، که اجرای برنامه‌ها را برعهده دارد.

ص: ۱۲۸

شرایط اعزام به عمره

ضوابط و شرایط کلی برای اعزام به سفر عمره، با مقررات و ضوابط اعزام به حج تفاوتی ندارد. البته از سال ۱۴۲۲ ق، وزارت اوقاف و ارشاد باتوجه به مصوبه دولت عربستان، بخش خصوصی را نیز در ارائه خدمات عمره مشارکت داده است.

موقوفات در خدمت حجاج

در عربستان سعودی و سودان، زمین‌ها و املاک وقفی متعددی وجود دارد که درآمد حاصل از آنها برای خدمت‌رسانی به حجاج درنظر گرفته شده است. موقوفات قدیمی بیشتر در شهر جده واقع هستند و در سال‌های اخیر، موقوفه‌هایی در شهرهای مکه و مدینه نیز به آنها افزوده شده است.

سند چشم‌انداز ۲۵ ساله شورای عالی حج و عمره

این طرح که در فاصله زمانی ۱۴۲۳ تا ۱۴۴۸ ه. ق(۲۰۰۲ تا ۲۰۲۷ م) و در چهار مرحله(سه دوره ۵ ساله و یک دوره ۱۰ ساله) به اجرا درمی‌آید، با هدف ایجاد تحول در برگزاری مراسم حج و عمره و پربارتر شدن این سفرهای معنوی آغاز شده است. از جمله برنامه‌های شورای عالی حج و عمره که در سال‌های آینده به اجرا درخواهد آمد، می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

۱- طرح پس‌انداز برای حج: براساس مصوبه هیأت وزیران و با بهره‌گیری از تجربه موفق کشور مالزی در برگزاری حج و عمره، اجرای طرح «پس‌انداز برای حج» در دستور کار شورای عالی حج و عمره قرار گرفته و پس از رایزنی با مراجع ذی‌ربط در مالزی، تفاهم‌نامه‌ای در این زمینه با طرف مالزیایی به امضا

ص: ۱۲۹

رسیده تا براساس آن، «پس‌انداز مالی» به‌عنوان یک راهکار موفق و همگانی برای اعزام به حج به اجرا درآید.

۲- احداث ساختمان مرکزی شورای عالی حج و عمره: این مرکز باتوجه به ضرورت همکاری و هماهنگی میان ادارات و سازمان‌های مرتبط با امور حج و عمره احداث خواهد شد. هریک از ادارات و سازمان‌های مربوطه مانند اداره گذرنامه، اداره بهداشت و ... در این ساختمان دفتر نمایندگی تأسیس خواهند کرد.

۳- کارخانه تولید لوازم احرام و ملزومات حج: این کارخانه محصولات خود را با قیمت ارزان و کیفیت مناسب در اختیار حجاج و معتمرین قرار خواهد داد. بدین ترتیب علاوه بر صرفه‌جویی در هزینه‌ها و جلوگیری از خروج ارز از کشور، سود حاصل از محل فروش محصولات نیز به پیشبرد اهداف شورا کمک می‌کند.

۴- احداث درمانگاه‌های ویژه حجاج: مراکز درمانی ویژه حجاج با هدف ارائه خدمات بهداشتی و درمانی با هزینه اندک و کیفیت مطلوب احداث خواهد شد و درآمدهای حاصل از این مراکز درمانی نیز در تحقق اهداف شورای عالی حج و عمره نقش مؤثری خواهد داشت.

روند فعالیت‌های شورای عالی حج و عمره

الف- برنامه سالیانه: این شورا باتوجه به سیاست‌های ابلاغ‌شده از سوی هیأت وزیران و سند چشم‌انداز ۲۵ ساله، برنامه فعالیت‌های سالانه خود را پیش‌بینی و اجرا می‌کند. این برنامه‌ها براساس یک دوره سالیانه(از محرم تا ذی‌حجه) به اجرا درمی‌آید و به‌کارگیری روش‌های بهینه‌سازی و افزایش

ص: ۱۳۰

بهره‌وری همواره در دستور کار شورا قرار داشته است.

ب- دوره‌های آموزشی: شورا همواره به ارتقاء سطح علمی و آموزشی کارکنان توجه دارد و هریک از آنان با توجه به سطح معلومات و نوع وظیفه‌ای که برعهده دارند، در دوره‌های آموزشی ویژه مشارکت می‌کنند.

سیاست‌های کلی شورای عالی حج و عمره

- افزایش تعداد حجاج و عمره‌گزاران در دوره اجرای سند چشم‌انداز ۲۵ ساله به‌منظور رسیدن به بالاترین سقف ظرفیت.

- تشویق به سرمایه‌گذاری در امر حج و عمره و افزایش درآمدهای شورا، متناسب با روند افزایش تعداد حجاج و معتمرین.

- ارتقاء سطح آگاهی حجاج و همراهی آنان با روند بیداری اسلامی.

- کاهش هزینه‌ها از طریق افزایش سرمایه‌گذاری.

- ایجاد صندوق اعتباری و پس‌انداز در تمامی سازمان‌های دولتی و غیردولتی به‌منظور ایجاد زمینه حضور افراد کم درآمد در حج.

راهکارهای اجرای مرحله نخست سند چشم‌انداز

(۵ ساله اول، ۱۴۲۳ تا ۱۴۲۷)

- تصویب ساختار تشکیلاتی و شرح وظایف اجرایی شورا و تعیین هیأت نظارت بر روند اجرای آن.

- فعال کردن دفاتر نمایندگی شورا در ایالت‌های مختلف.

- احداث ساختمان مرکزی شورای عالی حج و عمره.

- ایجاد صندوق پس‌انداز حج و عمره.

ص: ۱۳۱

هزینه‌های سفر حج در سودان

حجاج سودان از دو مرز هوایی و دریایی، از طریق فرودگاه‌های جده و مدینه و نیز بندر جده عازم عربستان می‌شوند. هزینه ثابت سفر برای حجاج اعزامی از همه مناطق سودان، برابر با ۷۵۰ دلار است که با احتساب هزینه‌های اجرایی، حمل و نقل، اسکان و ... کل هزینه سفر حج از راه هوایی برابر با ۱۶۰۰ دلار(۶۱۰۰ ریال سعودی) و از طریق دریا برابر با ۱۲۰۰ دلار(۴۵۰۰ ریال سعودی) است.

تعداد حجاج سودانی در موسم حج سال ۱۴۲۵ ه. ق برابر با ۲۵۵۶۹ نفر و سهمیه اختصاص‌یافته به هریك از ناحیه‌های این کشور به شرح ذیل بوده است:

- ناحیه خارطوم و جنوب: ۱۰۹۸۸ نفر؛
- ناحیه مرکزی: ۳۵۱۹ نفر؛
- ناحیه شرقی: ۳۹۴۶ نفر؛
- ناحیه غربی: ۴۶۷۷ نفر؛
- سایر سهمیه‌ها: ۲۵۴۹ نفر؛
- جمع کل: ۲۵۵۶۹ نفر.

حدود ۵۲٪ از حجاج از طریق دریا و ۴۸٪ نیز از مرزهای هوایی عازم عربستان شده‌اند. ۷۰٪ از حجاج سودان، «مدینه‌قبل» و ۳۰٪ نیز «مدینه‌بعد» بوده‌اند.

گزارش حج ۱۴۲۵ ه. ق

سهمیه کشور سودان ۲۶۰۰۰ نفر

هزینه هر نفر هوایی ۱۶۳۴ دلار(۶۱۳۰ ریال سعودی)

زمینی ۱۲۰۹ دلار(۴۵۳۵ ریال سعودی)

ص: ۱۳۲

* مبادی ورودی به عربستان

بندر جده: ۱۱۳۵۰ نفر

فرودگاه جده ۴۳۵۰ نفر

فرودگاه مدینه ۷۳۱۲ نفر

جمع ۲۳۰۲۰ نفر

اعضای بعثه و ... ۱۰۰۰ نفر

اتباع خارجی و ویزاهای شخصی ۱۵۴۹ نفر

جمع کل: ۲۵۵۶۹ نفر

تعداد پرواز ۳۵(مدینه قبل)(هواپیمایی سودان ۱۸ پرواز و هواپیمایی سعودی ۱۷ پرواز)

محل اسکان در مدینه: مناطق الاجابه، العوالی والمصانع.

تعداد آپارتمان‌ها و منازل مسکونی در مدینه: ۶۸ باب ساختمان

محل اسکان در مکه: مناطق ریح بخش، فلکه کُدی و خیابان‌های المنصور، الزاهر، عزیزیه و اجیاد.

تعداد ساختمان‌های اجاره شده در مکه: ۲۶ باب

تعداد چادرهای اختصاص یافته به حجاج سودان در منی: ۱۹۴۱ چادر

* بهداشت و درمان

تعداد مراجعین به درمان‌گاه‌ها

مراجعات بستری بستری تعداد کوتاه‌مدت فوت‌شدگان

مرحله اول ۱۵۶۷۸۵۰۰

مرحله دوم ۲۰۲۳۷۱۵۷۴۱

جمع ۲۱۷۹۷۸۱۴۲۴۱

ص: ۱۳۳

* ارزیابی عملکردها در حج ۱۴۲۵ ه. ق

الف) نقاط قوت:

- آغاز زودهنگام عملیات اجرایی حج که در ۱۶ رمضان و یک ماه زودتر از سال‌های گذشته آغاز گردید.

- موفقیت شرکت‌های حمل و نقل دریایی و هوایی در اجرای جدول زمان‌بندی سفرها براساس برنامه از پیش تعیین‌شده.

- سازمان‌دهی مناسب روند ورود حجاج به عربستان با حضور فعال و مؤثر مسؤولان پذیرش بعثه در مبادی ورودی(فرودگاه‌ها و بندر جده) و ملبّس بودن آنها به لباس متحدالشکل که ورود حجاج را سرعت بخشیده بود.

- موفقیت کارگزار خدمات حجاج در اجرای بندهای قرارداد که برخی از آنها برای نخستین بار به‌طور کامل اجرا شد و عبارت بود از:

۱- پرداخت مبلغ ۷۰ ریال به‌جای وعده‌های غذایی به هر زائر که کاملًا کافی به‌نظر می‌رسید.

۲- اجرای برنامه انتقال حجاج به مشاعر(عرفات، مشعر، منی) براساس زمان‌بندی که ضمن انتقال همه حجاج در روز حرکت، به میزان ۱۵٪ در هزینه‌های اتوبوس‌ها صرفه‌جویی شد که بیش از حد پیش‌بینی شده بود.

- برگزاری جلسه مشاوره با موسسات عربستان برای ارزیابی عملکرد بعثه در مدینه منوره پیش از دیدار با مدیران وزارت حج(شاخه مدینه)

- موفقیت روش برپایی و حراست از چادرها توسط نیروهای اعزامی پلیس سودان که موجب جلوگیری از ورود افراد متفرقه

ص: ۱۳۴

(از جمله بازماندگان موسم عمره و حجاج غیرسودانی) به چادرها گردید و مشکلاتی را که در این‌خصوص در سال‌های گذشته پیش آمده بود، برطرف کرد.

- مشارکت بخش آموزش و ارشاد در افزایش آگاهی زائران و انجام هرچه بهتر مناسک توسط آنان ...

- ارائه خدمات درمانی در مراکز مجهز و با حضور پزشکان ماهر و گروه‌های درمانی باتجربه.

- پایبندی شرکت‌های حمل و نقل هوایی و دریایی به جدول زمان‌بندی سفر و انعطاف‌پذیری کامل در ارائه خدمات درخصوص «رزرو با تأخیر» برای افراد دارای شرایط خاص(بیماران- سالمندان- افراد دارای مسؤولیت‌های خاص)، به‌ویژه توسط خطوط هوایی سودان.

- همکاری و هماهنگی مطلوب میان افراد.

- تقسیم زائران مناطق مختلف کشور به ۶ ناحیه که از مشکلات اداری کاسته است.

- پرواز مستقیم به مدینه منوره(بیش از ۳۰ پرواز)

ب- نقاط ضعف:

- عدم رعایت ضوابط در انتخاب ساختمان‌ها توسط برخی از کارگزاران نواحی، به‌گونه‌ای که پس از مشخص شدن اشکالات ساختمان‌ها به‌جای آن‌که مطابق با قرارداد، خواهان اصلاح و رفع مشکل شوند، قرارداد را ملغی تلقی کرده و بدون هماهنگی با بعثه و واحد نظارت، اقدام به شکایت از مسؤول یا پیمانکار نموده‌اند که در مواردی موجب بروز تأخیر در اسکان حجاج برخی نواحی گردید.

ص: ۱۳۵

- دوری نسبی برخی از ساختمان‌های مکه از حرم که موجب افزایش استفاده از اتوبوس گردید و مشکلات خاص خود از جمله بی‌نظمی رانندگان را در پی داشت و عده‌ای از حجاج ناگزیر به پیاده‌روی به‌سوی حرم شدند که مشکلاتی را به‌وجود آورد.

- اخلال در انتقال به‌موقع حجاج از مدینه به مکه ...

- مشکلاتی که به‌سبب دقیق نبودن برخی قراردادهای اجاره ساختمان‌ها پیش آمد و در آنها جزئیات لازم درج نشده بود.

عدم تطبیق شرایط اسکان در منی با مفاد قرارداد، قدیمی و کهنه بودن اتوبوس‌ها و بی‌تجربگی برخی رانندگان، کیفیت پایین برخی از غذاها در منی، عدم وصول چک‌های تضمینی از مکتب وکلاء موحد سودان که موجب تأخیر در اجازه ورود به برخی از زائران در فرودگاه مدینه شد، و نوسان نرخ ارز که موجب افزایش بهای خدمات گردید از دیگر مشکلات و نقاط ضعف به‌شمار می‌آید.

* نظرسنجی از حجاج

برای آگاهی از نظرات حجاج در مورد کیفیت و نحوه ارائه خدمات در حج، نظرسنجی‌هایی براساس روش‌های علمی و با سه شیوه صورت گرفت:

- پرسش‌نامه؛

- گفتگوی مستقیم با شماری از زائران در چادرهای منی که به‌صورت تصادفی انتخاب شده بودند.

- گفتگو با برخی از حجاج و زائران صاحب‌نظر و با تجربه.

پس از بررسی نتایج با استفاده از رایانه، خلاصه نظرسنجی‌ها

ص: ۱۳۶

بدین شرح استخراج گردید:

۱- افزایش میزان رضایت حجاج از نحوه اسکان در چادرهای منا که به ۶۴٪ بالغ گردیده است. این نسبت در سال‌های گذشته حدود ۲۰٪ بود و این تفاوت، نشانگر موفقیت نیروهای پلیس سودان در برقراری نظم بوده است.

۲- بیش از دوسوم حجاج رضایت خود را از نظم و انضباط در حمل و نقل ابراز داشته‌اند که تفاوت زیادی با گذشته دارد، زیرا در سال‌های قبل تنها یک‌سوم از حجاج از این خدمات رضایت داشتند.

۳- ۷۵٪ از حجاج، از سرعت در انتقال از مدینه به مکه راضی بوده‌اند و ۲۵٪ باقیمانده را کسانی تشکیل می‌دهند که تا آخرین فرصت در مدینه مانده‌اند.

۴- عموم زائران از بهبود کیفیت خدمات در سال جاری- خصوصاً اقامت و خدمات رفاهی در مدینه منوره- ابراز رضایت کرده‌اند.

۵- نظرسنجی‌ها نشانگر آن است که افزایش میزان رضایت حجاج از خدمات رفاهی، منوط به برنامه‌ریزی دقیق اداری است.

۶- براساس نظرسنجی‌ها مشخص شد که سطح آگاهی عمومی حجاج ارتقا یافته و آنان نسبت به عملکرد بعثه و نیروهای پلیس و ... توجه دارند. ضمناً گزارشی مبنی بر عدم صحت اعمال حج زائران دریافت نشده است.

* چشم‌انداز آینده

باتوجه به تجربیات سنوات گذشته و پس از جلسات متعدد شورای مشورتی بعثه که رؤسای ادارات حج نواحی مختلف

ص: ۱۳۷

کشور در آن شرکت داشته‌اند، چشم‌انداز آینده امور حج بدین صورت تدوین شده است:

۱- لزوم آغاز زودهنگام عملیات اجرایی حج در هر موسم.

۲- تثبیت حضور نیروهای پلیس سودان برای ایجاد نظم در چادرهای منا با افزایش تعداد آنها و ارائه آموزش‌های لازم.

۳- گسترش و تحول روش‌های آموزش و ارتقاء سطح آگاهی حجاج با بهره گیری از مبلّغان و خطبای داوطلب همکاری.

۴- تأکید بر رعایت ضوابط تعیین مدیران گروه‌ها و این‌که تعداد مدیران جدید در هر سال از ۲۰٪ تجاوز نکند.

۵- تسریع در احداث «مدینهٔالحجاج» در بندر سواکن تا زمان تکمیل پروژه، منطقه‌ای در این بندر به حجاج اختصاص می‌یابد تا رسیدگی به امور آنان ممکن گردد.

۶- تسریع در ایجاد مرکز پژوهش‌های حج تحت نظارت شورای راهبردی حج و عمره.

۷- محاسبه هزینه سفر به مدینه منوره و بازدید از محل‌های زیارتی آن در هزینه کلی سفر حج و اختصاص وسایل نقلیه برای انتقال حجاج به مدینه و پیش گیری از بروز مشکلات دراین‌خصوص.

۸- سرشماری زود هنگام برای آگاهی از تعداد حجاج «متعجّل» و «متأخّر» برای تسهیل در رفت و آمد آنان.

۹- تلاش برای انتقال همه حجاج از مدینه به مکه تا پیش از روز پنجم ذی‌حجه برای سهولت در انجام اعمال.

۱۰- بررسی میزان رعایت مفاد قراردادها از سوی کارگزاران و شرکت‌های خدماتی.

ص: ۱۳۸

* جدول زمان‌بندی و هزینه‌های اجرایی حج ۱۴۲۵ ه. ق

ر عنوان مجری تاریخ اجرا هزینه(دینارسودان)

۱ آموزش کارگزاران امور اداری و محرم تا ذی‌قعده-/ ۵۵۰/ ۶۹۸/ ۵ نیروی انسانی

۲ منشورات و پژوهش‌ها اداره پژوهش و ربیع‌الاول تا شعبان-/ ۰۰۰/ ۰۰۰/ ۸

برنامه‌ریزی

۳ اطلاع‌رسانی، سخت‌افزارو ... اداره‌اطلاع‌رسانی محرم- ذی‌حجه-/ ۹۷۹/ ۸۸۴/ ۷

۴ ارزیابی حج ۱۴۲۴ و اداره حج و عمره شعبان- ذی‌قعده-/ ۰۰۰/ ۸۰۵ آمادگی برای حج ۱۴۲۵

۵ هزینه‌های بعثه مرکزی و اداره حج و عمره ذی‌قعده--/ ۷۵۰/ ۷۹۱/ ۱۳۹ حق مأموریت‌ها ذی‌حجه

* هر دلار آمریکا تقریباً معادل ۲۶۰ دینار است.

پس از ارائه گزارش، آیهٔ‌اللّه ری‌شهری مطالبی به این شرح بیان داشتند:

بنده بسیار خرسندم که امروز در جمع مسؤولان حج و عمره سودان حضور یافتم. من پیش از آمدن به کشور شما، گزارش‌هایی در زمینه علاقمندی مردم و مسؤولان سودانی به جمهوری اسلامی ایران و همکاری و هم‌فکری دولت و ملت سودان با ایران شنیده بودم، لیکن آن‌چه که در این چند روز مشاهده کردم، بیش از آن چیزهایی بود که پیش از این شنیده بودم. امیدوارم با این علاقه و تمسکی که مردم سودان با قرآن و خاندان رسالت دارند، روز به روز به پیشرفت‌های بهتر و بزرگ‌تر نائل آیند و بتوانند بر دشمنان خود پیروز شوند.

ص: ۱۳۹

دولت و ملت ایران نیز در همه زمینه‌ها در کنار دولت و ملت سودان خواهند بود و ما آمادگی آن را داریم تا در همه زمینه‌ها و از جمله حج و عمره با یکدیگر همکاری کنیم.

ایشان افزودند:

در جمهوری اسلامی ایران، حج و عمره جایگاه ویژه‌ای دارد.

همه‌ساله حدود ۶۰۰ هزار نفر به عمره و یکصد هزار نفر به حج مشرف می‌شوند. در طول سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران تا سال ۱۳۸۲ ه. ش یک میلیون نفر به عمره مشرف شدند، لیکن از سال ۸۲ تاکنون، این رقم به دومیلیون نفر افزایش یافت و این به دلیل برنامه‌ریزی‌های جدیدی بود که صورت گرفت و زمینه برای تشرف افراد بیشتر فراهم شد.

سپس ادامه دادند:

حضرت امام خمینی قدس سره اهمیت‌ویژه‌ای برای حج قائل بودند.

ایشان در یکی از سخنان خود فرموده‌اند: حج به‌سان قرآن است که همه مردم می‌توانند از آن استفاده کنند، بعضی از عبارات قرآن، بعضی با قرائت قرآن و بعضی با فهم قرآن از این کتاب آسمانی بهره می‌گیرند، اما بعضی در مراحل بالاتری قرار می‌گیرند که همچون غوّاصان به عمق دریاها رفته، گوهری ناب پیدا می‌کنند. حج نیز این‌چنین است و استفاده افراد از آن متفاوت است.

امام خمینی قدس سره می‌خواستند به ما بفهمانند که ظرفیت‌های فرهنگی حج فوق تصور ما است و هرچه ما از آن بهره‌برداری کنیم باز کم بهره گرفته‌ایم.

ص: ۱۴۰

امام بارها می‌فرمودند: کلید حل مشکلات جهان اسلام، وحدت کلمه امت اسلامی است که باید با تبلیغ گسترده از کنار خانه توحید آغاز شود.

همین مبارزه با استکبار جهانی و در رأس آنها آمریکا هم باید از کنار خانه خدا آغاز شود و به همین دلیل جمهوری اسلامی ایران مراسم برائت از مشرکان را به‌عنوان یک واجب سیاسی در حج مطرح کرده است.

امروز نیز خلف صالح امام، رهبر معظم انقلاب اسلامی حضرت آیهٔاللّه خامنه‌ای، همان مسیر را ادامه می‌دهند و ما همه‌ساله در عرفات مراسم با شکوهی داریم و حجاج ایرانی به‌صورت جمعی برائت خود از مشرکان را اعلام نموده، فریاد مرگ بر آمریکا و مرگ بر اسرائیل سرمی‌دهند و تعدادی از حجاج دیگر کشورها هم در این مراسم حضور می‌یابند.

مدیر سودانی با شنیدن این کلمات با صدای بلند «اللّه اکبر اللّه اکبر» می‌گفت و شدیداً تحت تأثیر قرار گرفته بود.

آیهٔاللّه ری‌شهری سپس ادامه دادند:

امور اجرائی حج را سازمان حج و زیارت و امور فرهنگی را حوزه نمایندگی مقام معظم رهبری در امور حج و زیارت برعهده دارند. ما برای گسترش فرهنگ حج در جامعه، چند سالی است که در ایام عمره حدود ۲۲۰۰۰ نفر دانش‌آموز و دانشجو را سازماندهی کرده و به عمره می‌فرستیم. آمارها نیز نشان می‌دهد که این حرکت در زمینه رشد دینداری نسل جوان و تقویت بنیه دینی آنان بسیار مؤثر بوده است.

ص: ۱۴۱

ما در زمینه امور فرهنگی تاکنون حدود پانصد اثر منتشر کرده‌ایم؛ دو مجله پژوهشی یکی به زبان فارسی و دیگری به زبان عربی داریم و من از شما دعوت می‌کنم تا هیأتی را به ایران بفرستید تا از نزدیک با فعالیت‌های فرهنگی و اجرایی حج در ایران آشنا شوند و از تجربیات ما بتوانند استفاده کنند.

با پایان یافتن سخنان آقای ری‌شهری بار دیگر از استقبال صمیمانه مسؤولان حج و عمره سودان تشکر نموده با آنان خداحافظی کردیم و برای دیدار بعدی عازم «جامعة القرآن الکریم والعلوم الإسلامیة» شدیم.

بازدید از دانشگاه جامعة القرآن الکریم والعلوم الإسلامیة

سه شنبه ۱۴/ ۶/ ۸۵، ساعت ۱۱ صبح به دانشگاه «جامعة القرآن الکریم والعلوم الإسلامیة» که یکی از دانشگاه‌های معتبر این کشور است آمدیم.

ریاست این دانشگاه را پروفسور سلیمان محمد عثمان برعهده دارند.

ایشان دارای اندیشه‌های سلفی گری بوده و تا چندی پیش، هیچ‌گونه تمایلی به ایجاد ارتباط و مذاکره با دستگاه‌های وابسته به جمهوری اسلامی ایران نشان نمی‌داده است. ولی پس از تماس، رایزنی فرهنگی با ایشان و اعزام سه نفر از اساتید این دانشگاه به تهران، نگرش آنها نسبت به جمهوری اسلامی ایران تغییر یافته و راه برای ایجاد رابطه فرهنگی هموار شده است.

آقای عبدالمنعم رئیس دانشکده علوم قرآنی با آقای محمد بشیر الهادی و چند نفر دیگر از اساتید این دانشگاه نیز در این دیدار حضور داشتند. آقای عامری سفیر محترم نیز به جمع حاضران پیوستند.

ص: ۱۴۲

آقای پروفسور سلیمان ابتدا به آقای ری‌شهری و هیأت همراه خیر مقدم گفت و توضیحات مبسوطی در رابطه با شیوه ورود و ادامه تحصیل در این دانشگاه ارائه کرد. وی گفت:

دانشکده علوم قرآنی در سال ۱۴۰۰ ه. ق تأسیس گردیده و دانشجویان پیش از ورود به دانشکده باید حافظ قرآن باشند. اما در بخش دراسات اسلامیه(قسم الدراسات الإسلامیة) اگر ده جزء قرآن را حافظ باشند می‌توانند وارد دانشکده شوند، لیکن برای فارغ التحصیلی حتماً باید بقیه اجزاء قرآن را حفظ کرده باشند.

در «کلیة الشریعة» فقه و اصول تدریس می‌شود، و بخشی نیز به شریعت و قانون اختصاص دارد.

در کلیة الدعوة والأعلام بخش‌های مختلفی دارد که عبارتند از «قسم الدعوة، قسم الاذاعة والتلفزیون، قسم الصحافة، قسم العلاقات و ...

همچنین کلیة التربیة داریم که شعبه‌هایی در ولایات سودان دارد.

عدد دانشجویان در خارطوم پایتخت سودان و دیگر ولایات حدود ۱۲۰۰۰ نفر است که ۵۰٪ آنها مرد و ۵۰٪ دیگر زن هستند.

مرکزی هم به‌نام «البحوث القرآنیة والسنة النبویة» داریم که سیصد دانشجوی دکترا در آن‌جا مشغول به تحصیل‌اند. هزینه تحصیل در دانشکده برای کارشناسی حدود یکصد دلار، کارشناسی ارشد یکهزار دلار و دکترا حدود سه هزار دلار است.

دانشکده نزدیک به دو میلیون دلار برای آنها هزینه می‌کند و حدود یک میلیون دلار هم از طریق شهریه دانشجویان تأمین می‌شود. دانشگاه‌های سودان از نظر غذا و خوابگاه هیچ‌گونه

ص: ۱۴۳

تعهدی ندارند.

از فارغ‌التحصیلان این دانشکده در مساجد، تعلیم امور دینی و امثال آن استفاده می‌شود.

حقوق اساتید به‌طور متوسط ۴۵۰ تا ۵۰۰ دلار است که برای اساتید برتر به ۷۰۰ دلار هم می‌رسد.

پس از گزارش آقای دکتر سلیمان عثمان، آقای ری‌شهری از ایشان و دیگر اساتید تشکر نموده، همراه آقایان به محل مسجد دانشگاه آمدیم.

این مسجد در موقعیت بسیار عالی و مشرف بر رود نیل ساخته شده که دو رود نیل ابیض و ازرق، در جلو مسجد با یکدیگر تلاقی می‌کنند و سپس از سودان به کشور مصر می‌رسند.

نیل ازرق به دلیل گل‌آلود بودن به این نام معروف شده که از اتیوپی به سودان می‌رسد و نیل ابیض از اوگاندا می‌آید.

این مسجد که در زمان جعفر نمیری ساخته شده، بسیار زیبا و در موقعیتی بسیار عالی قرار گرفته است. (۱) پس از دیدار از مسجد، به معهد قرآن کریم رفتیم. در آن‌جا یک استودیو تلویزیونی ساخته‌اند که از این محل برنامه‌های قرآنی برای مردم پخش می‌شود. ابتدا یک فیلم کوتاه در معرفی این مرکز و خدمات آن برای حاضران پخش کردند، سپس توضیحات مختصری توسط رئیس معهد داده شد. آن‌گاه با اساتید خداحافظی کرده به هتل بازگشتیم.

۱- مساحت مسجد و اطراف آن دوازده هزار متر مربع است که ۲۵۰۰ متر در آن بنا ایجاد شده و ۲۵۰۰ متر مکعب نیز گودبرداری شده است.

ص: ۱۴۴

دیدار با آقای عثمان بشیر الکباشی

ساعت ۳۰/ ۱۳ بعد از ظهر به دفتر آقای شیخ عثمان الکباشی دبیر کل جدید هیئهٔ الذکر والذاکرین رفته با ایشان دیدار کردیم.

وی با گرمی از آیهٔاللّه ری‌شهری و همراهان استقبال کرد و گفت:

ایران تنها یک کشور و مکان جغرافیایی خاص نیست، بلکه قلب ما و قلب جهان اسلام است. ارتباط میان ما و انقلاب اسلامی ارتباطی صمیمی و قدیمی است.

وی افزود:

آن زمان که انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی پیروز شد من دانشجو بودم و از همان زمان به ایشان ارادت و علاقه پیدا کردم. زمانی که پیروزی حاصل شد، تمام مردم در مساجد و کوچه و بازار از این پیروزی شادمان و خرسند شدند.

مردم سودان اهل محبت‌اند. علاقمندی به اهل‌بیت علیهم السلام جایگاه خاصی در بین مردم سودان دارد و ما نیز درحقیقت تابع مسیر و راهی هستیم که ایران آن را پیموده و می‌پیماید.

آنگاه از نظم و انضباط ایرانیان در حج و مظلومیت اهل‌بیت علیهم السلام در بقیع سخن به میان آورد و ایرانیان را ستود.

آقای شیخ مرزوق امین ولایات و عضو مجلس وطنی، و برخی دیگر از همکاران ایشان نیز در این دیدار حضور داشتند.

آقای کباشی در پایان اظهار علاقه کرد تا میان مجلس ذکر و ذاکرین با مؤسسات علمی و دینی ایران ارتباطات دوستانه برقرار و از تجارب یکدیگر بهره گیری شود.

ص: ۱۴۵

سپس آقای شیخ مرزوق خرسندی خود را از حضور در جلسه ابراز داشت. آقای عمر الشریف که از شرفای سودان است گفت: پیروزی انقلاب اسلامی در ایران غبار را از چهره دین زدود و ما امیدواریم این انقلابی که در حمایت از اهل‌بیت علیهم السلام به‌وجود آمده ادامه یابد و به دیگر مسلمانان هم در رسیدن به اهدافشان کمک کند. وی سپس شادمانی خود را از پیروزی حزب‌اللّه که با اتکال به خداوند توانست اسرائیل را به ذلت بکشاند ابراز داشت و اظهار امیدواری کرد تا اسرائیل هرچه زودتر نابود شود. او در پایان گفت: من معتقدم اینگونه دیدارها، موانع به‌وجود آمده از سوی استعمارگران را برمی‌دارد و ما را به یکدیگر نزدیک می‌کند.

آن‌گاه آیةاللّه ری‌شهری ضمن تشکر از میهمان‌نوازی و استقبال گرم آقایان فرمودند:

من به خیلی از کشورها سفر کرده‌ام، اما در هیچ کشوری تحقیقاً این‌گونه حکمت آمیخته با محبت را ندیده‌ام. من پیش از این فکر می‌کردم لقمان حکیم که اهل سودان بوده، دارای چه حکمتی بوده است؟ پاسخ سؤال خود را در این سفر به‌دست آورده و فهمیدم که این منطقه حکمت‌خیز است. کشور سودان، مردمی مسلمان و انقلابی دارد و امیدوارم اینگونه دیدارها باعث تقویت روابط فرهنگی دو کشور شود.

یکی از ایده‌هایی که حضرت امام خمینی قدس سره داشتند و امروز نیز رهبری معظم انقلاب حضرت آیةاللّه خامنه‌ای دارند، بیداری و وحدت امت اسلامی است و ما در سودان به‌خوبی مشاهده کردیم که این فکر، در حال تحقق است. ما در این‌جا بسیاری از

ص: ۱۴۶

شعارهای خودمان را در حال پیاده شدن دیدیم.

ایشان خطاب به آقای الکباشی اظهار داشتند:

سخنرانی دیروز شما و مطالبی را که بیان کردید بسیار خوب و جالب بود. شما «ذکر و ذاکر» را از آن‌چه که برخی از متصوفه تحریف کرده‌اند، تفکیک کردید و با این حرکتی که مشایخ شما و رئیس‌جمهور شما دارند، ان‌شاءاللّه در برخورد با دشمنان موفق خواهید شد.

من در همایش، خطاب به آقای عمر البشیر این آیه را خواندم: «إِن تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لا یَضُرُّکُمْ کَیْدُهُمْ شَیْئاً». (۱)

ایشان افزودند:

از آغاز انقلاب اسلامی در ایران، دشمنان این نهضت پیوسته می‌گفتند حکومت ایران پس از شش ماه سقوط می‌کند، ولی با عنایت الهی هم‌اکنون حدود ۲۸ سال است که ادامه یافته و ما امیدواریم به حکومت امام زمان علیه السلام منتهی گردد. سلاح ما ایمان به خدا است و ما هیچ نیازی به سلاح اتمی نداریم، اما به علم آن نیازمندیم و استکبار هم از این خوف دارد که ما به این علم دست پیدا کنیم.

بنده از شما دعوت می‌کنم به ایران بیایید و از نزدیک با کارهای دارالحدیث آشنا شوید. و بسیار علاقمندم که همکاری میان ما و شما استمرار داشته باشد.

پس از پایان یافتن سخنرانی آقای ری‌شهری، با بدرقه گرم آقای کباشی و همکارانشان، با ایشان خداحافظی کرده و برگشتیم.

۱- آل عمران: ۱۲۰

ص: ۱۴۷

جولهٔ نیلیهٔ

پس از ملاقـات آقـای کباشـی، به دعوت وزیر ارشـاد و اوقـاف سودان کنـار رود نیل آمـده و با یک لنـچ تفریحی، بر روی رود نیل «جَولـهٔ نیلیّـهٔ» داشتیم. آقـای سـید احمـد، قـائم مقـام وزیر حـج و جمعی از مقامـات «منظمـهٔ الحـج والعمرهٔ السودانیـهٔ» مـا را همراهی می‌کردند. پس از فاصـله گرفتن از ساحل، از کنار جزیره‌ای به نام «توتی» گذشتیم که گفته می‌شد حدود ده هزار نفر جمعیت دارد. عمق آب در بعضی جاها ۱۹ متر است. غذا به‌صورت سلف سرویس سرو گردید، سپس به ساحل بازگشتیم.

شب چهارشنبه ساعت ۳۰/ ۲۰ دقیقه برای شـرکت در «مهرجان النصر والانتظار» به محل برگزاری این همایش آمدیم. در تابلویی که پشت جایگاه نصب شده بود این عنوان به چشم می‌خورد:

مهرجان النصر والانتظار

لیلهٔ ثقافیهٔ مادراما- مسرح- مدایح نبویهٔ- شعر

المستشاریهٔ الثقافیهٔ لسفارهٔ الجمهوریهٔ الإسلامیهٔ الإیرانیهٔ بالخرطوم

زمان: ۱۲ شعبان المعظم ۱۴۲۷ ه.

مکان: مسرح هیئهٔ إذاعهٔ والتلفزیون ولایهٔ الخرطوم

هنگام ورود به جلسه، با سرود لا اله الا اللَّه، از آیهٔاللَّه ری‌شهری و همراهان استقبال شد.

آقـای مقصودی معلم مـدرسه ایرانی‌هـا، آیـاتی از کلام اللَّه مجیـد تلاوت کرد، سـپس مجری جلسه، میهمانان را معرفی کرد. سـپس حجهٔالاسـلام والمسـلمین انصاری، رایزن فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سودان به حاضران خیرمقدم گفته، فلسفه تشکیل جلسه را بیان داشت و در ادامه

ص: ۱۴۸

جناب حجهٔالاسلام والمسلمین آقای نجم‌الدین طبسی از همراهان آقای ری‌شهری، در زمینه امام زمان علیه السلام و شرایط قبل و بعد از ظهور مطالبی را بیان داشت. جلسه هنوز ادامه داشت که اینجانب همراه با آیهٔاللَّه ری‌شهری به هتل بازگشتیم.

همایش مهدویت

چهارشنبه ۱۵/ ۶/ ۸۵ برابر با ۱۳ شعبان ۱۴۲۷ ه. ق ساعت ۳۰/ ۹ دقیقه صبح، همراه با اسکورت، خیابان‌های سودان را پشت سر نهاده به «قاعهٔ الشهید الزبیر للمؤتمرات» رسیدیم. در این سالن با همکاری رایزن جمهوری اسلامی ایران همایشی با نام «فِكْرَةُ المُخلّص والمهدی فی الفکر الدینی والإنسانی» با حضور جمعی از شخصیت‌های علمی، فرهنگی و سیاسی سودان برگزار گردیده است.

تعدادی هم از کشیشان مسیحی در این جمع حضور داشتند. ابتدا آیاتی از کلام اللَّه مجید تلاوت شد. سپس حجهٔالاسلام آقای انصاری در سخنان کوتاهی به حاضران خیر مقدم گفت و اهداف همایش را تشریح کرد. سپس استاد عبدالحافظ عبدالرؤوف که از فرهیختگان سودانی است، سابقه تأسیس این مرکز و اهداف این همایش را بیان داشت. آنگاه از آیهٔاللَّه ری‌شهری دعوت شد تا مطالب خود را بیان کنند. آقای ری‌شهری ضمن تشکر از برگزارکنندگان همایش اظهار داشتند:

روابط دو کشور دوست و برادر- سودان و جمهوری اسلامی ایران- روابط عمیق و مستحکمی است. آن‌چه موجب شده تا این روابط قوی و مستحکم باشد، مشترکات فرهنگی- اجتماعی دو

ص: ۱۴۹

ملت با فرهنگ ایران و سودان است. جمهوری اسلامی ایران برای روابط با آفریقا و توسعه آن اهمیت ویژه‌ای قائل است و به همین دلیل تلاش می‌شود تا روزبه‌روز این روابط توسعه یابد. از سوی دیگر استکبار جهانی و دشمنان اسلام توطئه‌های فراوانی را تدارک دیده‌اند تا تمامیت ارضی کشورهای اسلامی را به‌خطر انداخته و با ایجاد اختلافات مذهبی و فرقه‌ای، ملت‌های اسلامی را با یکدیگر درگیر کنند تا بتوانند منابع و ثروت‌های غنی خدادادی آنها را به یغما ببرند و برای رسیدن به این خواسته‌ها همواره از بیرون مرزها و با کمک عوامل و مزدوران داخلی خود تلاش می‌کند تا تمامیت ارضی کشورهای مسلمان را به‌خطر بیاندازد.

کشور دوست و برادر سودان نیز هم‌اکنون گرفتار چنین توطئه‌ای است. جمهوری اسلامی ایران از تمامیت ارضی سودان حمایت می‌کند و ما امیدواریم مشکلات موجود این کشور در چارچوب منافع ملی به‌زودی مرتفع و دولت و ملت سودان بتوانند مراحل رشد و ترقی فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی را یکی پس از دیگری پشت سر بگذارند.

پس از اظهارات فوق، آیهٔاللّه ری‌شهری مقاله خود را با عنوان «المهدی المنتظر فی المذهب الشیعی» قرائت کردند. متن مقاله چنین بود:

«هُوَ الَّذِی أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدی وَ دِینِ الْحَقِّ لِیُظْهِرَهُ عَلَی الدِّینِ کُلِّهِ وَ لَوْ کَرِهَ الْمُشْرِکُونَ» (۱)

السلام علیکم ورحمهٔاللّه وبرکاته

توفیق بزرگی است برای این‌جانب که در اولین سفرم به سودان،

۱- توبه: ۳۳، صف ۹

ص: ۱۵۰

در این محفل علمی و فرهنگی حضور پیدا می‌کنم و خرسندم که در محضر اندیشمندان این کشور مهم اسلامی، یکی از مهم‌ترین مسائل اعتقادی و سیاسی جهان اسلام، یعنی مسأله مهدویت مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد. این مسأله از زاویه‌های مختلف قابل بحث و بررسی است. ما در مؤسسه علمی- فرهنگی دارالحدیث در شهر قم چندین سال است که مشغول تهیه موسوعه‌ای در این زمینه هستیم. این دانشنامه، مسایل مربوط به مهدویت را از زوایای گوناگون مورد بحث قرار می‌دهد و امیدوارم در سال آینده آماده طبع گردد. در این فرصت کوتاهی که در محضر شما عزیزان هستم درباره سه موضوع به‌طور مختصر عرایضی را تقدیم می‌کنم:

۱- مشترکات عقیده به مهدویت در جهان اسلام

۲- مختصات عقیده به مهدویت از نگاه پیروان اهل‌بیت علیهم السلام

۳- زمینه‌سازی برای حکومت امام مهدی علیه السلام

الف: مشترکات عقیده به مهدویت

۱- فراگیر شدن اسلام در جهان به‌وسیله امام مهدی علیه السلام

نخستین وجه مشترک عقیده به مهدویت این است که از دیدگاه همه مذاهب اسلامی حضرت مهدی همان کسی است که به‌وسیله او اسلام بر سراسر جهان حکومت خواهد کرد. قرآن در سه آیه با صراحت وعده داده که اسلام بر همه ادیان غلبه خواهد کرد:

«هُوَ الَّذِی أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدی وَ دِینِ الْحَقِّ لِیُظْهِرَهُ عَلَی الدِّینِ کُلِّهِ وَ لَوْ کَرِهَ الْمُشْرِکُونَ» (۱)

براساس احادیث صحیحه و متواتره، حضرت مهدی علیه السلام همان

۱- توبه: ۳۳؛ صف: ۹

ص: ۱۵۱

کسی است که در آخرالزمان این وعده الهی را تحقق خواهد داد.

۲- انتساب به پیامبر خدا صلی الله علیه و آله

براساس احادیث صحیحه، همه مذاهب اسلامی معتقدند که امام مهدی علیه السلام از خاندان رسالت، از نوادگان پیامبر خدا صلی الله علیه و آله، و از فرزندان امام علی علیه السلام و حضرت فاطمه زهرا علیها السلام است. برای نمونه به یکی دو روایت اشاره می‌کنم:

در سنن ابن ماجه از پیامبر خدا صلی الله علیه و آله نقل شده:

المهدی منّا أهل البیت یصلحه اللّه فی لیله. (۱)

و در حدیثی دیگر آورده:

المهدی من ولد فاطمهٔ. (۲)

۳- هم‌نام بودن با پیامبر خدا صلی الله علیه و آله

بر پایه احادیث صحیحه مورد قبول همه مذاهب اسلامی، امام مهدی علیه السلام هم‌نام پیامبر خدا صلی الله علیه و آله است.

سنن ترمذی روایت کرده که پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

لا تذهب الدنیا حتی یملک العرب رجل من أهل بیتی یواطیء اسمه اسمی؛ (۳)

همچنین شیخ صدوق در کتاب کمال‌الدین از پیامبر خدا صلی الله علیه و آله نقل کرده:

المهدی من ولدی، اسمه اسمی وکنیته کنیتی، أشبه الناس بی

۱- سنن ابن ماجه: ۱۳۶۷

۲- محمد بن سلیمان الکوفی، مناقب الإمام أمیرالمؤمنین علیه السلام، تحقیق محمد باقر المحمودی، ص ۱۱۲؛ مسند أحمد بن حنبل؛ سنن ابن ماجه: ۴۰۸۵

۳- ابن البطریق، العمدهٔ، ص ۴۳۶؛ سنن ترمذی، ج ۳، ۳۴۳

ص: ۱۵۲

خلقاً وخلقاً؛ (۱)

براساس احادیث صحیحه که اهل سنت و پیروان اهل‌بیت از رسول خدا روایت کرده‌اند، پس از قیام امام مهدی علیه السلام حضرت عیسی از آسمان فرود می‌آید و به آن حضرت اقتدا می‌کند.

در صحیح بخاری از پیامبر خدا صلی الله علیه و آله روایت شده که فرمود:

کیف أنتم إذا نزل ابن مریم فیکم وامامکم منکم. (۲)

همچنین شیخ صدوق در کتاب کمال‌الدین از آن حضرت چنین روایت کرده است:

«لو لم یبق من الدنیا إلا یوم واحد لطوّل اللّه ذلک الیوم حتی یخرج فیه ولدی المهدی فینزل روح اللّه، عیسی بن مریم فیصلی خلفه وتشرق الأرض بنوره و یبلغ سلطانه المشرق والمغرب.» (۳)

۴- فراگیر شدن عدالت به‌وسیله امام مهدی علیه السلام

چهارمین وجه مشترک عقیده به مهدویت در همه مذاهب اسلامی، اعتقاد به فراگیر شدن عدالت در جهان به‌وسیله آن حضرت است که در بسیاری از احادیث بر این نکته تأکید شده و در توصیف امام مهدی علیه السلام آمده:

یملأ الأرض قسطاً وعدلًا بعد ما ملئت ظلماً وجوراً. (۴)

همچنین در مورد شماری از علایم ظهور امام مهدی علیه السلام، و برکاتی که در ایام حکومت آن حضرت جهان را فراخواهد گرفت

۱- میرزا محمد تقی اصفهانی، مکیال المکارم، ص ۱۱۲

۲- متقی هندی، کنزالعمال، ج ۱۴، ص ۳۳۴

۳- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمهٔ، ص ۲۸۰

۴- اویس کریم محمد، المعجم الموضوعی لنهج البلاغهٔ، ص ۱۱۳

ص: ۱۵۳

و سیاست‌های اقتصادی آن حضرت احادیث مشترکی وجود دارد که به‌دلیل ضیق وقت از ذکر آنها صرف‌نظر می‌کنم.

ب: مختصات عقیده به مهدویت از نگاه شیعه

و اما در مورد ویژگی‌های عقیده به مهدویت از نگاه پیروان اهل‌بیت علیهم السلام باید گفت تفاوت اصلی عقیده شیعه با اهل سنت این است که آنها براساس مبانی خود فرد خاصی را به‌عنوان امام مهدی معرفی می‌کنند که اکنون زنده است و اهل سنت بر این باورند که در آینده متولد خواهد شد.

از منظر پیروان اهل بیت علیهم السلام انتساب امام مهدی به پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و فاطمه زهرا علیها السلام بدین ترتیب است: محمد بن حسن بن علی بن محمد بن علی بن موسی بن جعفر بن محمد بن علی بن حسین- بن فاطمهٔ بنت رسول اللّٰه صلی الله علیه و آله- بن علی بن ابی‌طالب علیه السلام.

پیروان اهل‌بیت علیهم السلام معتقدند آن‌چه در احادیث صحیحه اهل سنت آمده که پیامبر تصریح می‌کند که پس از او دوازده نفر جانشین او هستند جز با این دوازده نفر قابل انطباق نیست.

پیروان اهل‌بیت علیهم السلام معتقدند که امام مهدی در سال ۲۵۵ هجری متولد شده و به دلیل فراهم نبودن زمینه لازم برای تشکیل حکومت جهانی اسلام، تاکنون از دیده‌ها پنهان است و هنگامی که زمینه لازم فراهم شود ظاهر خواهد شد و زمین را پر از عدل و داد خواهد کرد.

به‌نظر ما با تأمل در حدیث متواتر ثقلین که صحت آن مورد اتفاق امت اسلامی است نیز می‌توان امامت امام مهدی علیه السلام و نیز غیبت آن حضرت را مطابق عقیده پیروان اهل‌بیت علیهم السلام اثبات نمود. من این مطلب را در رساله‌ای مستقل توضیح داده‌ام که در اختیار عزیزان قرار خواهد گرفت و اگر تذکری نسبت به آن‌چه در این

ص: ۱۵۴

رساله آمده یا به سایر مطالبی که در این جلسه عرض کردم دارند، بعداً برای این‌جانب بنویسند، به‌صورت مکتوب پاسخ خواهم داد. گفتنی است که برخی مسایل جزیی دیگر هم هست که به‌دلیل نبودن فرصت از آن صرف‌نظر می‌کنم. همچنین نسبت‌های دروغی به پیروان اهل‌بیت علیهم السلام در مورد عقیده به مهدویت داده می‌شود؛ مانند این‌که آنان معتقدند امام مهدی در سردابی در سامراء زندگی می‌کند، یا از آن‌جا ظهور خواهد کرد، یا هر شب در آن‌جا جمع می‌شوند و پس از نومیدی از ظهور وی متفرق می‌گردند و ... که کذب محض است و کسانی که از نزدیک با عقاید شیعه آشنا هستند می‌دانند که دشمنان، این اکاذیب را جعل کرده‌اند.

ج: زمینه‌سازی برای حکومت امام مهدی علیه السلام

و اما موضوع سوم، یعنی زمینه‌سازی برای حکومت امام مهدی علیه السلام؛ این مسأله در عصر حاضر از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، صرف‌نظر از مباحث علمی که بدان اشاره شد، آن‌چه امروز برای علمای متعهّد جهان اسلام فوق‌العاده مهم است، مسأله زمینه‌سازی برای حکومت جهانی امام مهدی با تکیه بر مشترکات اعتقادی است.

دشمنان اسلام می‌خواهند با بزرگ کردن نقاط اختلاف مذاهب، سیطره خود را بر جوامع اسلامی تقویت کنند و تداوم دهند.

مصلحت اسلام و امت اسلامی اقتضا می‌کند که فرهیختگان جهان اسلام درست، عکس آنها عمل کنند. یعنی با کوچک کردن نقاط اختلاف و تکیه بر مشترکات، برای تحقق وعده الهی و تشکیل حکومت جهانی اسلام به رهبری امام مهدی

ص: ۱۵۵

زمینه‌سازی نمایند.

اگر امت اسلامی متحد بودند، گروه اندکی به‌نام صهیونیزم با حمایت آمریکا و غرب نمی‌توانست این‌گونه مردم مظلوم فلسطین و لبنان را به خاک و خون بکشند و در فاجعه قانا کودکان معصوم را قتل‌عام کنند.

جوانان مقاوم حزب‌اللَّه لبنان نشان دادند که با تکیه به ایمان و مقاومت، می‌توان بر سلاح‌های مدرن استکبار جهانی فایق آمد.

پیروزی حزب‌اللَّه لبنان درس عبرتی بود برای همه دولت‌مردان مسلمان و عرب.

خداوند متعال با پیروزی حزب‌اللَّه لبنان حجت را بر همه مسلمانان تمام کرد که می‌توانند در برابر طاغوت‌های نوین جهان امروز بایستند و بر سلاح‌های مدرن و توطئه‌های پیچیده آنان فایق آیند و زمینه را برای گسترش فرهنگ اسلام در جهان فراهم سازند.

رسیدن به این هدف بلند تنها یک شرط دارد و آن اتحاد کلمه جهان اسلام است و مسؤولیت اصلی تحقق این شرط به‌عهده علما و فرهیختگان امت اسلامی است. به امید آن روز و تشکیل حکومت جهانی اسلام به رهبری امام مهدی.

والسلام علیکم ورحمهٔ‌اللَّه وبرکاته

پس از ارائه مقاله آقای ری‌شهری، آقای صادق المهدی رئیس‌جمهور سابق سودان که با لهجه فصیح عربی سخن می‌گفت، مقاله خود را با عنوان «ایدئولوجیهٔ المهدیهٔ، ترکیزاً علی التجربهٔ السودانیهٔ» قرائت نمود.

سپس جمعی از حاضران از جمله آقای پروفسور حسن مکی رئیس

ص: ۱۵۶

پژوهشگاه و مرکز تحقیقات آفریقا، پروفسور عبدالرحیم علی، رئیس دانشکده ادبیات دانشگاه بین‌المللی آفریقا و عضو شورای عالی مجمع التقریب بین المذاهب الإسلامیهٔ، شیخ عبدالمحمود ابو، رئیس هیأت شئون انصار المهدی سودان، دکتر امین بنانی محقق و رئیس انجمن دوستی ایران و سودان، دکتر عوض الطیب، رئیس دانشکده اعتقادات دانشگاه خارطوم، به اظهار نظر پرداختند. آقای «تارح حرّان» که خود کشیش مسیحی بود و استاد تاریخ در دانشگاه خارطوم است نیز نظرات خویش را پیرامون مسأله مهدویت ابراز داشت.

مقالات دیگر ارائه شده در این همایش به این شرح است: المخلّص فی الفکر الدینی‌المسیحی نوشته آقای اسقف حمویل جوک، البعد الفلسفی لمفهوم المخلّص فی الفکر الإنسانی، نوشته آقای دکتر قیصر موسی الزین، المهدی فی المذهب السنّی نوشته آقای دکتر عصمت محمود، ترجمه متن مقالات ارائه شده در پایان همین کتاب خواهد آمد.

پس از طرح نقطه‌نظرات توسط شخصیت‌های حاضر در جلسه، تنفس اعلام شد و آقای ری‌شهری و همراهان در اطاقی جنب سالن همایش، با آقای صادق المهدی و آقای پروفسور مکی و برخی از حاضران به گفتگوی صمیمانه پرداختند و با چای و شیرینی و میوه پذیرایی به‌عمل آمده و چون دیداری از اداره اوقاف سودان داشتیم، لذا آقای ری‌شهری از حاضران خداحافظی نموده و به دیدار آقای شیخ حسن الطیار الکباشی رئیس اداره اوقاف سودان رفتیم.

لیکن حضرات حجج اسلام والمسلمین آقایان محمد شریف مهدوی و نجم‌الدین طبسی در همایش ماندند و به پاره‌ای از شبهات و سؤالات

ص: ۱۵۷

حاضران در زمینه حضرت مهدی- عجل اللّه تعالی فرجه- پاسخ دادند که بازتاب مثبتی بین حاضران داشت.

در مجموع این همایش که با همکاری «هیئة الأعمال الفکریة» که یکی از مؤسسات علمی معتبر سودان است تشکیل گردید، آن هم با موضوع مهدویت، بسیار مثبت ارزیابی گردید. خصوصاً که حاضران و ارائه‌کنندگان مقالات نیز از سطح علمی مطلوبی برخوردار بودند.

امید آن‌که این‌گونه حرکت‌ها تداوم یابد و بتوان فکر مهدویت را در تمامی کشورها رایج ساخت.

آیة‌اللّه ری‌شهری پیشنهاد کردند به‌منظور استمرار این حرکت ارزشمند، کلیه سخنرانی‌ها و پرسش‌های مطرح شده از نوار استخراج و در فرصت مناسبی در ایران به سؤال‌ها پاسخ داده شود و مجموع آن به‌شکل کتاب چاپ و در اختیار شرکت‌کنندگان در جلسه قرار گیرد.

ساعت ۱۱ صبح به اداره اوقاف سودان آمدیم. ساختمانی ساده و قدیمی داشت. آقای شیخ حسن الطیار الکباشی رئیس اوقاف، خانم عاتکه مدیر العلاقات العامة، آقای احمد عبید مدیر خدمات و تنی چند از دیگر مسؤولان اوقاف به گرمی از آیة‌اللّه ری‌شهری، آقای عامری سفیر محترم و دیگر همراهان استقبال کردند.

آقای حسن طیار ضمن اظهار خرسندی از حضور هیأت ایرانی و عرض خیر مقدم، گزارشی از چگونگی موقوفات و نحوه اداره آنان در سودان ارائه داد. وی در بخشی از سخنان خود گفت:

وقف با اسلام به سودان وارد شده و دوره‌هایی را پشت‌سر گذاشته است:

ص: ۱۵۸

دوره اول: مرحله «عفْويّة» بوده که افراد چیزی را وقف می‌کردند، ولی اوراق رسـمی ثبت‌شده نداشته‌اند و عملًا سندی به‌جای نمانده است، و درنتیجه اداره اوقافی هم نبوده است.

در دوره دوم، وقف تابع امر قضا و قضاوت گردیده است و اداره اوقاف وابسته به قضات بوده است.

در دوره سوم، اداره اوقاف به‌عنوان یک اداره تابعه در مجموعه وزارت ارشاد سودان بوده است.

در دوره چهارم، وقف مستقل گردیده و با مدیریت فعلی و تشکیلات کنونی در حال اداره شدن است.

وی سپس افزود:

ما چند هدف را در اداره اوقاف داریم:

۱- تقویت و گسترش وقف؛

۲- احیا و نشر فرهنگ وقف در جامعه؛

۳- به‌کارگیری وقف در کارهای عمرانی و یا به تعبیر دیگر عمران وقف؛

۴- استفاده از وقف‌در راستای مبارزه با فقر اجتماعی و فرهنگی.

وی سپس اظهار داشت:

اوقـاف قانون خاص و اداره ویژه دارد. در شـمال و جنوب سودان و دیگر ولایات، اداره اوقاف در سـطح رئیس اداره، امور اوقافی را پیگیری و اداره می‌کند. بخشی از موقوفات ما نیز در مکه و مدینه و جده هست که یک نفر مسؤول سودانی آن که در جده سکونت دارد آن را اداره می‌نماید.

.۷۵٪ از درآمد موقوفات طبق نظر واقف مصرف می‌شود و ۲۵٪ نیز برای امور اداری و مسائلی از این قبیل هزینه می‌شود که ما

ص: ۱۵۹

در تلاش هستیم تا ۱۰۰٪ طبق نظر واقف عمل شود.

ما از طریق رادیو، تلویزیون و نشر کتاب در تلاش هستیم تا فرهنگ وقف را در جامعه گسترش دهیم.

از کارهای دیگری که اوقاف در سودان انجام می‌دهد، چاپ قرآن است. کارهای اقتصادی هم داریم، مثلًا در ولایات شمالی سودان درخت نخل کاشته و نخلستان ایجاد کرده‌ایم. بخشی از موقوفات نیز اختصاص به طلاب علوم دینیه دارد و ساختمانی هم در دست احداث داریم که در آینده به آن‌جا منتقل خواهیم شد.

اوقاف با مردم به شکل مضاربه‌ای نیز قرارداد بسته، کار اقتصادی می‌کند و درآمد حاصله، نیمی از آنِ اوقاف و نیم دیگر نیز به کننده‌کار اختصاص می‌یابد.

در بانک تعاون اسلامی ۹ میلیون دلار سرمایه‌گذاری کرده‌ایم و تفاهم‌نامه‌هایی نیز با برخی از کشورهای عربی داریم تا از تجربیات یکدیگر بهره بگیریم.

درمجموع موقوفات سودان حدود ۷ میلیون دلار درآمد دارد که نسبت به حجم بالای موقوفات بسیار کم است و ما اگر بتوانیم تمامی موقوفات را احیا کنیم این رقم به یک میلیارد دلار هم خواهد رسید.

پس از ارائه این گزارش، آیهٔاللّه ری‌شهری ضمن تشکر از استقبال گرم آقای رئیس اوقاف و همکارانشان اظهار داشتند:

امروز بسیار خرسندم که در این مکان با شما عزیزان دیدار می‌کنم. بنده علاوه بر مسؤولیت‌های دیگری که دارم، بخشی را در شهرری با نام آستان مقدس حضرت عبدالعظیم الحسنی علیه السلام مدیریت می‌کنم که مرتبط با وقف و موقوفات است. تولیت این

ص: ۱۶۰

مکان شریف حدود ۱۵ سال پیش، از سوی رهبر معظم انقلاب اسلامی به این‌جانب واگذار گردید. در طول این مدت، کارهای عظیمی صورت گرفته و تجربیات گرانسنگی به‌دست آورده‌ایم که می‌توانیم آنها را در اختیار شما قرار دهیم.

ایشان سپس به تشریح وضعیت اداره موقوفات در ایران پرداخته و مطالبی را برای حاضران بیان کردند که برای آنها بسیار جالب و جذاب بود و اظهار علاقه نمودند تا به ایران سفر نموده، از نزدیک با این تلاش‌ها آشنا شوند.

بعد از ظهر چهارشنبه ۱۵/ ۶/ ۸۵ آماده حرکت به منطقه «ام ذئبان» که معروف به قم سودان است شدیم. آقای شیخ احمد العبید الجعفری که یکی از روحانیون سودانی و وابسته به خاندان‌های بزرگ این منطقه است، از طریق رایزنی فرهنگی، آیهٔ‌اللّه ری‌شهری و همراهان را برای دیدار از این منطقه دعوت کرده بود.

دقایقی قبل از حرکت خبر یافتیم که مدیر روزنامه الوفاق که فردی طرفدار انقلاب اسلامی و علاقمند به مکتب اهل‌بیت علیهم السلام بوده توسط گروه‌های وابسته به القاعده ترور گردیده و با قساوت تمام سر وی را از بدن جدا کرده‌اند!

به‌دنبال این حادثه تلخ، مقامات سودانی میزبان توصیه کرده بودند که سفر به منطقه‌ام‌ذئبان لغو شود که آقای ری‌شهری با آن موافقت کرده از رفتن منصرف شدیم.

صبح روز پنج‌شنبه ۱۶/ ۶/ ۸۵ ساعت ۳۰/ ۶ دقیقه صبح، آقای مرتضی مدینه‌نگاه و یکی از نیروهای رایزنی فرهنگی عازم فرودگاه شدند تا بارها

ص: ۱۶۱

را تحویل داده، کارت پرواز بگیرند.

ساعت ۳۰/ ۷ دقیقه صبح برای خوردن صبحانه به رستوران هتل هالیدی آمدیم. آقای انصاری هم به هیأت پیوستند و ساعت ۳۰/ ۹ دقیقه همراه با اسکورت ویژه به فرودگاه آمدیم.

رئیس دفتر وزیر ارشاد و اوقاف، رئیس بعثه حج سودان و جمعی از دیگر مسؤولان سودانی با گرمی آیةاللّٰه ری‌شهری و همراهان را بدرقه کردند. لوح‌های یادبود سفر که نام هریک از اعضای هیأت روی آن نوشته شده بود را به‌عنوان یادبود تقدیم نموده و ساعت ۱۵/ ۱۰ دقیقه با هواپیمایی سعودی به مقصد جده حرکت کردیم.

چند نکته خواندنی

حجةالاسلام آقای انصاری رایزن فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سودان اظهار می‌داشتند علاقمندی به اهل بیت علیهم السلام در سودان ریشه‌های عمیقی دارد و نشانه‌های آن هم بسیار است از جمله:

۱- در هر قبیله‌ای هنگام رفتن عروس به خانه داماد این شعر خوانده می‌شود:

یا فاطمهٔ بنت نبی قومی روحی بیت علی

۲- هنگام گرفتن ماه، افراد زانو زده دست‌ها را بر زمین می‌زنند و می گویند:

حبّینا حبّینا فاطمهٔ بنت نبینا

۳- هیچ دوقلوی پسری در سودان به‌دنیا نمی‌آید مگر این‌که نامشان را حسن و حسین می‌نهند.

ص: ۱۶۲

۴- در بسیاری روستاها، وقتی کسی مورد ستم واقع می‌شود می گوید:

ظلمونی ظلمَ الحسن والحسین، بدون این‌که سابقه مسأله را بدانند.

۵- منطقه‌ای در سودان به‌نام کَربلاء، وجود دارد که به‌احتمال قوی برگرفته از کربلای معلّی است.

۶- طایفه‌ای در سودان به‌نام جَعافره وجود دارد که مدعی هستند از فرزندان امام جعفر صادق علیه السلام هستند.

۷- وقتی کسی می‌خواهد به مسافرت، خصوصاً سفر حج برود برای او دف زده و می گویند: برو؛ پیامبر از جلو و علی از پشت سر تو را حمایت کرده و حافظ شما می‌باشند!!

پایان راه

از آنجا که در روز پایانی سفر و فردای آن پرواز مستقیم از سودان به تهران وجود نداشت، لذا بار دیگر به جدّه بازگشتیم تا بعداز ظهر روز بعد به تهران برگردیم، از این رو توفیق یافتیم تا از جدّه به یلملم رفته و از آنجا برای عمره مفرده محرم شویم و یکبار دیگر در ضیافت الهی حضور یابیم؛ خداوند را بر این نعمت سپاس می گوییم.

صبح روز بعد به جدّه بازگشتیم و روز ۱۷/ ۶/ ۸۵ با هواپیمای جمهوری اسلامی ایران- هما- عازم تهران شده به وطن مراجعت نمودیم.

پایان

ص: ۱۶۳

فصل چهارم: مقالات همایش مهدویت

ایدئولوژی مهدویت

اشاره

ص: ۱۶۴

ص: ۱۶۵

ایدئولوژی مهدویت (۱)

(با تأکید بر تجربه سودان)

بقلم: الصادق المهدی

برخی عقاید الهی(لاهوتی) یافت می‌شوند که مسأله را به‌صورت کلی «The ocentric/ خدامحوری» قرار می‌دهند و انسان را صرفاً به‌عنوان موجودی دریافت‌کننده می‌دانند، همچنین عقیده‌های دیگری وجود دارد که جنبه مادی(ناسوتی) اصل می‌دانند(Anthropocentric/ انسان‌محوری) که انسان را معیار همه‌چیز تلقی می‌کند، در حالی که ایدئولوژی اسلامی این افراط و تفریط را قبول ندارد، زیرا خداوند خالق عالم هستی است و در عین حال بارقه‌ای از روح خود در وجود انسان قرار داده و او را برخلاف سایر موجودات عالم، انتخاب‌گر و مسؤول آفریده است.

اساساً جدا کردن لاهوت از ناسوت کاری است بیهوده و صحیح آن است که این دو به هم پیوسته‌اند، آن‌چنان‌که در آیه کریمه آمده است:

«وَفِی ٱلْأَرْضِ آیاتٌ لِلْمُوقِنِینَ وَ فِی أَنْفُسِکُمْ أَ فَلا تُبْصِرُونَ»؛ (۲)

«در

۱- مقالات همایش بیان کننده دیدگاه نویسندگان آنها است، و درج مقالات به معنای تأیید محتوا نمی‌باشد. «مؤلّف»

۲- ذاریات: ۲۰ و ۲۱

ص: ۱۶۶

زمین آیات و نشانه‌هایی برای اهل یقین وجود دارد، همچنین در وجود خود شما(نیز آیاتی است) آیا نمی‌بینید؟».

آدمی نیازمندی‌های فطری فراوانی دارد و دین به این نوع نیازها پاسخ می‌گوید، از این‌رو هیچ جامعه انسانی را نمی‌توان یافت که تهی از اعتقادات دینی باشد، تا آن‌جا که اندیشه سکولاریسم مبتنی بر این حقیقت است که دین ساخته و پرداخته دست بشر است که برای برطرف کردن احتیاجات خود، آن را به‌وجود آورده، در حالی که درست آن است که از طریق این حقیقت به وجود خالق متعال پی ببرند، برای این‌که اوست که انسان را آفرید و آن فطرت را در وجود او قرارداد: «فَأَقِمْ وَجْهَکَ لِلدِّینِ حَنِیفاً فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِی فَطَرَ النَّاسَ عَلَیْها لا تَبْدِیلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذلِکَ الدِّینُ الْقَیِّمُ وَ لکِنَّ أَکْثَرَ النَّاسِ لا یَعْلَمُونَ»؛ (۱)

«پس روی خود را متوجه آیین خالص پروردگار کن. این فطرتی است که خداوند، انسان‌ها را بر آن آفریده، دگرگونی در آفرینش الهی نیست، این است آیین استوار، ولی اکثر مردم نمی‌دانند.»

اینک ایده خودم را پیرامون موضوع مهدویت(با تأکید بر تجربه‌ای که در سودان داشتیم)، از طریق هفت محور ارائه می‌دهم:

در محور اول پیرامون وضعیت بشر و نیاز به منجی را بررسی خواهم کرد؛ و در محور دوم درباره نیاز انسان به دین در جوامع بشری سخن خواهم گفت؛ و در محور سوم راجع به منجی در ادیان ذکر خواهم کرد؛ و در محور چهارم موضوع مهدویت در اسلام را مورد بررسی قرار خواهم

۱- روم: ۳۰

ص: ۱۶۷

داد که خود شامل: ضرورت‌ها، ریشه‌های تاریخی و منابع نقلی است؛ و در محور پنجم درباره حداقل ده مکتب مهدویت در اسلام سخن خواهم گفت:(مکتب‌های شیعی، سنی، صوفی، فلسفی و ...)؛ و در محور ششم، سخنان مبسوطی پیرامون مکتب امام مهدی در سودان و سیمای ایدئولوژی آن ذکر خواهم کرد؛ و در محور هفتم تلاش خواهم کرد طرح و نقشه‌ای برای برقراری یک تعامل حکیمانه، با وجود اختلافات پیرامون موضوع نجات‌دهنده به‌صورت عام و درباره مهدویت در درون اسلام به‌صورت خاص مطرح کنم.

محور اول: وضعیت بشر و نیاز به منجی

این نیاز از چهار عامل برمی‌خیزد:

الف: عوامل روانی؛ که خود به سه بخش تقسیم می‌شود:

- عدم پذیرش روانی که از شدت بدی اوضاع در عالم واقع، ناشی می‌شود که درنهایت روان آدمی همه بدی‌ها را رد می‌کند.
- آزردگی روانی که سیطره باطل به‌وجود می‌آید تا آن‌جا که امید و آرزو دارد که باطل قطعاً زایل خواهد شد.
- تمامی موجودات براساس قوانین طبیعت استقرار یافته‌اند مگر انسان که فرق بین آن‌چه باید باشد و آن‌چه هست را درک می‌کند، آن‌گاه دچار خوف و نگرانی می‌شود، لذا تلاش می‌کند این فاصله را مهار کند.

ب: عوامل اجتماعی؛ که خود به دو قسمت تقسیم می‌شود:

- در هر جامعه‌ای، بین اصولی که دعوت به اصلاح می‌کنند و آن‌چه در عالم خارج تحقق می‌یابد تفاوت وجود دارد، آن‌گاه میان اصل دعوت و

ص: ۱۶۸

نتایج آن در عالم واقع خلأ به‌وجود می‌آید.

– هر نظام اجتماعی هدف و غایتی دارد که آن را مطالبه می‌کند.

ج: در زمینه انسان‌شناسی:

بین‌فرهنگ آرمانی جوامع انسانی و فرهنگ واقعی آنان نیز فرق است.

د: اساساً انسان از نظر فلسفی، چشم به یک قانون اخلاقی دوخته است که اعتقاد به قطعیت پیروزی حق و عدالت را دربر دارد.

محور دوم: نیاز انسان به دین

دین در تمامی جوامع انسانی عمومیت پیدا کرده چون احتیاجات و نیازمندی‌های بشر را در بیشتر زمینه‌ها پاسخ گفته که مهم‌ترین آنها عبارتند از:

الف: به پرسش‌های انسان، از آغاز تا فرجام پیرامون نظام هستی که خاطر انسان را به خود مشغول کرده پاسخ می‌دهد.

ب: به بحث بین عالم غیب(لاهوت) و عالم شهادت(ناسوت) پاسخ می‌دهد.

ج: برای بحث بین وحدت و تنوع در عالم تفسیر خاصی ارائه می‌کند.

د: قوانین اخلاقی را تحت پوشش قرار می‌دهد.

ه: به انسان ناامید و بیزار از حال کنونی خود، امید می‌بخشد.

و: اقناع فکر بشر که به‌طور مستمر صورت آرمانی اوضاع عالم را در ذهن خود می‌پروراند.

ز: نیاز به منجی، خواسته‌های بشر در زمینه‌های مختلف را برآورده می‌سازد.

ص: ۱۶۹

محور سوم: بحث منجی در ادیان

اغلب ادیانی که دارای کتاب و شریعت نیستند، دربرگیرنده عقاید و دیدگاه‌هایی است که بعداً در اعتقادات ادیان کتابی وارد شده و این بدان سبب است که علم و اطلاع ما نسبت به رسالت و کتب انبیا محدود است، در حالی که تعداد آنها بیش از آن چیزی است که می‌دانیم: «وَ رُسُلًا قَدْ قَصَصْناهُمْ عَلَیْکَ مِنْ قَبْلُ وَ رُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَیْکَ»؛ (۱)

«ما داستان رسولان گذشته را بر تو- ای پیامبر- حکایت کردیم و رسولانی بودند که ما داستان‌های آنان را بر تو حکایت نکردیم».

یا این‌که نفس بشری حقیقت را عیناً کشف می‌نماید، به همان سبکی که ابن طفیل در حکایت «حی بن یقظان» آورده که خود پدیده‌ای است شناخته شده در میراث فرهنگ عرب قبل از اسلام، نظیر امیهٔ بن ابی‌الصلت و ...

البته در تمدن‌های بشری مانند: دوران فرعون‌ها و سومریان و بابلیان و آشوریان و کورشیان و هندیان، عقاید و اصولی وجود دارد که بعدها در ادیان دارای کتاب ظاهر شد.

نقش هندوئیسم را در ادیان بزرگ ابراهیمی، به‌خصوص در ارتباط با عقیده به منجی، نمی‌توان انکار کرد، چراکه هندوئیسم می‌گوید: در شرایط بحران و آشوب، روح عالم(برهما) در انسانی حلول می‌کند که هم‌او منجی بشریت است. یهودیت نیز براساس همین شیوه استوار است، زیرا پیامبران پی‌درپی در شرایط سخت و دشوار ظاهر شدند تا مردم را نجات دهند. در یهودیت عقیده‌ای هست پیرامون آمدن مسیح که به دست

۱- نساء: ۱۶۴

ص: ۱۷۰

او رهایی نهایی انجام می گیرد.

مسیحیت را می توان از آغاز به‌عنوان یک طایفه یهودی به‌شمار آورد که به عیسی‌مسیح به‌عنوان نجات‌دهنده ایمان آورد، و لذا مسیحیت باور دارد که مسیح دوباره برمی گردد تا مملکت آسمان را برپا کند و حق پیروز شود و باطل به‌طور نهایی شکست بخورد.

برخی از مسلمان‌ها آن‌گونه به اسلام نگاه می کنند که گویی مستقل و قائم به ذات است و لذا هیچ‌گونه ارتباطی بین اسلام و ادیان دیگر قائل نیست، در حالی که کتاب خدا(قرآن کریم) در این‌باره صریح و روشن بیان می کند که اسلام آخرین حلقه زنجیره رسالت‌ها به‌شمار می‌آید و به‌عنوان رابط و واسطه اتصال بین آنهاست. خداوند متعال می‌فرماید:

«قُلْ ما کُنْتُ بِدْعاً مِنَ الرُّسُلِ وَ ما أَدْرِی ما یُفْعَلُ بِی وَ لا بِکُمْ»؛ (۱)

«بگو، من پیامبر نوظهوری نیستم، و نمی‌دانم با من و شما چه خواهد شد».

و نیز می گوید: «شَرَعَ لَکُمْ مِنَ الدِّینِ ما وَصَّی بِهِ نُوحاً وَ الَّذِی أَوْحَیْنا إِلَیْکَ وَ ما وَصَّیْنا بِهِ إِبْراهِیمَ وَ مُوسی وَ عِیسی أَنْ أَقِیمُوا الدِّینَ وَ لا تَتَفَرَّقُوا فِیهِ»؛ (۲)

«آیینی را برای شما تشریع کرد که به نوح توصیه کرده بود، و آن‌چه را بر تو وحی فرستادیم و به ابراهیم و موسی و عیسی سفارش کردیم این بود که: دین را برپا دارید و در آن تفرقه ایجاد نکنید».

۱- احقاف: ۹

۲- شوری: ۱۳

ص: ۱۷۱

چرا که اسلام همچون یک کوکب وابسته به منظومه دینی بزرگ است، و هرگز از آن جدا نیست، ضمن این‌که خصوصیات خاص خود را دارد، زیرا اسلام برای تمامی عالم بشریت است «للناس کافهٔ» و به‌عنوان آخرین رسالت الهی، کلیه اقوام و ملل را مورد خطاب قرار می‌دهد، از این گذشته مسأله ختم نبوت و رسالت، اصلًا به‌معنای قطع ارتباط با وحی و اتصال معنوی نیست، خداوند می‌فرماید: «اتَّقُوا اللَّهَ وَ آمِنُوا بِرَسُولِهِ یُؤْتِکُمْ کِفْلَیْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ وَ یَجْعَلْ لَکُمْ نُوراً تَمْشُونَ بِهِ وَ یَغْفِرْ لَکُمْ وَ اللَّهُ غَفُورٌ رَحِیمٌ»؛ (۱)

«تقوای الهی پیشه کنید و به رسولش ایمان بیاورید تا دو سهم از رحمتش به شما ببخشد و برای شما نوری قرار دهد که با آن(درمیان مردم و در مسیر زندگی خود) راه بروید و گناهان شما را ببخشد، و خداوند آمرزنده و مهربان است».

همچنین در حدیث قدسی آمده است که: «ما یَزالُ عَبْدی یَتَقَرَّبُ إلَیَّ بالنَّوافِلِ حَتّی احِبَّهُ فَإذا أحْبَبْتُهُ کُنْتُ سَمْعُهُ الَّذی یَسْمَعُ بِهِ وَبَصَرَهُ الَّذی یُبْصِرُ بِهِ وَیَدَهُ الَّتی یَبْطِشُ بِها وَرِجْلَهُ الَّتی یَمْشی بِها وإنْ سَألَنی لأَعْطِیَنَّهُ وَلَئِنْ اسْتَعَاذَنی لأُعِیذَنَّهُ»؛ (۲)

«بنده‌ام پیوسته از طریق عبادت‌های مستحبی به من نزدیک می‌شود، تا آن‌جا که من او را دوست می‌دارم، پس اگر او را دوست داشتم، گوش او می‌شوم که با آن می‌شنود و چشم او می‌شوم که با آن می‌بیند و دست او می‌شوم که با آن می‌کوبد و پای او می‌شوم که با آن راه می‌رود، و هرگاه از من چیزی بخواهد، به او می‌بخشم و چنان‌چه به من

۱- حدید: ۲۸

۲- به روایت صحیح بخاری.

ص: ۱۷۲

پناه آورد، پناهش می‌دهم».

در احادیث نبوی نیز فرازهای روشنی در این زمینه وجود دارد که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «اتَّقُوا فِراسَةَ الْمُؤْمِنِ، فَإِنَّهُ یَنْظُرُ بِنُورِ اللَّه، ثُمَّ قَرَأَ: «إِنَّ فِی ذلِکَ لَآیاتٍ لِلْمُتَوَسِّمِینَ»»؛ (۱) «از نگاه و خیره شدن مؤمن بپرهیزید، زیرا او با نور خدا نگاه می‌کند، آن‌گاه این آیه را خواند: یقیناً در آن نشانه‌هایی است برای آنان که دقت نظر دارند».

ضمناً بخاری در صحیح خود، به نقل از ابی‌هریره، از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل می‌کند که فرمود: «إِنَّهُ قَدْ کانَ فِیما مَضی قَبْلَکُم مِنَ الأُمَمِ مُحَدَّثونَ، وَإِنَّهُ إن کانَ فی أُمَّتی هذِهِ مِنْهُم، فَإِنَّهُ عُمَرُ بْنُ الْخطَّابِ»؛ (۲)

اینان همان‌هایی هستند که محدَّث‌اند، یعنی از طرف عالم غیب با آنها سخن گفته می‌شود.

امام قرطبی می‌گوید: «محدَّث، اسم مفعول است به معنای کسی که به او الهام می‌شود و یا صادق‌الظن باشد، و آن کسی است که در خود نوعی الهام و مکاشفه احساس می‌کند که از طرف «ملأـ اعلی» صورت می‌پذیرد و یا او کسی است که راستی و درستی ناخودآگاه بر زبانش جاری است و یا این‌که فرشتگان- بدون این‌که پیامبر باشد- با او سخن می‌گویند، یا این‌که هرگاه عقیده‌اش را ابراز کند، درست می‌گوید، مثل این است که برای او اتفاق افتاده و یا این‌که از عالم ملکوت در ضمیر و وجدانش تلقین می‌شود، از این‌رو به‌گونه‌ای اظهار می‌کند که گویی برای او رخ داده است».

۱- به روایت صحیح ترمذی از ابن سعید خدری؛ حجر / ۷۵

۲- این روایت را بخاری به نقل از ابی‌هریرهٔ و مسلم و ترمذی و احمد بن حنبل و نسائی‌و حاکم به نقل از عایشه آورده‌اند.

ص: ۱۷۳

محور چهارم: مهدویت در اسلام

مسأله مهـدویت در اسـلام، قبل از هر چیز نظر به منجی دارد، صـرف‌نظر از دلایل نقلی آن، که ما بعـداً به آن خواهیم پرداخت، زیرا برای نجات و رهایی، ضرورت‌هایی وجود دارد که فوری‌ترین آنها، واقعیت کنونی اسلام است.

ضرورت‌های اسلامی موضوع منجی

در قرآن کریـم آیـاتی وجـود دارد کـه بر ایـن مطلـب دلالـت دارد کـه برخی مردم وظیفه دارنـد به امر هـدایت عمـومی و مبـارزه با گمراهی‌ها مبادرت ورزند، خداوند می‌فرماید: «وَعَدَ اللَّهُ الَّذِینَ آمَنُوا مِنْکُمْ وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ لَیَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِی الْأَرْضِ کَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِینَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ لَیُمَکِّنَنَّ لَهُمْ دِینَهُمُ الَّذِی ارْتَضی لَهُمْ وَ لَیُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْناً یَعْبُدُونَنِی لا یُشْرِکُونَ بِی شَیْئاً وَ مَنْ کَفَرَ بَعْدَ ذلِکَ فَأُولئِکَ هُمُ الْفاسِقُونَ»؛ (۱)

«خداونـد به کسـانی از شـما که ایمـان آورده و کارهای شایسـته انجام داده‌انـد وعـده می‌دهـد که قطعاً آنان را حکمران روی زمین خواهد کرد، همان‌گونه که به پیشینیان آنها خلافت روی زمین را بخشید و دین و آیینی را که برای آنان پسندیده، پابرجا و ریشه‌دار خواهـد سـاخت، و ترسـشان را به امنیت و آرامش مبـدل می‌کنـد،(آن‌چنان) که تنها مرا می‌پرسـتند و چیزی را شـریک من نخواهند ساخت. و کسانی که پس از آن کافر شوند، آنها فاسقانند».

ابن‌کثیر در تفسیر آیه فوق از صحیح مسلم، از ابن ابی‌عمر سفیان، از

۱- نور: ۵۵

ص: ۱۷۴

عبدالملک بن عمر، از جابر بن سمرهٔ روایت می‌کند که گفت: شنیدم رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «لا یزال أمر الناس ماضیاً ما ولیهم اثنا عشر رجلًا»، آن‌گاه رسول خدا صلی الله علیه و آله کلمه‌ای را بر زبان راند که من مفهوم آن را نفهمیدم، لذا از پدرم پرسیدم، او پاسخ داد: «کلّهم من قریش»؛ ترجمه:

«همچنان کارهای مردم رو به راه و مطلوب است، مادامی که اولیاء امر آنها دوازده مرد هستند که همگی از قریش می‌باشند». همین مطلب را بخاری نیز از شعبه، از عبدالملک، از عمیر نقل کرده است، و ابن کثیر می‌افزاید که: «در این حدیث دلالتی هست که ثابت می‌کند که خلفا باید عادل و دوازده تن باشند. البته اینان همان امامان شیعه نیستند، چرا که بسیاری از آنان به ولایت امر نرسیدند، ضمن این‌که الزامی ندارد پی‌درپی یکدیگر باشند، بلکه باید درمیان امت به‌صورت پیوسته و یا گسسته باشند، آن‌گاه می‌توان به خلفای چهارگانه راشدین اشاره کرد که بعد از آنها وقفه و فاصله‌ای افتاد. آن‌گاه منطبق با این مشخصات می‌توان افراد زیادی را یافت، همچنین ممکن است کسانی از آنان ظاهر شوند در زمانی که فقط خدا می‌داند و به آن احاطه دارد و از جمله آنها مهدی است که نامش مطابق نام رسول خدا صلی الله علیه و آله و کنیه‌اش نیز همان کنیه پیامبر است، او زمین را پر از عدل و داد می‌کند، همان‌طور که پر از ظلم و جور شده بود». (۱) آیات دیگری در این رابطه وجود دارد که می‌فرماید: «وَ مَنْ یُطِعِ اللَّهَ وَ الرَّسُولَ فَأُولئِکَ مَعَ الَّذِینَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَیْهِمْ مِنَ النَّبِیِّینَ وَ الصِّدِّیقِینَ وَ الشُّهَداءِ وَ الصَّالِحِینَ وَ حَسُنَ أُولئِکَ رَفِیقاً»؛ (۲)

«کسی که خدا و پیامبر را

۱- تفسیر ابن کثیر، ج ۳، ص ۳۰

۲- نساء: ۶۹

ص: ۱۷۵

اطاعت کند،(در روز رستاخیز) همنشین کسانی خواهد بود که خدا، نعمت خود را بر آنان تمام کرده، از پیامبران و صدّیقان و شهدا و صالحان، و آنها رفیق‌های خوبی هستند».

فخر رازی دراین‌باره می‌گوید: منظور از شهید در این آیه، آن نیست که به‌دست کفار کشته شده باشد، بلکه شهید بر وزن فعیل به‌معنای فاعل(شاهد) است که بر صحت دین خدا شهادت دهد که گاه با حجت و بیان و گاه با شمشیر و نیزه‌ها، پس مقصود از شهدا همان قائمان به قسط و برپادارندگان عدالت می‌باشند.

شیخ محمدرشیدرضا در تفسیر المنار، پیرامون آیه: «لِتَکُونُوا شُهَداءَ عَلَی النَّاسِ»؛ (۱)

«تا شما شاهدان بر مردم باشید»، می‌گوید: یقیناً شهادتی که حجت اهل حق درمقابل اهل باطل بدان استوار است، به‌واسطه قول و عمل و اخلاق و احوال می‌باشد، زیرا که شاهدان، به‌واسطه رفتار و کردار خوبشان، درواقع حجت‌های خداوند متعال بر اهل باطل در دنیا و آخرت هستند. همچنین شیخ، حدیثی را از علی بن ابی‌طالب علیه السلام در این رابطه نقل می‌کند که‌امام علیه السلام فرمود: «الأرض لا تخلوا من قائم للّه‌بالحجهٔ»؛ «زمین، هرگز خالی از حجت خدا نمی‌شود»، و در آیه دیگری خداوند می‌فرماید: «فَلَوْ لا کانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِکُمْ أُولُوا بَقِیَّهٍٔ یَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسادِ»؛ (۲)

«چرا در امت‌های گذشته دانشمندان صاحب‌قدرتی نبودند که

۱- بقره: ۱۴۳

۲- هود: ۱۱۶

ص: ۱۷۶

از فساد در زمین جلوگیری کنند». و نیز فرمود: «وَ لْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ يَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ»؛ (۱)

«باید از میان شما جمعی دعوت به نیکی و امر به معروف و نهی از منکر نمایند». همچنین می‌فرماید: «وَ لَقَدْ كَتَبْنا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُها عِبادِيَ الصَّالِحُونَ»؛ (۲)

«در زبور بعد از ذکر(تورات) نوشتیم بندگان شایسته‌ام وارث(حکومت) زمین خواهند شد». و نیز فرمود: «الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقامُوا الصَّلاةَ وَ آتَوُا الزَّكاةَ وَ أَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَ نَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَ لِلَّهِ عاقِبَةُ الْأُمُورِ»؛ (۳)

«کسانی که اگر به آنها در زمین قدرت دهیم، نماز را به‌پا می‌دارند و زکات را می‌پردازند و امر به معروف و نهی از منکر می‌کنند و عاقبت همه کارها از آن خداست»؛ و فرمود: «إِنَّما أَنْتَ مُنْذِرٌ وَ لِكُلِّ قَوْمٍ هادٍ»؛ (۴)

«تو-ای پیامبر- فقط هشداردهنده و بیم‌دهنده‌ای و برای هر گروهی هدایت‌کننده‌ای است»؛ و فرمود: «مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَ يُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ»؛ (۵)

«هرکس از شما از دین خود بازگردد،(به خدا زیانی نمی‌رساند) خداوند جمعیتی را می‌آورد که آنها را دوست دارد و آنان نیز او را دوست دارند، دربرابر مؤمنان متواضع».

این آیات صراحت دارند بر این‌که تکلیف و وظیفه افراد هدایت‌شده و رشدیافته چیست.

۱- انبیاء: ۱۰۵

۲- آل عمران: ۱۰۴

۳- رعد: ۷

۴- حج: ۴۱

۵- مائده: ۵۴

ص: ۱۷۷

روند اصولی و تاریخی طرح منجی

الف: در سراسر میراث بشری، می‌توان تفاوت و تباین بین اصول آرمانی مطلوب، و مسائل عملی به‌اجرادرآوردن همان اصول را احساس کرد، در زمینه میراث اسلامی نیز، از همان ابتدای صدر اسلام، برخی از صحابه این مسأله را رفته‌رفته لمس کردند که بین اصول نظری منصوص در سور قرآن کریم و سنت رسول خدا صلی الله علیه و آله از یک طرف و عمل به آنها از طرف دیگر تفاوت وجود دارد: به‌عنوان نمونه، خلیفه سوم؛ عثمان بن عفان، در همان ابتدا، متهم‌شده بود که عدالت را اجرا نمی‌کند و امور مملکت را به فامیل و اقوام خود سپرده و از آنها حمایت می‌کند، تا آن‌جا که صحابی معروف ابوذر غفاری، به‌عنوان یکی از معترضین و دشمنان عثمان، در همین رابطه شده بود، و لذا خلیفه بر او خشم گرفت و تبعیدش کرد.

البته با پیدایش دوران بنی‌امیه، شکاف این تفاوت میان عدالتی که شرع آن را واجب می‌دانست و حکومت امویان، هرچه بیشتر زیاد می‌شد، این‌جا بود که دایره مظالم اجتماعی گسترده‌تر شد و حکومت زیر تیغ خشم منتقدان قرار گرفت تا آن‌جا که شاعر اموی می‌گوید:

مهر الفتاة بألف ألف كامل وتبيت سادات الجنود جياعا

لولا أبي حفظ أقول مقالتي واقصّ ما سأقصكم لارتاعا

ترجمه: «مهریه یک دختر هزارهزار [دینار] تمام است در حالی که بزرگان سپاه گرسنه می‌خوابند اگر مطمئن بودم پدرم مصونیت دارد، هرآینه سخنم را می‌گفتم و داستانهایی را بازگو می‌کردم که همگان وحشت کنند».

ص: ۱۷۸

ب: بـا گـذشت زمان، حکومت اسـلامی رنگ و بوی حکومت‌های پادشاهان ایران و قیصـران روم را پیـدا کرد، و اهل سـنت در آن زمان برای خلیفه و امام مسـلمانان، شرایطی را قائل بودند که او باید عالم به احکام الهی باشد و آنها را به اجرا درآورد، مجتهد باشد نه مقلـد، و برای اقامه احکام عادل باشد و از قلمرو اسـلام دفاع کند، اما اوضاع خلافت، پس از صدر اسـلام رو به وخامت گذاشت، تـا آن‌جـا کـه بر آن ولیـد بـن یزیـد چیره شـد که راویـان و تاریـخ‌نویسان به حـق و یـا باطـل، در به تصـویر کشـیدن شـهوترانی‌ها و بی‌بنـدوباری‌های او از یکدیگر پیشـی می‌گرفتند، در همین راسـتا روایت کرده‌اند که او(ولید) روزی قرآن را باز کرد و ناگاه آیات وعده عذاب اخروی را در آن یافت، از این‌رو قرآن را مورد اصابت تیر قرارداد و این‌گونه سرود:

أتوعد کل جبار عنید وها أنا ذاك جبار عنید

إذا ما جئت ربك یوم حشر فقل یا ربّ مزقنی الولید!!

ترجمه: «آیـا تو به هر سـرکش و معانـد وعـده عـذاب می‌دهی؟! پس بـدان که من همـان سـرکش و معانـدم و اگر روز قیـامت، نزد پروردگارت بار یافتی به او بگو: ای پروردگار، ولید مرا پاره‌پاره کرد!!

و این‌چنیـن بـود کـه شـکوه و عظمت مملکت‌داری از بین رفت، مگر عـده انـدکی از خلفـای بنی‌امیه، ماننـد خلیفه بـا تقـوا، عمر بن عبدالعزیز و عبدالملك بن مروان.

حـال و روز خلفـای بنی‌عبـاس نیز بر این منوال بود که خشم و غضب مردم را برمی‌انگیخت، مگر تعـداد انـدکی از آنهـا که اینچنین نبودند، و در زمینه اشاره به فاصله هولناك بین عدالتی که اسلام در احکام می‌خواست

ص: ۱۷۹

و واقعيتی كه آنان به اجرا درآوردند. دعبل خزاعی شاعر، خشم خود را نسبت به برخی خلفای عباسی، اين‌گونه بيان می‌كند:

خليفة مات، لم يحزن له أحد وآخر قام لم يفرح به أحد

فمرّ ذاك ومرّ الشؤم يتبعه وقام ذا فقام النحس والنكد

ترجمه: «خليفه‌ای مُرد و هيچ‌كس برای او محزون نشد و ديگری به خلافت رسيد و هيچ‌كس برای او خوشحال نشد، آن‌كه مُرد تلخ بود و آن‌كه در پی او آمد نيز شوم و تلخ بود و اين يكی حكومت كرد، پس نحوست و بدبختی برپا شد».

و نيز گفته است:

أنّی يكون وكيف ذاك كائن يرثُ الخلافة فاسق عن فاسق

ترجمه: «كجا و چگونه چنين كاری رخ داده است؟! كه خلافت را فاسق از فاسق ديگری به ارث برد».

و اين‌چنين بود كه خلفا، كار خودشان را انجام می‌دادند و خلافتشان را ادامه می‌دادند و پيوسته سپاهيان و سربازان را به خدمت می‌گرفتند تا از تاج و تختشان محافظت كنند، آنان رعيت را از حق شور و مشورت محروم می‌كردند و سلطنت را از يكديگر به ارث می‌بردند، و مردم جهت به‌راه آوردن حاكمان هيچ راهی نمی‌يافتند. با گذشت زمان، رفته رفته اميران و وليعهدان كاملًا از مردم كناره گرفتند و در درون سرسرای كاخ‌ها و سايه‌سار باغ‌ها بزرگ شده و پرورش يافتند و لذا اين تصور برای آنها از همان اوان كودكی به‌وجود آمد كه ولايت كردن بر مردم امری است طبيعی و به ارث بردن ملك و مملكت، جزء سنت‌های زندگی است، لذا هيچ تلاشی برای خودسازی خودشان نكردند، نه از نظر علم و نه از جهت

ص: ۱۸۰

دیانت و فضیلت، حتی هیچ کوششی را برای استمالت مردم به‌سوی خودشان به انجام نرساندند، آن‌چنان که اسلافشان می‌کردند، همان‌هایی که این سلطنت را برای آنها به‌وجود آوردند و به ارث گذاشتند!!

همین‌که این نسل جدید از خلفای بنی‌عباس به قدرت رسیدند، دشنه‌های طعن و انتقادهای گزنده به‌سویشان سرازیر شد، تا آن‌جا که شاعر عباسی، بنی امیه را مورد خطاب قرار می‌دهد و احوال خلیفه را این‌گونه توصیف می‌کند:

ضاعت خلافتكم يا قوم فالتمسوا خليفةَ اللّه بين الزق والعود

ترجمه: «ای بنی امیه! خلافت از دست شما رفت، پس شما سعی کنید خلیفه را درمیان مَشک شراب و آهنگ عود پیدا کنید!».

ج: افزون بر این زشتی‌ها و نارسایی‌های سیاسی و اقتصادی و اجتماعی، باید حالت تفرقه و ازهم‌گسستگی را- که قبلًا به آن اشاره کردیم- نیز به این اوضاع اضافه کرد، تا از این رهگذر بتوان به علل تاریخی طرح یک رهبر منجی منتظر پی برد که به مسلمانان روحیه بدهد، به آنان که اعتقاد دارند یأس و نومیدی، معادل کفر است، چراکه خداوند می‌فرماید: «إِنَّهُ لا يَيْأَسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكافِرُونَ»؛ (۱)

«هیچ‌کس از رحمت خداوند مأیوس نمی‌شود مگر مردمان کافر».

همچنین این جماعت سخت معتقدند که وجود آنان منبع خیر و نیکی است در جهان تا روز قیامت، پس آیا ممکن است این امت، این‌چنین فریفته و شیفته باطل باقی بماند و هیچ منجی منتظری هم نداشته باشند؟!

۱- یوسف: ۸۷

ص: ۱۸۱

منابع و مآخذ نقلی موضوع نجات‌دهنده

احادیثی وجود دارد که از یک خلیفه عادل یا فردی که احیاگر دین است نام می‌برد، همچنین بعضی از روایات پیامبر صلی الله علیه و آله نام مهدی را خصوصاً ذکر می‌کند، و عده‌ای از بزرگان دین، این احادیث را نقل کرده‌اند، از جمله: ترمذی و ابوداود و البزاز و ابن ماجه و الحاکم و طبرانی و ابویعلی موصلی، آن‌گاه این احادیث را به برخی از صحابه نسبت داده‌اند که از طریق پیامبر صلی الله علیه و آله نقل کرده‌اند، از جمله می‌توان صحابه زیر را ذکر کرد: علی بن ابی‌طالب علیه السلام، ابن عباس، طلحه، ابن مسعود، ابوهریره، انس بن مالک، ابو سعید خدری، ام حبیبه، ام سلمهٔ، ثوبان، قرهٔ ابن أیاس، علی الهلالی، و عبداللَّه بن الحارث.

احادیث روایت‌شده از رسول خدا صلی الله علیه و آله در مورد مهدی، در کتب این بزرگان به صدها حدیث می‌رسد، لذا برخی ناقدان متعرض این احادیث شدند و برخی از آنها را «ضعیف» و بعضی دیگر را «حسن» دانستند و برخی احادیث را مشروط به نقل از طرف شیخین(ابوبکر و عمر) قملداد کردند، در این میان ابن خلدون به‌عنوان پیشقراول منتقدان مطرح شد؛ او در مقدمه خود اغلب این احادیث را مورد نقد و بررسی قرار داده و در صحت سندیت آنها تشکیک می‌کند، اما در عین حال به استواری بعضی از آن احادیث مستند، اعتراف کرده است، مانند حدیث زیر:

حاکم از طریق عوف اعرابی، از ابی‌الصدیق النجی، از ابو سعید خدری، از رسول خدا صلی الله علیه و آله که فرمود: روز قیامت برپا نمی‌شود، مگر این‌که زمین پر از ظلم و جور و دشمنی شود، آن‌گاه یکی از اهل بیتِ من خروج می‌کند و هم اوست که زمین را پر از عدل و قسط می‌کند، بعد از آن‌که پر از

ص: ۱۸۲

ظلم و جور شده باشد. حاکم دراین‌باره می‌گوید: این روایت صحیح است به‌شرط نقل شدن از طرف شیخین، در حالی که این حدیث از طرف آن دو نقل نشده است». (۱) و بسیاری از علما بر این عقیده‌اند که احادیث مهدی به حد تواتر معنوی رسیده و از جمله آنها: قاضی علامه محمد بن علی الشوکانی در رساله‌ای به‌نام «التوضیح فی تواتر ماجاء فی المهدی المنتظر والدجّال والمسیح» که در آن می‌گوید: «احادیثی که درباره مهدی رسیده و امکان دسترسی به آن وجود دارد بالغ بر پنجاه حدیث از نوع صحیح و حسن و ضعیفِ قابل قبول است، لذا بدون تردید و شبهه به حدّ تواتر رسیده، بلکه به کمتر از آنها در اصطلاحات نوشتاری پیرامون اصول، صفت متواتر اطلاق می‌شود، و اما آثاری که از صحابه نقل شده و به صراحت از مهدی سخن گفته نیز زیاد است که حکم انتساب دارد و راهی برای اجتهاد در موارد مشابه آن وجود ندارد».

مهم‌ترین احادیث نبوی درباره مهدی علیه السلام

۱- «إنّ اللَّه لیبعث لهذه الأمۀ، علی رأس کل مئۀ سنۀ مَن یجدد لها دینها»؛ «یقیناً خداوند، در ابتدای هر صدسال برای این امت، کسی را می‌فرستد تا دین را احیا کند». این حدیث از رسول خدا صلی الله علیه و آله در «سنن ابی‌داود» به نقل از ابوهریره آمده است. الحاکم والبیهقی والطبرانی نیز این حدیث را نقل کرده‌اند.

۱- مقدمه ابن خلدون، ص ۵۶۳

ص: ۱۸۳

۲- «یخرج قوم من قبل المشرق، فیوطئون للمهدی سلطانه»؛ «مردمانی از طرف مشرق زمین خارج می‌شوند تا حکومت مهدی را استحکام ببخشند». این حدیث نیز در «المعجم الأوسط» طبرانی آمده است. همچنین در «سنن ابن ماجه» به‌نقل از عبداللَّه بن مسعود این‌گونه آمده است که روایت کرده: در حالی که ما نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله بودیم، جوانانی از بنی‌هاشم وارد مجلس شدند، همین‌که رسول خدا صلی الله علیه و آله آنها را دید، چشمانش پر از اشک شد و رنگش پرید، من به پیامبر صلی الله علیه و آله گفتم: ما همچنان در سیمای شما چیزی را می‌بینیم که از آن ناراحت هستیم، فرمود:

«ما اهل بیت، خداوند برای ما آخرت را برگزیده و آن را برتر از دنیا دانسته، و لذا اهل بیتم پس از من با مصیبت و آوارگی و راندن مواجه خواهند شد، تا این‌که مردمی از سوی مشرق بیایند و پرچم‌های سیاه با خود حمل می‌کنند، آن‌گاه خیر را از خداوند طلب می‌کنند و وقتی خیر به آنها می‌رسد، می‌جنگند و پیروز می‌شوند، آن‌گاه هرآن‌چه خواسته بودند، به آنها داده می‌شود، و به محض این‌که آن را می‌پذیرند، به مردی از اهل بیتم تحویل می‌دهند که عالم را پر از عدل و قسط می‌کند، همان‌طور که مملو از ظلم و جور شده بود، پس هرکه آن زمان را درک کند، باید همراه آنها شود ولو این‌که بر روی برف‌ها و یخ‌ها سینه‌خیز روند».

البته موضوع(خروج از سمت مشرق) را عبداللَّه بن مسعود و سهل بن حنیف و عبداللَّه بن حارث نقل کرده‌اند که ابن ماجه و احمد بن حنبل و طبرانی و بیهقی در کتب خود آورده‌اند.

۳- «یخرج رجل من عترتی» و «المهدی من عترتی»؛ «مردی از

ص: ۱۸۴

خاندان من خروج می‌کند» و «مهدی از خاندان من است»، و حدیث دیگری که حاکم از طریق اسد بن موسی از حماد بن سلمهٔ، از مطر الوراق، از ابی‌الصدیق الناجی، از نه نفر دیگر «فیملأ الأرض عدلًا وقسطاً کما ملئت جوراً وظلماً»، در حالی‌که ابوداود، حدیث «المهدی من عترتی» را از ام سلمهٔ نقل می‌کند که گفت: از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم که فرمود:

«المهدی من عترتی، من ولد فاطمهٔ»؛ «مهدی از خاندان من و از فرزندان فاطمه است. همچنین ابوداود از علی بن ابی‌طالب علیه السلام نقل می‌کند که امام علیه السلام به فرزندش حسن نگاه کرد و گفت: «إن ابنی هذا سیّد کما سمّاه النّبی صلی الله علیه و آله وسیخرج من صلبه رجل یسمّی باسم نبیکم، یشبهه فی الخُلْق، ولا یشبهه فی الخَلْق- ثم ذکر قصهٔ- یملأ الأرض عدلًا»؛ «این پسرم سید است، همان‌طور که پیامبر صلی الله علیه و آله او را نامید و از نسل او مردی به‌وجود می‌آید که به‌نام پیامبرتان نامیده می‌شود و از جهت خلق و خوی به او شباهت دارد، اما از نظر صورت و سیما شبیه به او نیست- آن‌گاه داستانی را ذکر کرد- و او زمین را پر از عدل می‌کند».

۴- دوازده خلیفه: در سنن ابی داود، از جابر بن سمرهٔ نقل شده است که گفت: شنیدم پیامبر خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «لا یزال هذا الدین قائماً حتی یکون علیکم اثنا عشر خلیفهٔ، کلهم تجتمع علیه الأمهٔ»؛ «این دین- اسلام- همچنان برپا و استوار می‌ماند تا این‌که دوازده خلیفه شما را رهبری کنند، و امت بر همه آنان متفق و مجتمع خواهند بود»، آن‌گاه پیامبر صلی الله علیه و آله سخنی گفت که من متوجه آن نشدم، لذا به پدرم گفتم: پیامبر صلی الله علیه و آله چه می‌گوید؟ پدرم گفت: «کلّهم من قریش»؛ یعنی همه آنها از قریش هستند.

ص: ۱۸۵

احادیث خلفای دوازده‌گانه اساس اعتقادات شیعه اثنی عشریه را تشکیل می‌دهد، اما همان‌طور که قبلًا در ارتباط با سخن ابن‌کثیر گفتیم، او موضوع را به‌گونه دیگری می‌بیند، زیرا به‌نظر او آنان(دوازده خلیفه) متصل به هم و پی‌درپی نبودند و از جمله آنها مهدی است.

این احادیث را به نقل از جابر بن سمرهٔ، مسلم در صحیح خود و ابوداود در سنن خود و حاکم در المستدرک علی الصحیحین و ابن حبّان در صحیح خود و ابو عوانه در المستخرج خود آورده‌اند.

۵- در توصیف مهدی که او(أجلی و أقنی) است: در مسند احمد بن حنبل: به نقل از ابی‌سعید الخدری آمده است که گفت: پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود:

«لا تقوم الساعهٔ حتی یملک رجل من أهل بیتی أجلی أقنی یملأ الأرض عدلًا کما ملئت قبله ظلماً، یکون سبع سنین»؛ «روز قیامت برپا نمی‌شود مگر این‌که مردی از اهل‌بیتم که پیشانی روشن و درخشان و بینی برگشته و عقابی دارد حکومت کند و زمین را پر از عدل نماید، همان‌طور که پیش از او پر از ظلم شده بود و او هفت سال فرمانروایی خواهد کرد».

و در سنن ابی داود، به نقل از ابی‌سعید الخدری که گفت: پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «المهدی منی، أجلی الجبههٔ، أقنی الأنف، یملأ الأرض قسطاً و عدلًا کما ملئت جوراً وظلماً یملک سبع سنین»؛ «مهدی از من است، او پیشانی درخشنده و بینی عقابی دارد و زمین را پر از عدل و داد می‌کند، همان‌طور که مملو از ظلم و جور شده بود».

و نیز در کتاب حاکم: «المستدرک علی الصحیحین»، به نقل از ابی‌سعید [الخدری]، از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل می‌کند که فرمود: «مهدی از ما اهل‌بیت است، بزرگ و والا مقام است و بینی معکوف و برگشته‌ای دارد و پیشانیش

ص: ۱۸۶

روشن و درخشنده است، زمین را پر از عدل و داد می‌کند، همان‌طور که پر از ظلم و جور شده بود و این‌قدر زندگی می‌کند»، آن‌گاه پیامبر صلی الله علیه و آله دست چپ و دو انگشت از دست راستش را که با آن تسبیح می‌گفت و انگشت ابهام را گشود و سه انگشت دیگر را بست.

۶- مردی از اهل‌بیتم بر مردم عرب حکومت می‌کند: در سنن ترمذی به نقل از عبداللّٰه بن مسعود، به نقل از پیامبر صلی الله علیه و آله که فرمود: «لا تذهب الدنیا حتی یملک العرب رجل من أهل بیتی، یوطیء اسمه اسمی»؛ «دنیا از بین نمی‌رود مگر این‌که مردی از اهل‌بیتم بر اعراب حکومت کند که نام او همنام من است». البته همین روایت از علی بن ابی‌طالب و ابوسعید الخدری و ام سلمهٔ و ابی‌هریره نیز نقل شده است.

حدیث «یملک العرب رجل من أهل بیتی» از صحابه یادشده روایت شده که ابوداود و البزاز والطبرانی آن را استخراج کرده‌اند.

۷- در صفت مهدی که «یواطیء اسمه اسمی»: در سنن ابی‌داود آمده است که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «لو لم یبق من الدنیا إلّایوم لطوّل اللّٰه ذلک الیوم حتی یبعث فیه رجلًا من أهل بیتی، یواطیءُ اسمه اسمی، واسم ابیه اسم أبی، یملأ الأرض قسطاً وعدلًا کما ملئت ظلماً و جوراً»؛ «اگر از دنیا به‌جز یک روز باقی نماند، خداوند آن یک روز را آن‌چنان طولانی می‌کند تا این‌که در آن مردی را از اهل‌بیتم مبعوث کند که نام او همنام من و نام پدرش، همنام پدرم است، و او زمین را پر از عدل و داد می‌کند، همان‌طور که پر از ظلم و جور شده بود».

صدها روایت و حدیث دیگر یافت می‌شود که علمای حدیث به آنها دست یافتند که در آن تعبیر همنام بودن نام مهدی با پیامبر صلی الله علیه و آله وجود

ص: ۱۸۷

دارد کـه از طرف صـحابه‌ای چـون: علی بن ابی‌طـالب و ام سـلمه و ابی‌سـعید الخـدری وابوالـدرداء و عبـداللَّه بن مسـعود و ثوبـان و دیگران روایت شـده، و از ائمه صـحاح نه‌گـانه: ابوداود والترمـذی و ابن مـاجه و احمـد بن حنبل و همچنین الحاکم والبزاز و البیهقی آنها را استخراج کرده‌اند.

۸- شـما را به مهدی بشارت می‌دهم: در مسـند احمد بن حنبل به نقل از ابی‌سعید الخدری آمده است که: پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «أبشرکم بالمهدی، یُبعثُ فی امتی علی اختلاف من الناس وزلازل، فیملأ الأرض قسطاً وعدلًا، کما ملئت ظلماً وجوراً، ویرضی عنه ساکن السـماء، وساکن الأرض، ویملأ اللَّه قلوب امـهٔ محمـد غنیً، فلا یحتاج أحـد إلی أحد»؛ «شـما را به مهدی بشارت می‌دهم، خداونـد او را در میان مردم که با یکدیگر اختلاف دارند و در زمانی که زلزله‌ها حاصل می‌شود، مبعوث می‌کند، آن‌گاه او زمین را پر از عـدل و داد می‌کنـد پس از آن‌که پر از ظلم و جور شـده باشد، ساکنان آسـمان و زمین از او راضـی می‌شوند، و خداوند قلوب امت محمد صلی الله علیه و آله را پر از بی‌نیازی می‌کند، تا آن‌جا که کسی به دیگری احتیاج پیدا نکند».

۹- مهـدی خلیفه خـداست: در مسـند احمـد بن حنبـل به نقـل از ثوبان آمـده است که از پیامبر صـلی الله علیه و آله نقل می‌کنـد که فرمود: «إذا رأیتم الرایـات السود قـد جاءت من خراسان، فأتوها فإن فیها خلیفـهٔ اللَّه المهـدی»؛ «هرگاه پرچم‌های سـیاه را که از طرف خراسان می‌آید، مشاهده کردید، به سمت آن بروید که خلیفه خدا؛ مهدی در آن است».

۱۰- مهـدی همـان حق است: در کتاب «المسـتدرک» حاکم آمـده است که ام‌سـلمه گفت: از پیامبر صـلی الله علیه و آله شـنیدم که مهدی را ذکر می‌کند و می‌فرماید:

ص: ۱۸۸

«نعم، هو حق وهو من بنی فاطمهٔ»؛ «آری، او حق است و او از فرزندان فاطمه است».

۱۱- علی بن ابی‌طالب علیه السلام مهدی را توصیف می‌کند: در کتاب «المستدرک» حاکم به‌نقل از محمد بن الحنفیهٔ آمده است که گفت: ما نزد علی علیه السلام بودیم که مردی از او در مورد مهدی پرسید، علی علیه السلام گفت:

«هیهات، ثمّ عقد بیده سبعاً، فقال: ذاک یخرج فی آخر الزمان، إذا قال الرجل: اللَّه اللَّه قُتل، فیجمع اللَّه تعالی له قوماً قزعاً کقزع السحاب، یؤلف اللَّه بین قلوبهم، لا یستوحشون إلی أحد ولا یفرحون بأحد، یدخل فیهم علی عدّهٔ أصحاب بدر، لم یسبقهم الأولون ولا یدرکهم الآخرون، وعلی أصحاب طالوت الذین جاوزوا معه النهر»؛ «هرگز، آن‌گاه هفت انگشت خود را بست و فرمود: او در آخرالزمان خروج می‌کند، زمانی که اگر مردی بگوید: اللَّه اللَّه، کشته می‌شود، خداوند متعال برای او قومی را فراهم می‌آورد که همچون ابرها پراکنده‌اند، اما خداوند دلهایشان را به هم الفت می‌دهد و از هیچ کس احساس دلتنگی و غربت نمی‌کنند و به‌خاطر هیچ‌کس خرسند نمی‌شوند، مهدی میان آنان وارد می‌شود، در حالی‌که تعدادشان به عدد اصحاب بدر است، نه پیشینیان می‌توانند از آنها سبقت بگیرند و نه متأخران قادرند به آنها برسند، آنان به تعداد اصحاب طالوت خواهند بود که با او از رود گذشتند».

۱۲- او در آخرالزمان امتم خروج می‌کند: در کتاب «المستدرک» حاکم آمده است، به نقل از ابی سعید الخدری که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

«یخرج فی آخر امتی المهدی، یسقیه اللَّه الغیث، وتخرج الأرض نباتها ویعطی المال صحاحاً، وتکثر الماشیهٔ وتعظم الأمهٔ، یعیش سبعاً أو ثمانیهٔ»؛

ص: ۱۸۹

«مهدی در آخرالزمان امتم خارج می‌شود، خداوند به‌واسطه باران او را سیراب می‌کند و زمین گیاهان خود را بیرون می‌آورد و اموال را صحیح و دقیق می‌دهد و چهارپایان فراوان می‌شوند و امت به بزرگی و عظمت می‌رسند، او هفت یا هشت سال زندگی می‌کند».

محور پنجم مکاتب مهدویت در اسلام

در اندیشه اسلامی، ده مکتب در مورد مهدی و مهدویت وجود دارد:

الف: سه مکتب شیعی، به‌شرح زیر:

- مکتب شیعه اثنی‌عشریه که قائل به سلسله امامانی هستند که بر امت واجب است- پس از پیامبر صلی الله علیه و آله- از آنها پیروی کنند و آنان: علی بن ابی‌طالب، حسن بن علی، حسین بن علی، علی بن الحسین(زین‌العابدین) محمد الباقر، جعفرالصادق، موسی الکاظم، علیّ الرضا، محمد التقی، علی النقی، الحسن العسکری و امام دوازدهم که فرزند امام عسکری است که همان محمد المهدی است که هم‌اینک در غیبت است، سپس در زمان رسیدن ظهورش برمی‌گردد.
- مکتب شیعه هفت‌امامی که فاطمیون به آن منتسب هستند که اینان معتقدند مهدی امام هفتم است و همان اسماعیل پسر امام جعفر صادق علیه السلام می‌باشد.
- مکتب شیعه زیدیه که منسوب به زید بن علی بن الحسین، زین‌العابدین است که معتقدند هر فاطمی(که جده‌اش فاطمه زهرا باشد) و عالم باشد و به دین اسلام پایبند و برای اصلاح خروج کند، همان مهدی است و لازم است از او پیروی کنند.

ص: ۱۹۰

ب: چهار مکتب اهل سنت:

- کسانی که قائل به مهدی منتظر هستند که پیش از آخرالزمان ظاهر می‌شود.

- کسانی که قائلند به این‌که مهدی؛ همان امام هر عصر است، مطابق مصداق این حدیث: «إن اللّه یبعث لهذه الأمة علی رأس کل مئة سنة من یجدد لها دینها»؛ «یقیناً خداوند در آغاز هر صد سال کسی را می‌فرستد تا دین را تجدید و احیا کند».

در حدیث شریف نصّ عامی وجود دارد که فرمود: «علیکم بسنتی و سنة الخلفاء الراشدین المهدیین بعدی»؛ «بر شما باد پیروی کردن از سنتم و سنت خلفای راشدین و مهدیین بعد از من».

امام احمد بن حنبل می‌گوید: عمر بن عبدالعزیز از جمله خلفای راشدین مهدیین بود، و همین موضوع باعث شد توقع ظهور مهدی‌ها در آینده امت پیدا شود که عملًا منجر به پیدایش دو مکتب پیرامون این گردید:

- مکتب ابن کثیر که درباره تفسیر او در مورد آیه ۵۵ سوره نور سخن گفتیم که این حدیث معروف را نقل می‌کند که: «لا یزال أمر الناس ماضیاً ما ولیهم اثنا عشر رجلًا»؛ «کار مردم همچنان روبه‌راه و خوب است، مادامی که اولیای امرشان دوازده مرد هستند». و به‌نظر ایشان مهدی از جمله آنان است.

- مکتب فخر رازی که به تفسیر او پیرامون آیه ۶۹ سوره نساء اشاره کردیم و گفتیم که او معتقد است منظور از شهید در آیه همان شاهد بر صحت دین است و شهدا نیز همان کسانی هستند که «قائم بالقسط»

ص: ۱۹۱

می‌باشند که سخن خود را بـا کلام علی علیه السلام مستند کرده که «أن الأرض لا تخلو من قائم للّٰه‌بالحجهٔ» و این مطلب را مورد تأکیـد قرار دادیم که فخر رازی «قـائم بالقسـط» و یا «القائم للّٰه‌بالحجهٔ» را به‌عنوان مهـدی معرفی نکرد، اما نقش او مفیـد همان معنی است.

ج: دو مکتب صوفی:

– کسانی که قائل به این موضوع هستند که مهدی همان فریادرس زمان یا خاتم بزرگان و سالاران جهانند.

– به گفته ابن عربی که مهدی پایان‌بخش سلسله بزرگان و اقطاب و بازوی راست نورمحمدی است که قوام و دوام جهان به اوست.

د: مکتب فلسـفی: فـارابی، فیلسـوف معروف در کتـاب بلنـد آوازه خـود کـه پیرامـون «مـدینه فاضـله» اتوپیـایی اسـت کـه اوضـاع سامان‌یافته‌ای دارد و در رأس آن رهبر و پیشوایی است با صفات آرمانی که به‌نظر او همان مهدی است، با دیدگاه و سیمای فلسفی.

محور ششم: مکتب امام مهدی در سودان

کتابخانه اسـلامی که در سودان، در عهـد فونگ والفور و حکومت ترکان مصـری رواج داشت، کتابخانه بسـیار محدودی بود که از برخی تفاسیر قرآن و حـدیث و کتب فقه تجاوز نمی‌کرد، اما کتب صوفیه بسیار بود و در میان منابع و مآخذ اسـلامی که در سودان شنـاخته شـده بودنـد، هیـچ کتـابی در مورد تشیع به‌معنـای معروف آن نبود. در حـالی که مردم مسلمان سودان، در میـان ملت‌هـای اسـلامی، در گذشـته و حال بیشترین عشق و ارادت را نسبت به پیامبر صلی الله علیه و آله و اهل‌بیتش داشته و دارند، چنان عشقی که در

ص: ۱۹۲

اشعار و سروده‌ها و منقبت‌هایشان موج می‌زند، با این‌همه تاریخ سودان نشانگر این است که در این کشور اعتقاد به مهدویت، نظیر آن‌چه در میان شیعه رواج دارد، وجود ندارد.

درست است که اندیشه‌هایی پیرامون مهدویت در سودان پیدا شد و رواج پیدا کرد، اما تمامی این افکار و اندیشه‌ها از اصول مذهب اهل سنت و گرایش‌های صوفی نشأت می‌گیرد، مهم‌ترین آبشخورهای اندیشه مهدویت در سودان، عبارتند از:

۱- طریقه «السمانیهٔ» که خود شعبه‌ای است از صوفیه و جدا شده از خلوتیه که موفقیت چشمگیری را در سودان کسب کرد، به‌خصوص در مرکز سودان، معروف به «وادی النیل»، لذا دکتر مکی شبیکه در فصل اول کتاب خود «السودان والثورهٔ المهدیهٔ» سودان و انقلاب مهدی، منابع و مآخذ متعدد «سمانیه» را که در مورد مهدی و مهدویت سخن می‌گویند خلاصه کرده و این مذهب(گرایش) را به «شیخ سمّان» نسبت داده است و نویسنده معتقد است که او گفته است که وزیر مهدی است و برای زمان ظهور او زمینه‌سازی می‌کند، (۱) همچنین برخی از آن منابع به این مطلب اشاره دارند که مهدی در صف پیروان سمانیه خواهد بود. (۲)

۱- مکی شبیکهٔ، السودان عبر القرون، ص ۱۳ و ۱۴

۲- رجوع شود به: یحیی محمد ابراهیم، تاریخ التعلیم الدینی فی السودان، ص ۳۲۹؛ در آن‌جا روایات متعددی وجود دارد پیرامون نزدیکی ظهور مهدی و از جمله آنها این‌که گروهی از شیخ الطیب البشیر، در مورد زوال حکومت ترکان پرسیدند، به آنها خبر داد که آن مصادف خواهد بود با ظهور مهدی، و گفته می‌شود که دستنوشته‌ای از او یافت شده، به این مضمون که مهدی از ماست و این مطلب را خداوند به من خبر داده، آن‌چنان که به شکوه و عظمت او نگاه کنم.

ص: ۱۹۳

۲- طریقه «الختمیة» که به «سید محمد عثمان المیرغنی(الختم)» منتسب است، از مهدی زیاد سخن گفته و معتقد است که مقام «ختم» در مرتبه سوم پس از پیامبر صلی الله علیه و آله و مهدی قرار می‌گیرد، و مؤلف کتاب «الإجابة والإبانة» بسیاری از اقوال «الختم» را در این رابطه ذکر کرده است، همچنین برخی متون از وی در کتاب «الرسائل المیرغنیة»- که مجموع مقالاتی است به قلم سید محمد عثمان و تعدادی از نوه‌هایش- ذکر شده است. (۱) ۳- طریقه اسماعیلیه و مؤسس آن «سید اسماعیل الولی» می‌باشد که از «ختمیة» منشعب شده و بیشترین نفوذ آن در غرب میانی، در «کردفان» صورت گرفته است. یوسف احمد محمد عوض السید آورده است که سید اسماعیل الولی کتابی دارد پیرامون مهدی منتظر به‌نام «جامع الکلم وأوجز النظم فی معرفة سیدی الإمام المهدی المنتظر والختم». (۲) ۴- شیخ محمد شریف نورالدائم که خود نوه شیخ احمد الطیب البشیر، مؤسس طریقه سمانیه در سودان می‌باشد، سخنانی را در همین ارتباط بر زبان آورده است: «بارها از شما شنیده‌ام که می‌گفتی: این امدادهایی که به ما می‌رسد، از انفاس مهدی است، پس اگر بدان آگاهی داری، هرگز نباید از رشد و بالندگی متوقف شوی». (۳)

۱- ابوسلیم، الحرکة الفکریة فی المهدیة، ص ۷

۲- همان مدرک.

۳- ابوسلیم، الآثار الکاملة للإمام المهدی؛ در نامه‌ای از المهدی لمحمد شریف، ج ۳، ص ۷۸، و نیز به همین موضوع اشاره شده است. همچنین در سال ۱۳۰۰ ه. ق که به او می‌گوید: به‌طور کلی، در موضوع مهدویت خداوند تو را با آن آشنا کرد، پیش از همه عرفای زمانت، و تو مرا و دیگران را از آن مطلع ساختی، آن‌چنان‌که بیش از یک فرد مرا از آن مطلع کردند، ج ۱، ص ۴۲۳

ص: ۱۹۴

این حقایق انتشار اندیشه مهدی را در مرکز سودان وادی‌النیل و غرب میانی روشن می‌سازد، اما غرب سودان و قسمت‌های پایین دست آن نیز عرصه‌ای بود برای انتشار این اندیشه، جهت توضیح بیشتر به نکات زیر اشاره می‌کنیم:

الف: شیخ عثمان دان(ابن) فودیو(الفقیه)، در غرب سودان، به‌سال ۱۸۰۴ م خلافت اسلامی را تأسیس کرد، وی مردی فقیه، مجاهد، دولتمرد، نویسنده و شاعر بود، او در کتاب خود «الخبر الهادی فی امور الإمام المهدی» آورده است که: نام مهدی، همنام پیامبر صلی الله علیه و آله است و نام پدرش نیز با نام پدر پیامبر صلی الله علیه و آله مطابقت دارد و او در مشرق‌زمین ظاهر خواهد شد، و من اگر زنده باشم از او پیروی خواهم کرد و بر مؤمنان واجب است او را تأیید و برای نصرت او هجرت کنند.

ب: محمد بیلو بن عثمان دان فودیو در کتاب خود: «الجفر والخوافی» نوشته است که امام مهدی در سال ۱۲۸۰ ه. ق ظاهر خواهد شد، و هم‌او در کتاب دیگری به‌نام «القول المختصر» گفته است که مدت بین وفات «شیخ عثمان دان فودیو» و ظهور مهدی ۵۷ سال است؛ یعنی این‌که ظهور او به‌سال ۱۲۸۹ ه. ق خواهد بود.

ج: و همین شیخ عثمان دان دختری داشت به‌نام «مریم بنت الشیخ» بانویی بود فقیه و کتابی را به‌رشته تحریر درآورده که در آن مراحل هجرت به‌سوی شرق را تا سرزمین نیل، آن‌چنان که از پدرش شنیده قید کرده است، (۱) همچنین محمد بیلو جمله‌ای شبیه روایت از پدرش نقل

۱- الطیب، عبدالرحیم الفولانی والمهدیهٔ.

ص: ۱۹۵

می‌کند که گفته است: این جهاد ما به پایان نمی‌رسد، مگر به دوران مهدی منتهی شود. (۱) این نوع بشارت‌ها عده زیادی از ساکنان غرب سودان را به اعتقاد پیدا کردن به اندیشه مهدویت و باور داشتن به نزدیک شدن زمان ظهورش سوق داد، لذا به سمت شرق مهاجرت کردند تا او را ببینند، و از بین مهاجرین به‌سوی شرق سودان، یکی پدر خلیفه عبداللَّه است، جد خلیفه عبداللَّه که نامش «علی الکرار» بود به خانه «تعایشه» آمد و در آن مستقر شد و همان‌جا ازدواج کرد و خداوند پسری به او عنایت کرد به‌نام «محمد» که به شایستگی و صلاح مشهور بود و لقب «تورشیل» را به او دادند.

محمد به همراه خانواده و پسرش عبداللَّه در خانه «قبیلهٔ الجمع» سکونت گزید، در همان‌جا پدرش وفات یافت و پسرش کار او را ادامه داد. (۲) این گونه سخنان و حقایق و نظایر آنها که به شیخ قرشی منسوب شده، و

۱- محمد بیلو، اتفاق المیسور فی تاریخ التکرور، ص ۱۰۵؛ قابل ذکر است آن‌چه محمد بیلو آورده، آن را به پیشگویی پدرش نسبت نداده، گرچه به او بشارت نزدیکی ظهور مهدی را داده بودند، بلکه به این مطلب اشاره داشته است که مهدی در مشرق زمین ظاهر می‌شود، اما هرگز وقت ظهور را ابداً مشخص نکرده است، بلکه احادیثی که برای ظهور مهدی وقت معین می‌کند، با استناد به منطق رد و تکذیب کرده، زیرا تاریخ هجری مورد استفاده قرار نگرفت، مگر در عصر عمر بن خطاب. و او در قصیده فولانیه خود می‌گوید: «بنقاری المهدی» یعنی: «شأن مهدی برتر باد»، و رها کنید مسأله تعیین وقت برای ظهور مهدی را، چون پیامبر صلی الله علیه و آله چنین نکرد، تنها وظیفه شما این است که به آمدن مهدی اعتقاد داشته باشید. در این ارتباط، نگاه کنید به: دکتر الأمین ابومنقهٔ، العلاقات السودانیهٔ النیجریهٔ فی اطار المهدیهٔ، مجلهٔ دراسات افریقیهٔ، دسامبر ۱۹۹۱ م.

۲- احمد محمد الحاج، الحرکهٔ المهدیهٔ فی غرب السودان، ص ۱۷۹

ص: ۱۹۶

به نقل از «ودّالزین»، از مهـدی، در مورد نزدیک شدن زمان ظهور ذکر شده، بر این موضوع تأکید دارد که اندیشه مهدی در سودان بخش وادی النیـل و غرب سودان انتشار یافته و روشن می‌سازد که منابع و مآخـذ این انـدیشه در مناطق مختلف سودان ریشه سـنّی و صوفی دارد، لذا دکتر مکی شبیکهٔ، این جوّ سـرشار از اندیشه مهدی و مهدویت را با این کلام خلاصه می‌کند: «مردم سودان پیوسته نجات از ظلم و ساختن زندگی برتر را مطمح نظر خود قرار می‌دادند، لذا هر وقت مردی را می‌دیدند که هم صالح و شایسته است و هم صـاحب عقـل و درایت و نسبت به دین و خـانواده‌اش، غیرت و حمیت دارد، گمـان می‌کردنـد که او مهـدی است». (۱) مفهوم مهدویت از دیدگاه «صاحب الدعوهٔ» در سودان

قبلًا اشاره کردیم که در انـدیشه اسـلامی ده مکتب پیرامون مهـدی و مهدویت وجود دارد و دانستیم که این اندیشه در مرکز سودان، وادی‌النیل و غرب کشور رواج پیـدا کرد که خود زمینه‌ای برای دعوت به مهـدویت، به رهبری شـیخ محمد احمد، به‌سال ۱۸۸۱ م را فراهم ساخت، اما به‌راستی جوهر و محتوای این دعوت چه بود و به کدام‌یک از مکاتب یادشده منتسب بود؟

این موضوع از طرف مخالفـان و موافقان آن در معرض تحریف و تغییر فراوان قرار گرفت، چراکه مسأله «دعوت» به مقـدار کافی، از تجزیه و تحلیل و نقد و بررسی و گفتگو برخوردار نبود، از این‌رو اشتباه و پیچیدگی

۱- مکی، شبیکهٔ، السودان عبرالقرون.

ص: ۱۹۷

بر آن چیره شد، ناگزیر نگارنده(صادق المهدی) خود این مبحث را قبلًا در چند نوشته مورد مطالعه و تجسس قرار داده‌ام که مهم‌ترین آنها از این قرار است:

«یسألونک عن المهدیة/ ۱۹۷۵ م»، «أیدیولجیة المهدی/ ۱۹۸۶ م» و «عبدالرحمن الصادق، امام‌الدین/ ۱۹۹۶ م»، که دلایل خودم را از طریق شواهدی تحت عناوین: هشدارها، نوشته‌ها، احکام، سخنرانی‌ها و دروس امام‌المهدی، به‌صورت تحقیقی‌وعلمی جالب و دقیق به‌چاپ رسانیده‌ام. (۱) اگر با دیدگاهی عمیق به آن منابع و مآخذ نظر شود، همگان به این مسأله پی خواهند برد امام‌المهدی در موضوع مهدویت، دارای مکتب مستقلی است که با مکاتب ده‌گانه قبلی تفاوت دارد و لذا می‌توان آن را به‌عنوان مکتب یازدهم دانست که به شرح مختصر آن می‌پردازیم:

۱- تعیین زمان معین «توقیت» و همچنین ذکر مکانی خاص برای ظهور امام مهدی صحیح نیست، لذا ایشان(الشیخ محمد احمد المهدی/ صاحب الدعوة) در سخنرانی خود به‌سال ۱۳۰۰ ه. ق در این‌باره گفته است:(پیامبر هرگز زمانی را برای ظهور تعیین نکرده، بلکه فرموده است:

«کذب الوقّاتون»؛ «توقیت‌کنندگان دروغ می‌گویند»، همچنین در جای دیگری از این خطابه آورده است: «بدان و اگرچه بر تو مخفی نیست، که علم به ظهور مهدی مانند علم به روز قیامت، هیچ‌کس از حقیقت آن اطلاع ندارد، مگر خدای متعال)، آن‌چنان‌که محققانی چون «سید احمد ابن ادریس» نیز گفته است که: «در مبحث مهدویت چهارده کتاب از کتب

۱- محمد ابراهیم ابوسلیم، الآثار الکاملة للإمام المهدی، دار جامعة الخرطوم للنشر، ۷ جزء پی‌درپی منتشر شد، از سال ۱۹۹۰ م تا ۱۹۹۴ م.

ص: ۱۹۸

اهل‌اللّه به دروغ درمورد مهدی سخن گفته‌اند». و نیز افزود: «مهدی از جهتی خروج می‌کند که کسی از آن اطلاع ندارد و لذا مورد انکار قرار می‌گیرد». (۱) ۲- جایز نیست کسی دنبال نشانه‌ها و شروط ظهور مهدی باشد، و این مطلب در منشور دعوت که در تاریخ شوال ۱۲۹۸ ه. ق منتشر شده، آمده است: «عطای خالق متعال بستگی به علم مخلوق ندارد، بلکه خداوند برتر از آن است که علم او مقید به ضابطه قوانین یا علوم اهل فن باشد»، و در این رابطه نیز آمده است: «مکاشفه ممکن است عقب بماند و به‌جای آن، خداوند امر دیگری را تثبیت می‌کند»، خداوند نیز در قرآن کریم می‌فرماید: «وَيَخْلُقُ ما لا تَعْلَمُونَ»؛ (۲)

«و خداوند چیزهایی را می‌آفریند که شما نمی‌دانید» و «عِنْدَهُ مَفاتِيحُ الْغَيْبِ لا يَعْلَمُها إلّاهُوَ»؛ (۳)

«کلیدهای غیب، تنها نزد اوست، و جزاو، کسی آنها را نمی‌داند». البته خداوند آن‌چه را اراده کند، انجام می‌دهد: «وَ لا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِما شاءَ»؛ (۴)

«و کسی به علم او احاطه ندارد، مگر آن مقدار که خداوند بخواهد». (۵) ۳- رواج ظلم و فساد و تفرقه مسلمانان و تسلیم آنها در مقابل حکّام اجنبی، باعث شد آنان تن به ذلت دهند، و همین امر مسلمان باغیرت و

۱- همان مدرک، ج ۱، ص ۳۳۷

۲- نحل: ۸

۳- انعام: ۵۹

۴- بقره: ۲۵۵

۵- الآثار الکاملة، ج ۱، ص ۹۷

ص: ۱۹۹

حمیت را جهت دفاع از دین و نابودی منکر سوق می‌دهد، لذا ایشان در همین زمینه گفته است: «آن‌جا که از دین چیزی باقی نماند، جز اسم آن، و از قرآن جز رسم آن، غیرت برانگیخته می‌شود، و غیرتِ مؤمن بر حریم خداوند شدیدتر از غیرت او بر حریمش است». (۱) ۴- زنده شدن دوباره اسلام و اصلاح اوضاع مسلمانان انجام نمی‌گیرد مگر از طریق احیای کتاب و سنت که فعلًا مدفون شده‌اند، لذا در این زمینه گفت: «اینک من به شما خودم توصیه می‌کنم تا تقوای خدا را درنظر بگیرید و از سنت رسول خدا تبعیت کنید، و بدانید که مسأله مهدویت به این دو موضوع بستگی دارد». (۲) ۵- آن بیعتی که مهدی به‌عنوان رشته پیوند، بین خودش و اصحابش قرار داده، وظایف آنان را به نحو زیر مشخص کرده است: «با خداوند و رسول او بیعت کردیم و با تو بر طاعت خدا نیز بیعت کردیم که دزدی نکنیم و مرتکب زنا نشویم و افترا و بهتان نزنیم و از فرمان تو، در امر به معروف و نهی از منکر، سرپیچی نکنیم، با توبیعت کردیم که نسبت به دنیا زهد داشته باشیم و آن را ترک کنیم و از جهاد نگریزیم و به آن‌چه نزد خداوند است راغب و علاقمند باشیم.

۶- او(محمد احمد) تلاش فراوان می‌کرد برای احیای دین و برپا داشتن سنت‌های پیامبر صلی الله علیه و آله و می‌گفت: «و من خودم را دور می‌دانم از این‌که ولی امر باشم، یعنی همان کسی که نجات و رهایی به‌دست اوست، اما من منتظر او هستم تا کمک‌کار و خدمتکار او باشم» ... «تا این‌که

۱- همان مدرک، ص ۶۹

۲- همان مدرک.

ص: ۲۰۰

برخلافت بزرگ از جانب خدا و رسول یورش بردم و آن‌گاه به من خبر دادند که من مهدی منتظر هستم». (۱) ۷- از اقوال و افعال مهدی به‌وضوح می‌توان دریافت که ظهور او در آخرالزمان نیست، چراکه امت اسلام، پس از او باقی خواهند بود، به جهت این‌که او از میان اصحابش خلفایی را برگزید تا جانشین خلفای رسول خدا صلی الله علیه و آله باشند. هرچند کسی بگوید که این منصب‌ها مناسب پس از وفات آنهاست. و دلیل دیگر مبنی بر این‌که او معتقد به استمرار امت پس از ظهور مهدی می‌باشد، این است که او معیاری را برای جنبش اصلاح دینی، این‌گونه مطرح کرده که: «برای هر وقت و مقامی، حال و وضعی خاص است، و برای هر زمان و دورانی مردانی باید باشد».

با وجود گفته‌ها و نوشته‌های بسیار امام مهدی، او از نزدیک یا دور، اشاره‌ای به ظهور حضرت عیسی نداشته، آن‌چنان که در متون اسلامی آمده است که ظهور مهدی اول است، سپس ظهور عیسی، در شرایط آخرالزمان، همچنان‌که در هیچ‌یک از نوشته‌های فراوان او، این مطلب وارد نشده که کلامش خاتم و پایان بخش است، و یا این‌که او در زمان خاتم آمده است.

خلاصه: دعوت امام مهدی، از منظر تعلیمات او:

- جدایی قائل شدن بین مهدویت و توقیت‌های آخرالزمان.
- عدم قبول شرایط و علامت‌هایی که دیگران در آن متبحر شدند.

۱- الآثار الکاملهٔ، ج ۱، ص ۹۷

ص: ۲۰۱

- ارتباط قائل شدن بین دعوت و نیاز مبرم برای پر کردن خلأ رهبری، از طریق جلوس بر اریکه خالی خلافت، به‌جای پیامبر صلی الله علیه و آله.

- این‌گونه الزامات و ضرورت‌های موضوعی، توأم شده با یک تجربه درونی، در مورد صدور امر غیبی به او که وی ملزم به انجام آن وظایف می‌شود و امت را نیز به شدت ملزم به اطاعت از خویش کرده تا آن وظایف را به انجام رساند، و آن حسب الزام عام قرآن کریم است: «وَاتَّبِعْ سَبِیلَ مَنْ أَنابَ إلیّ»؛ (۱)

«از راه کسانی پیروی کن که توبه‌کنان به‌سوی من آمده‌اند».

تعالیم امام مهدی در مورد مهدی و مهدویت خود مکتب جدیدی را به‌عنوان مکتب یازدهم در روند سیر مکاتب مهدویت اسلامی، به‌وجود آورده است که تنها اثر منحصر به فرد و بادوام در زمینه دعوت به مهدویت است که می‌تواند اساس همگرایی اهل قبله(مسلمانان) را به‌وجود آورد، و این دعوت در هفت نکته خلاصه می‌شود:

۱- دعوت به مهدویت بر این موضوع متمرکز است که احیای دین اسلام بستگی دارد به احیای کتاب و سنت که این خود به‌عنوان حمایت و پشتیبانی از مهم‌ترین اصل نزد اهل‌سنت است.

۲- دعوت این مطلب را مورد تأکید قرار داده است که تکلیف‌ها و احکام اسلامی دارای ریشه‌های روحی و معنوی، به‌عنوان پشتیبانی از اصل اول تصوف است.

۳- همچنین دعوت بر نقش امامت در رهبری دینی پافشاری می‌کند

۱- لقمان: ۱۵؛ المهدی در الآثار الکاملة، ج ۱، ص ۱۳۷ به آن استشهاد و استناد کرده است.

ص: ۲۰۲

که این به‌نوبه خود با مهم‌ترین اصول شیعه موافقت دارد، گرچه مسأله امامت را مرتبط ساخته به شایستگی و کارآمدی، نه به نسب و پیوندهای خونی: «هرکه به دین ملتزم باشد و احکام آن را گردن نهد و دل‌های مسلمین تمایل به او پیدا کنند، هم او امام است»؛ مطابق عقیده اباضیه.

۴- دعوت بر این نکته تأکید دارد که حرکت در فقه اسلامی باید براساس این منطق باشد که «برای هر وقت و مقامی، وضع و حال خاصی وجود دارد، و برای هر زمان و دورانی باید مردانی خاص باشند». البته این اصلی است که علمای عقاید اسلامی بر آن اصرار دارند.

۵- این دعوت، فریضه جهاد را احیا کرد؛ یعنی همان اصلی که مسلمانان انقلابی بر آن تأکید دارند.

۶- دعوت، پیروی و وفاداری را صرفاً برای امور قطعی وحی می‌داند که از دایره پایبندی به فِرَق و مذاهب فراتر است، اما در مورد مسائل غیرقطعی، باید از طریق اجتهاد و شوری، به حل و فصل آنها پرداخت که این اصلی از اصول بیدارگران اسلامی است.

۷- تلاش برای طرد نقش‌های ایستا و غیرفعال از مهدویت و مرتبط دانستن آن به‌وظیفه احیای دین، که این معنی همان چیزی است که «احمد العوّام» از رهبران انقلاب عربی مصر، آن را مقرر ساخت و او جزء کسانی بود که اشغالگران انگلیسی آنها را به سودان تبعید کردند، لذا او پیامی را درباره دعوت به مهدویت به نگارش درآورد که در پایان آن، از مسلمانان خواست تا امام مهدی را کمک نمایند، این پیام تحت عنوان:(نصیحت عوام، برای افراد خاص و عام، از برادران اهل ایمان و اسلام) بود و در آن این عبارات آمده است: «اوضاع و احوال جهان اسلام، مستلزم کسی است

ص: ۲۰۳

که به امر دین قیام کند، لذا از خداوند مسألت می‌نماییم تا دین اسلام را که خود برای ما پسندید، استوار و حاکم گرداند، تا به‌عنوان وفاداری باشد نسبت به وعده صادق او و تصدیقی نسبت به سخنان رسول او، چه به واسطه امام مهدی علیه السلام است که ستارگان اقبالش ظاهر و بارقه‌های وجودش نمایان گشتند و چه‌بسا به‌واسطه دیگر بندگان صالحش باشد»، وقتی امام مهدی بر این رساله و پیام مطلع شد، آن را مجاز دانست و دستور داد چاپ شود.

دکتر عبدالودود شلبی در مورد مهدویت در سودان، می گوید:

«جنبشی بود که تمامی جنبش‌های اصلاحی عصر خود را مجسم می‌کرد» (۱) که این خود مفهوم وجوب تلاش برای اجرای اصلاحات را افاده می‌کند، و اساساً مکتب یازدهم مهدویت در سودان بر اعتقاد به مهدویت تأکید دارد، اما آن را از سلسله محکم خویشاوندی که در مکاتب شیعی به چشم می‌خورد با توقیتات قاطع مکاتب اهل سنت، جدا می‌سازد.

محور هفتم: تعامل با دیگر مکاتب، با وجود اختلاف در عقاید و دیدگاه‌ها

برخی مسلمانان، به دلایلی که خود ذکر کرده‌اند، می‌خواهند از اعتقاد به مهدویت، به‌شکل نهایی، صرف‌نظر شود، در حالی که دیدگاه، با وجود دلایل محکم و استوار دیگران، سودمند نیست، اما دعوت مسؤولانه امام

۱- دکتر عبدالودود شبلی، الاصول الفکریهٔ لحرکهٔ المهدی السودانی ودعوته، دارالمعارف، القاهرهٔ ۱۹۷۹ م، ص ۲۴۸.

ص: ۲۰۴

مهدی در سودان، درواقع نمایانگر همان اصلاح و تجدید دین در هر صد سال می‌باشد و همچنین با دیدگاه فخر رازی و ابن کثیر و فارابی به‌عنوان فیلسوف در(مدینه فاضله) و موضوع «غوث‌الزمان» از نظر صوفیه، مطابق آن‌چه قبلًا به تفصیل آن پرداختیم، هماهنگی دارد.

اختصاص دادن موضوع مهدویت به خود و از منظر کسانی که به آن اعتقاد دارند، از جهت پایبندی هر فرقه به اعتقادات شخصی خود و نیز از جهت رهبران آن فرقه‌ها، عملًا موجب اختلاف بین مسلمین می‌شود، اما اگر از مسأله نسب و خویشاوندی و جزمیت در توقیت دست برداشته، به‌سوی گرایش مسوولانه گام برداریم، وحدت و نزدیکی بین فرقه‌ها و مکتب‌های اسلامی به‌وجود می‌آید و بدین ترتیب مقوله امام محمد احمد المهدی در سودان را بارور خواهد کرد.

همان‌طور که عقیده به مهدویت موجب اختلاف بین فرق و مکتب‌های مسلمانان شده، اعتقاد به مسیحیت نیز مایه اختلاف بین کل اهل کتاب است، چون یهودی‌ها دارای نوعی اعتقاد و مسیحیان دارای اعتقادی دیگر و مسلمانان پیرامون این موضوع عقاید خاصی دارند.

صرف‌نظر از این‌گونه اختلافات- چه بین مسلمانان، در مورد اندیشه مهدویت، یا پیرامون مسیحیت و یهودیت- ولی به‌هرحال انسان می‌تواند از موارد منفی آن چشم‌پوشی کند، آن هم نه از طریق یکسان‌سازی دیدگاه‌هایشان و یا نادیده گرفتن اختلافاتشان، بلکه از طریق تأمین حداقل توافق پیرامون مجموعه‌ای از مفاهیم که تعامل حکیمانه را- با وجود آن اختلافات- محقق می‌سازد که عملًا و پیوسته دیدگاه و عقاید انسان‌ها را بارور و بالنده می‌کند، بدون این‌که بخواهد باعث منازعات خونین شود و

ص: ۲۰۵

یا این‌که موجب کارشکنی روند تفاهم بین همه گردد که ممکن است در یک جامعه واحد و یا بین تمدن‌های مختلف باشد.

قوانین طبیعی

اندیشه انسانی به شناخت قوانین طبیعی راه یافت، که این خود دیدگاهی را به‌وجود می‌آورد که احتمال دارد، مورد قبول همگان واقع شود و آن این‌که عالم سنت‌های طبیعی دارد و وظیفه انسان این است که آنها را کشف کند و برای اهداف و اغراض خویش آنها را– از طریق عقل و تجربه– به‌کار گیرد و مورد استفاده قرار دهد.

قوانین معرفتی

همچنین انتظار می‌رود اندیشه دینی– فلسفی انسانی به قوانین معرفتی مورد توافقی برسد که دربرگیرنده و پذیرنده وسایل چهارگانه شناخت و معرفت باشد که عبارتند از: وحی، الهام، عقل و تجربه؛ و برای هر بخش لازم است حوزه مشروع و قابل قبولی اختصاص یابد، در این‌صورت مناقشه بین دین و لائیسم فیصله پیدا می‌کند.

قوانین اخلاقی

آن‌چه را باید انتظار داشت، این است که مردم بر اصول و منابع قوانین اخلاقی اتفاق نظر داشته باشند که از ویژگی‌هایی نظیر: همانندسازی، کلی‌نگری و از خودگذشتگی برخوردار باشد، در این‌صورت درگیری‌های موجود پیرامون علم اخلاق(Axiology) پایان می‌پذیرد.

ص: ۲۰۶

حقوق بشر

امیدواریم که مردم متفقاً منشور حقوق بشر را- که بر آزادی، عدالت، کرامت، برابری و صلح استوار است- بپذیرند. و آن‌چه را مؤمنان انتظار دارند، از قبیل پیروزی نهایی حق و شکست قاطع باطل تحقق یابد و لذا موضوع فیصله دادن این‌گونه قضایا، جوهره این انتظار را تشکیل می‌دهد.

ما در فرازهای پیشین شیوه تعامل برتر و ایده‌آل را در زمینه حل و فصل اختلافات مربوط به مهدویت توضیح دادیم، اما در ارتباط با مسیحیت، اختلافات موجود پیرامون این مکتب استمرار دارد، به‌جهت این‌که متون ملل مختلف با یکدیگر متفاوت است و لذا شأن این موضوع به خداوند متعال بازمی‌گردد: «فَاللَّهُ یَحْکُمُ بَیْنَهُمْ یَوْمَ الْقِیامَهِٔ فِیما کانُوا فِیهِ یَخْتَلِفُونَ»؛ (۱)

«خداوند، بین آنان، در روز قیامت درباره آن‌چه، پیرامون آن اختلاف داشتند، داوری می‌کند».

هرگز نمی‌توان به دیدگاه واحدی از طریق گفتگو پیرامون مهدویت رسید، اما می‌توان از طریق گفتگوی ادیان و تمدن‌ها و نظایر این‌ها که از ابزارهای همبستگی به‌شمار می‌آید، چشم‌انتظار وضع انسانی برتر، آزاد و عادلانه باشیم. و از دلایل این‌که اسلام می‌تواند دین انسانیت باشد، این است که شریعت اسلام قادر است این نگرش انسان، به‌سوی یک سرنوشت نورانی را تحت پوشش خود قرار دهد.

۱- بقره: ۱۱۳

ص: ۲۰۷

بعد فلسفی مفهوم رهایی‌بخش در اندیشه انسانی

مفهوم نجات‌دهنده (رهایی بخش):

دکتر قیصر موسی الزین

نجات‌دهنده در ادبیات مفهوم تاریخی را در برخی حالات و مفهوم اسطوره‌ای (۱) را در حالات دیگر نشان می‌دهد، همچنان که در بسیاری از حالات مفهوم دوگانه‌ای را بیان می‌کند که مفهوم تاریخی و اسطوره‌ای در آن آمیخته می‌شود.

و طبق معمول ادبیات- یا هر آن‌چه به نگارش درآمده است- دربرگیرنده تمامی موضوع «نجات‌دهنده» نیست، زیرا نمی‌تواند همه مسائل متداول شفاهی را زیر چتر خود قرار دهد، چه از نظر مناطق جغرافیایی و یا در طول نسل‌های مختلف.

و «نجات‌دهنده» فردی است که مجموعه معینی از مردم را از اوضاع رقت‌انگیز و مصیبت‌بار، به‌گونه‌ای شبیه به اعجاز، نجات می‌دهد و هیچ فرد دیگری نمی‌تواند به این مهم قیام کند و جایگزین او شود، بنابراین و با

۱- فراس السواح- دین الإنسانیة- ص ۵۵ و صفحات بعد.

ص: ۲۰۸

این توصیف، «نجات‌دهنده» نشان‌دهنده آن روی سکه و یا مخالف اوضاع رقت‌بار و آمیخته با شکست جمعی از افراد است که در یک مکان خاص فراگرفته‌اند.

لذا می‌توان گفت که «نجات‌دهنده» همان شخص «مرتَقَب» یا «مُنْتَظَر» است که تجسم‌بخش امیدی است که در آینده به‌سوی حاضری که تاریک است روی خواهد آورد، از این‌رو «نجات‌دهنده»- مانند اوضاع و احوال فاجعه‌انگیز و مصیبت‌بار مردم- نشانگر یک پدیده قابل تکرار است و این‌گونه نیست که صرفاً یک واقعه‌ای باشد که ممکن است سپری گردد و دیگر برنگردد، به همین خاطر باید آن را جزء یک روال(pattern) دانست، و نباید آن را به‌عنوان یک پدیده انسانی که مختص جامعه یا فرهنگ خاص است تلقی نمود و اساساً از پایین‌ترین و محصورترین سطوح فردی شروع شده و رفته‌رفته به سطوح گسترده‌تر در چهارچوب امت‌ها و ملت‌ها و با یک معیار تاریخی، توسعه پیدا می‌کند که با مقیاس قرن‌ها سنجیده می‌شود.

اساساً «نجات‌دهنده» در اندیشه‌های انسانی صورتی از صور «قهرمان» را نشان می‌دهد و موضوع «قهرمان» از مفهوم «نجات‌دهنده» گسترده‌تر است، زیرا «قهرمان» ممکن است با اوضاع مصیبت‌بار در ارتباط باشد و یا نباشد، از این گذشته «قهرمان» مطابق تخیلات و امید و آرزوهای مجموعه‌ای از بشر ظاهر می‌شود که در اثر آرزوهای لجام‌گسیخته و یا نیازهای شدید و همراه با اصرار به‌وجود می‌آید.

با این‌که مفهوم قهرمان در همان چارچوب «نجات‌دهنده» قرار می‌گیرد، اما در عین حال ممکن است در ابتدا به‌صورت یک تخیل جمعی

ص: ۲۰۹

محسوب شود، اما این‌گونه تخیلات، می‌تواند تأثیر نیرومندی بر واقعیت داشته باشد، چرا که این موضوع قدرت تلقین و تأثیر بر افراد را دارد، به‌ویژه بر کسانی که ساختار خاص روانی آنها آنان را به ایفای نقش «نجات‌دهنده» یا «قهرمان» سوق می‌دهد که عملًا پاسخ‌دهنده به نیازهای روانی آنان، در جهت به‌دست آوردن منزلت اجتماعی و یا نائل آمدن به یک نوع خاطره جاودانه در کتاب تاریخ است.

مفهوم «نجات‌دهنده» در دو تفسیر اعتقادی و اجتماعی

موضوع «نجات‌دهنده» به جنبه‌های اعتقادی و ایمانی ارتباط دارد، که خود نشانگر یک نوع عقیده است که ممکن است دینی و یا غیردینی باشد، و همچون سایر عقاید، تفسیرهای مکتبی و مسلکی نسبت به اصول و منابع آن متفاوت است، در حالی که مکتب‌های مادی (۱) تلاش دارند تا هرگونه غرابت یا پیچیدگی یا تقدس را از آن مفهوم نفی کنند، زیرا این مسائل ساخته و پرداخته جامعه است برای تحقق اهداف منفعت‌طلبانه و عملی خود، از این‌رو دارای ارزش اعتقادی خاصی نیست، ولی دارای نوعی ارزش منفعت‌طلبانه و عملی است و این تلقی، با دیدگاه‌های مکتب بشری(مادی) که حقیقت متافیزیک را انکار می‌کند یا لااقل آن را، چه در سطح فلسفی(از حیث ساختار منطقی) و یا در سطح علم جامعه‌شناسی شایسته بحث نمی‌داند، منطبق است.

۱- مانند آن موردی که «دورکیم» در کتاب خود «صورت‌های اولیه حیات معنوی» نشان‌می‌دهد.

ص: ۲۱۰

اما در ارتباط با اندیشمندان درون نظام‌های معرفتی و اعتقادی، باید گفت که اینان دیدگاه مادی را قبول نمی‌کنند، چراکه «نجات‌دهنده» از طرف عالم غیب می‌آید و این غیب را، تحت عنوان «علم غیب» قبلًا می‌توان شناخت و منبع این نوع معرفت، خود صبغه غیبی دارد، مانند:

پیشگویی‌هایی که پیشینیان آورده‌اند که در قدرت آنان بر شناخت «غیب» نمی‌توان تردید داشت، و از این‌جاست که مفهوم «نجات‌دهنده» با میراث متداول خبرهای غیبی پیرامون آینده و حوادث جهان وابسته به همان مفهوم «نجات‌دهنده» و پیروزی‌هایی که باید تحقق بخشد، ارتباط دارد البته این دیدگاه مبتنی بر ایمان و یقین، در تضاد با دیدگاه تشکیک انتقادی و یا غیر انتقادی است، ضمن این‌که یقین و ایمان سطوح متعددی دارد که نخستین آن با مسأله مبدأ مرتبط می‌باشد، پس کسانی که مبدأ را قبول دارند، در مورد زمان ظهور «نجات‌دهنده» و محل ظهور و شخص او اختلاف دارند و غالباً بحث پیرامون بررسی روایات گذشته و یا در مورد بازسازی روایات جدیدی است که مبتنی بر شناخت نوین نسبت به افرادی است که به این موضوع ایمان ندارند که باب اتصال به نیروهای ماورایی بسته شده است و کسانی که به درستی خواب و رؤیا و نداهای غیبی و نظایر آن اطمینان دارند در همین راستا قرار می‌گیرند.

اما واقعیت این است که مکتب‌های مادی(بشری)- با درنظر گرفتن مراحل مختلف آن- نمی‌تواند قدرت معرفتی و عقیدتی، خارج از مسلک شکر داشته باشد که دیدگاه غیبی مورد اشاره را رد کند و هرگونه تلاش از طرف آن، جهت عبور از آن حد و مرز، یقیناً آن را وارد یک نوع تضاد منطقی می‌کند، لذا در آن صورت، این نظریه(مادی) نسبت به دیدگاهی

ص: ۲۱۱

(متافیزیک) که نمی‌توانـد به‌واسـطه متد خود با آن تعامل داشـته باشد و از روش جزمی و قطعی اسـتفاده کند احکامی صادر خواهد کرد، درحـالی که نظریه غیبی، به جهت محال بودن طرح تشـخّص در این‌جا و امکان‌ناپـذیر بودن خروج از فضای ذهنی و روانی که پدیـده الهـام خـاص از آن صادر می‌شود، در برابر کسانی که تلاش می‌نماینـد شـناخت غیبی را براساس جزم و یقین پایه‌ریزی کنند نمی‌تواند از دایره خودشناسی خارج گردد.

«نجات‌دهنده» و مقوله دین

همـان‌طور که اشـاره شـد، مفهـوم «نجات‌دهنـده»، منحصـر به تفکر دینی نیست، بلکه در حوزه‌هـایی یـافت می‌شود که حقیقت هیچ دیـانتی را قبول نـدارد، تـا آن‌جـا که مفهوم قهرمـان(نجات‌دهنـده) در تجربه کشورهـای کمونیستی که به تفسیر مادی تاریـخ اعتقاد دارند، و مقوله متافیزیک را اساساً منکر هستند نیز ظاهر شده است.

در این میـان به افرادی نظیر: لنین و مـائو تسـنغ و هوشـی‌منا برمی‌خوریم که همگی خطـاب شاعرانه و خیال‌پردازانه را برای بالا بردن آمـال و آرزوهـای توده‌های مردم از طریق تحریک تخیلات آنان و القا کردن خطاب جزمی غیبی به ملت‌هایشان جهت ایجاد باور و اعتماد نسبت به آینـده و بالا بردن روحیه مقاومت و پایداری در بین آنان- بر این اساس که پیروزی قطعاً حاصل خواهد شد- به‌کار گرفتنـد. لـذا تعبیرهـایی مثـل «عظمـت» و «جـاودانگی» را، هنگـام سـخن گفتـن پیرامـون «شـهدا» ی راه «پیروزی» که بشـارت آن را می‌دهند، به‌کار می‌برند، البته این مورد تنها یک مثال بود، بلکه موارد زیادی وجود دارد که در آن «نجات‌دهنده» در

ص: ۲۱۲

مسیری مخالف دین حرکت می‌کند.

اما طبق معمول و در اغلب موارد مقوله «نجات‌دهنده» با تفکر دینی ارتباط پیدا می‌کند، بلکه این اندیشه عمدتاً وابسته به دستگاه روحانی و دینی خاصی است که مسؤولیت تعیین مشخصات و زمان ظهور «منجی» را برعهده دارد و چه‌بسا شامل ترسیم ویژگی‌های فردی او جهت بهره‌برداری از آن در تفسیر کتاب‌های دینی یا متون کتب مقدس و یا برای اثبات ادعای تحقق مسأله راه یافتن به شناخت دینی و توانایی دریافت وحی الهی از آسمان می‌شود.

چنان‌چه با یک نگرش کلی به ادیان بزرگ بشر نگاه کنیم، درمی‌یابیم که بر اندیشه «خدا» یا «پیامبر» مجتمع و هماهنگ نمی‌شوند، اما بر تفکر و اندیشه «معلم» که ممکن است پیامبر باشد یا نباشد، (۱) اتفاق نظر دارند.

آورده‌اند که روزی از بودا سؤال شد: آیا به خدا ایمان داری؟ گفت: من آن را نگفته‌ام، لذا به او گفتند: بنابراین تو به خدا ایمان نداری! گفت: این را نیز نگفته‌ام!

حال منبع شناخت دینی چه پیامبر باشد یا معلم(مرشد) به‌جهت این‌که پیامبر(نبی) ابعاد معلم و بیش از آن را دربر می‌گیرد، لذا بیشتر ادیان به‌طور ضمنی ایده(منجی) را مطرح می‌کنند، چرا که آن آموزگار بزرگ یا پیامبر، ضرورتاً همان «منجی» را در عصر خود نشان می‌دهند، با این تفاوت که قوت یا ضعف اندیشه «منجی» در هریک از ادیان ممکن است فرق کند که این خود منعکس‌کننده اختلاف درجات قوت یا ضعف

۱- بودا قبل از آن‌که نماد الوهیت پیدا کند، یک معلم بود.

ص: ۲۱۳

اندیشه متافیزیک و اغراق ادیان مختلف در موضوع غیبیات است که البته معمولًا این موضوع را درمیان ادیان نزدیک به طبیعت مادی(Natural Religions) ضعیف‌تر می‌یابیم، تا آن‌جا که اندک‌اندک به مبحث نفی اندیشه الهی و یا تضعیف آن نزدیک می‌شود، آن‌چنان که در مکتب «کنفوسیوسیسم» مشاهده می‌شود، در حالی‌که موضوع «منجی» در برخی ادیان مثل مسیحیت بسیار قوی مطرح می گردد، با این فرق که هر دینی نسبت به میزان پایبندی آن به ایده «منجی» مذاهب متفاوتی دارد.

«نجات‌دهنده» و ایده «بشارت»

درمیان همه ادیانی که به ایده «نجات‌دهنده» اعتقاد دارند، عنصر مشترکی را می‌توان یافت که همان مژده و بشارت است، بدین معنی که شیوع پیش‌بینی ظهور «منجی» یا تولد او مطرح می گردد و مثال‌های فراوانی را می‌توان برای آن در ادیان یافت، مثل: یهودیت، مسیحیت یا اسلام، در این‌جا می‌توان به بودائیسم اکتفا کرد که خلاصه روایات بودایی (۱) در این ارتباط، اشاره به این موضوع دارد که مادر بودا قبل از تولد پسرش، در خواب می‌بیند که یک فیل سفیدِ خوش‌ترکیب، با دندان‌های زرین و سری برّاق که دارای شش اسلحه بود، از سمت راست وارد رحم او می‌شود. همین که پدر بودا- که پادشاه بود- قصه خواب را از زبان همسرش شنید، کاهنان بزرگ را جمع کرد تا برای او این رؤیا را تعبیر کنند، آن‌گاه آنان برای فرزندش(بودا) بزرگی و عظمت را پیش‌گویی کردند و

۱- فالح مهدی- البحث عن منقذ(جستجوی یک منجی)- ص ۶۰ و صفحات بعد.

ص: ۲۱۴

این‌که او مردم را به‌سوی رهایی و نجات هدایت خواهد کرد.

منابع و مآخذ مکتب بودایی نیز این مطلب را ذکر می‌کنند که به هنگام ولادت او، نور درخشنده‌ای در آسمان ظاهر شد که باعث شد لال‌ها به سخن درآیند و کرها بشنوند و لنگ‌ها بر پای خویش بایستند، و خود بودا نیز در موقع تولد سخن گفته و اعلام کرده است که او سرور کائنات خواهد بود.

همچنین این منابع ذکر کرده‌اند که یکی از مرتاضان و زاهدان ساکن در کوه‌های هیمالایا هیچ اطلاعی از تولد بودا نداشت، اما در عین حال در آسمان جشنی را مشاهده کرد که از طرف ملائکه برپا شده بود، از این‌رو او از موضوع تولد «منجی» اطلاع پیدا می‌کند و از طریق تشعشع نور از جانب بودا، محل او را پیدا نموده و به آن سو رفت تا به او رسید و به پدر و مادر او بشارت داد که او آینده درخشانی خواهد داشت.

در این‌جا مفهوم بوداییِ «نجات‌دهنده» به نوع خاصی از مقوله رهایی اشاره دارد که هیچ ارتباطی با موضوع نجات و رهایی از اوضاع اجتماعی وخیم و فاجعه‌بار ندارد، بلکه به مقوله رهایی روحی محض منحصر می‌شود، تحت این عنوان که جوهر مشکل انسان‌ها در متن زندگی دنیوی؛ با همه غم‌ها و شادی‌هایش، نهفته است.

البته این نوع «نجات‌دهنده» مخالف آن نوعی است که «نجات‌دهنده» در آن نقش مثبتی را جهت رهایی و نجات مردمش از ظلم و جور و بدبختی و رنج ایفا می‌کند، همان‌طور که در نمونه‌های دین یهود و اسلام دیده می‌شود که براساس «امت» استوارند نه «فرد»، ضمن این‌که زمان را به دو بخش دنیوی و اخروی- با وجود این‌که مفهوم اخروی حیات نزد

ص: ۲۱۵

یهودیان ضعیف و نارساست و به رغم این‌که حکایاتی از مسأله بشارت در اکثر دستگاه‌های دینی وجود دارد- تقسیم می‌کنند. اما به ترتیب عناصر کلیدی نظام ساختار آنها باید با فلسفه دینی خود هماهنگ و درنهایت پیوند تنگاتنگی با فرهنگ آن مجموعه که نظام دینی و فلسفه آن وابسته به آن است داشته باشد. از این‌رو در خواب مادر بودا که به آن اشاره رفت، این قضاضا ملاحظه شده است، مثلًا فیل سفید نشانگر بالاترین مراتب تعین و تجسم در دستگاه اعتقادی تناسخ یا تعدد ولادت‌ها در اندیشه بودایی- هندی(بودائیسم- هندوئیسم) است.

ذکر برخی نمونه‌ها از «نجات‌دهنده» در تمدن‌های قدیم مصر و یونان

آن‌چه در این‌جا به آن اشاره می‌کنیم، صرفاً به‌عنوان مثال‌هایی است که می‌توان نظیر آن را در دیگر تمدن‌های بشری یافت، مثلًا در تاریخ قدیم فراعنه مصر، هرچه فشارهای اقتصادی و سیاسی بر مردم زیادتر می‌شد، به همان نسبت پیشگویی‌ها و توقعات ظهور یک پادشاه منجی (۱) بیشتر می‌گردید، و معمولًا این مسأله تحقق پیدا می‌کرد. در راستای یک مرحله جدید از تاریخ فرعونی که معروف به ثبات و استمرار است، این مورد با «مینا» که یک‌پارچه کننده مصر برای اولین‌بار و بنیان‌گذار نخستین خاندان در آن‌جا است، ظاهر شد و این پدیده در پایان عصر خاندان چهارم، به علت افزایش نارضایتی و احساس ظلم و اجحاف درمیان مردم

۱- همان مأخذ، ص ۹ و صفحات بعد.

ص: ۲۱۶

در اثر ساختن اهرام ثلاثه بزرگ در دوران خاندان سوم و چهارم تکرار گردید.

در این مقطع یک پیش‌گویی پیدا شد که می‌گفت همسر یکی از کاهنان معبد «هلیوبولس» که وابسته به خدای «رع» می‌باشد، مولودی به‌دنیا خواهد آورد که او از بزرگ‌ترین کاهنان در معبد خدای «رع» شده و سپس یکی از فراعنه خواهد شد و بدین وسیله او سلطنت را به یک خاندان جدید که همان خاندان پنجم است، منتقل خواهد کرد.

هنگامی که دولت قدیم فراعنه رو به ضعف و ناتوانی گذاشت و آشوب و آشفتگی کشور را فراگرفت، پیشگوی دیگری پیدا شد و گفت که پادشاهی از جنوب، از یک زن متعلق به سرزمین «نوبه»(بربرهای شمالی آفریقا) متولد می‌شود که همان «أمنحات» است که دوازدهمین خاندان فراعنه مصر را پایه‌گذاری می‌کند و همین موضوع با «أحمس» نیز تکرار می‌گردد، که او قوم «هکسوس» تجاوزگر را از سرزمین مصر بیرون می‌کند و دولت جدید مصر را در تاریخ فراعنه مصر بنیانگذاری می‌نماید.

در توصیف «أمنحات»، پیش از ظهورش، این‌گونه ذکر کرده‌اند که:

«پادشاهی از جنوب خواهد آمد، نامش «مینی» یا «مینا» می‌باشد که پسر زنی است که اصالتاً از سرزمین «نوبه» است، او از سر به‌دنیا آمده و تاج سفید را تحویل خواهد گرفت، آن‌گاه مملکت را یکپارچه کرده و صلح و دوستی را در زمین می‌گستراند و مردمان او را دوست می‌دارند و او آنها را خرسند و خوشحال خواهد کرد. و کاری خواهد کرد که پسر انسان جاودان باقی خواهد ماند، در حالی که افراد شرور، دسیسه‌گر و توطئه‌چین و فتنه‌آفرین، دهان خود را از فرط ترس و وحشت از او بسته و آسیایی‌ها نیز

ص: ۲۱۷

با شمشیر او کشته خواهند شد و لوبی‌ها(لیبیایی‌ها) با آتش و لهیب او آتش خواهند گرفت». (۱) البته این پیشگویی تصویری را از «منجی» ارائه می‌دهد که خیلی نزدیک است به آن‌چه در کتب یهودی وجود دارد، او مردی است جنگجو و دلاور، اما در عین حال عدل و صلح را از طریق جنگ برپا می‌کند و این صلح صرفاً مخصوص امت خویش- مردم مصر- است که اسطوره‌ها آنها را به‌عنوان «اهل زمین» معرفی کرده‌اند.

از این گذشته، چهره دیگری از «منجی» در تمدن یونانی، همراه با ظهور اسکندر (۲) آشکار می‌شود، اما مصر عملًا، پس از حکومت فراعنه، در ترسیم و تکمیل این چهره، تاحدود زیادی سهیم بود. خودِ اسکندر نیز در دوران پرآشوب سیاسی و اجتماعی که بر عشیره بدوی او نیز در مقدونیه کشور یونان سایه افکنده بود، ولادت یافت و این دوره توأم با رواج کشتار و بی‌بند و باری جنسی و اخلاقی در بین آنان بود، تا آن‌جا که موضوع صحتِ نسب و انتساب او به پدرش «فیلیپ» شک و تردیدهای زیادی به‌وجود آورد، در عین حال مادرش «اولمبیاس» مدعی شد که پدر حقیقی اسکندر همان خدای آمون است که معتقد بود شوهرش می‌باشد و این موضوع را مدام به اسکندر تلقین می‌کرد، لذا هنگامی که اسکندر وارد مصر شد، کاهنان خدای آمون، تلاش کردند این توهم را در روح و روان اسکندر راسخ کنند.

۱- سلیم حسن- مصر القدیمهٔ- ج ۲، ص ۱۷۳ و ۱۷۴

۲- ابراهیم نصحی- تاریخ مصرفی عهد البطالمهٔ- ج ۱، ص ۵ و صفحات بعد+ ج ۲، ص ۱۳ و صفحات بعد.

ص: ۲۱۸

ضمناً در سیره اسکندر داستان‌هایی ذکر شده که نشانگر صحت تولد اوست، مانند آن مشعلی که در آن شب، در یکی از گوشه‌های زمین افروخته شد، همچنین گفته پیشگویان و منجمان که او(اسکندر) تمای مشرق زمین را شکست خواهد داد، (۱) و گفته می‌شود که یکی از چشم‌های اسکندر به رنگ آبی زلال و دیگری سیاه تیره بوده است.

گرچه طرح سیما و نمونه اسکندر درمیان اقوام یونانی خود، بیشتر به همان الگوی قهرمان به‌طور عام نزدیک می‌شود، اما در عین حال دربرگیرنده ابعاد یک «نجات‌دهنده» است، زیرا او آنان را از آشوب و نابسامانی و وحشی‌گری و بی‌بندوباری نجات داد، چراکه این آسیب‌ها متضاد با درس‌هایی بود که از معلمان کارآزموده خود در فلسفه یونان فراگرفته بود، و او برای ملت‌های دیگر نیز که کشورشان را فتح کرد «منجی» به‌شمار می‌آمد و قبل از همه مصر که او را به‌عنوان نجات‌دهنده از ایرانیان اشغالگر می‌دانستند.

لذا طبیعی بود که سبک و سیاق «منجی» در میراث یونان، با طبیعت و ریشه‌های مادی آن تناسب داشته باشد و متأثر از گرایش اسطوره‌ای خام بت‌پرستانه، به‌جای اغراق کردن در مباحث پیچیده متافیزیک که ادیان شرقی بدان متصف هستند باشد، و بدون شک مطالعه و بررسی نمونه‌های دیگری مثل «کرشنا» در هندوئیسم و «زردشت» در تمدن ایرانیان، خود این نتیجه را آشکار می‌کند که به‌رغم وجود عناصر مشترک در آن حالت‌هایی که سبک و سیاق «منجی» را تحقق می‌بخشد، اما هریک از

۱- فالح مهدی- مصر- ص ۳۴

ص: ۲۱۹

آنها خصوصیات خاص خود را دارد که این ویژگی‌ها از فلسفه همان تمدن و یا جغرافیای فرهنگی همان منطقه که به آن تعلق دارد برخاسته است.

شخصیت «منجی» در ادیان ابراهیمی

منظور از ادیان ابراهیمی همان دین یهودیت، مسیحیت و اسلام است، و مهم‌ترین نوع «منجی» نمونه‌ای است که به مسیح معروف شد، و به حکم ترتیب ظهور تاریخی، این نمونه در چارچوب تفکر یهودی تأسیس یافت که به «ملت» اهمیت فوق‌العاده‌ای می‌بخشد که کمتر از خود آن دین نیست، البته این ملت که در تعدادی از قبایل عبرانی(عبری) نمایانگر است، به‌صورت بدوی زیسته و پرورش یافته و گرایش به جنگ و نبرد دارد و در عین حال چشم به معرفت‌شناسی و نگرش سیاسی دوخته است که مهم‌ترین امید و آرزویش این بود که یک مملکت نیرومند بسازد، آن‌گاه بر دیگران مستولی شود، اما او دربرابر قدرت و چیرگی نیروهای جهان شکست خورد و هرآن‌چه در مملکت ساخته و پرداخته بود، ویران کرده و از بین بردند، و این پدیده یک‌بار به‌دست بابلی‌ها و بار دیگر به‌دست رومیان انجام پذیرفت، این‌جا بود که ملت به اسارت و ذلت درآمد و ناگزیر شد ظلم و ستم را بپذیرد، در آن شرایط فاجعه‌بار و دشوار بود که رؤیای «پادشاه منجی» شکل گرفت تا او بیاید و دوباره معبد ویران‌شده سلیمان را بپا دارد و یک‌بار دیگر سرزمین گمشده را بازگرداند، و آن پادشاه منتظر کسی نیست جز مسیح(و واژه مسیح در زبان عبری به معنای کسی که او را روغن‌مالی کرده باشند، یعنی همان پادشاه،

ص: ۲۲۰

زیرا روغن‌مالی کردن او جزء رمز و راز و آداب تاجگذاری اوست.

وقتی انتظار به‌طول کشید و مسیح ظهور نکرد و ظلم و ستم نیز به پایان نرسید، اندیشه‌ای درون جامعه مرکزی آنان در شهر «اورشلیم» و تحت اشغال رومی‌ها پدید آمد، بدین مضمون که مسیح ضرورتاً لازم نیست هویت مادی داشته باشد، همچنین لازم نیست مأموریت رهایی‌بخشی ایشان در ارتباط با آزاد کردن ملت از سیطره اشغالگران باشد بلکه بیشتر یک مأموریت معنوی به‌شمار می‌آید که درباره نجات انسان از اسارت گناه خلاصه می‌شود، و آن مملکت و سرزمین گمشده و از دست رفته(مدینه فاضله) که قرار است برپا شود و به‌وجود آید، سرزمینی است آسمانی و ماورایی نه زمینی و خاکی، البته عده اندکی این افکار و اندیشه‌ها را که از طرف مردی از شهر ناصره به‌نام یسوع(مسیح) مطرح شده بود، پذیرفتند و غالباً از مستضعفان یهود به‌شمار می‌آمدند.

ناگفته نماند که سیر پیشرفت این نمونه، با همه ابعاد تاریخی واضح و روشن آن، جدا از داستان متولد شدن عیسی علیه السلام از بانوی باکره به‌نام مریم علیها السلام(مادر مسیح)، بدون این‌که ازدواج و یا زناشویی صورت گرفته باشد که این خود عامل مهمی بود در تحول یک دیالکتیک لاهوتی پیرامون طبیعت وجودی عیسی مسیح، و از همین رهگذر بود که مفهوم سه اقنوم در مسیحیت به‌وجود آمد: پدر، پسر و روح‌القدس، از این‌رو ماجرای «به صلیب کشیده شدن مسیح» به‌عنوان قربانی بشریت، تفسیر شد و لذا مفهوم «نجات» و رهایی‌بخشی که منجی به آن قیام می‌کند، مورد بازسازی قرار گرفت، این بود که موضوع تبدیل شد به خلاصی و رهایی از «گناه»، ضمناً لازم به ذکر است که منظور از گناه اولیه نزد مسیحیت، همان

ص: ۲۲۱

گناه حضرت آدم علیه السلام است.

البته این سبک و سیاق و نمونه‌ای که در رابطه با شخصیت مسیح (۱) مطرح شده بود و از درون دین یهود برخاسته بود، صرفاً به‌عنوان اندیشه‌های لاهوتی و یا افکار فلسفی نبود، بلکه جزء لاینفک نوعی عمل سیاسی به‌شمار می‌آمد که به فعل و انفعالات بزرگی انجامید که عملًا از محدوده یهودیت و یهودیان اندک گذشت و به سطح وسیع انسانیت رسید، و لذا طرح این نمونه باعث شد، موجودیت حلزونی و بسته یهودیت شکسته شود و به یک ساختار جهانی درحد پویایی و فعالیت در کلیه سطوح معنوی و سیاسی و اقتصادی منتهی گردد، لذا دیانت یهود منظومه «منجی» مسیحیت را با اصل و فرع آن رد کرد، در حالی که اسلام برخی از عناصر آن‌را پذیرفت و برعهده گرفت، و اولین مورد آن نبوت حضرت عیسی علیه السلام و منتفی دانستن گناه برای حضرت مریم علیها السلام و اذعان به اعجاز شیوه ولادت مسیح علیه السلام بود، اما در عین حال موضوع به صلیب کشیده شدن او و همچنین مبحث نجات و رهایی و قربانی شدن او را نپذیرفت. و درنهایت پذیرش حضرت مسیح را در چارچوب توحیدی و اسلامی قرارداد.

از این گذشته اسلام به حضرت مسیح علیه السلام نقش مهمی را در روزگاران بعد عطا کرد، چرا که او همان «منجی» خواهد بود که ظلم و ستم را در جهان از پای درمی‌آورد، آن‌گاه که آخرالزمان فرا برسد، (۲) البته برخی

۱- رجوع کنید به: فراس السواح- سیمای دیگر مسیح.

۲- نگاه کنید به: سعید ایوب- المسیح الدجّال- ص ۳۰۵ و صفحات بعد.

ص: ۲۲۲

طوایف و یا فرق اسلامی، نمونه‌های دیگری از سیمای منجی را عرضه کرده‌انـد که از مهم‌ترین آنها می‌توان به نمونه مهـدی اشاره کرد که در فرهنگ و تمدن اسلامی دو چهره دارد: یکی سیمای مهدی از منظر شیعه و دیگری از دیدگاه صوفیه است.

خاتمه

از مجموع بحث‌های گذشـته، این مطلب به‌دست می‌آید که مفهوم یا نمونه «منجی» نشان‌دهنده وجود پدیده‌ای مشترک بین تمدن‌ها و ادیان مختلف است که در هریک از آنها جزئیات و طبیعتِ نمادین آن، با دیگری فرق می‌کند و این فرق ناشـی از اختلاف فلسـفه هر دین یا تمدن می‌باشد.

و معمولًا این «نمـونه» صـرفاً متعلق به گذشـته و حوادث طی‌شـده نیست، بلکه نشـانگر توانمنـدی‌های تجدیدپـذیری است که دارای فعـالیت بزرگی برای ایجـاد تغییر و دگرگونی‌هـای اجتمـاعی است که عملًا می‌توانـد با فراهم‌شـدن برخی شـروط، در عالم خارج و به‌طور واقعی تحقق پیـدا کنـد، البته این بُعـد هدفـداری اجتمـاعی، به‌معنای نفی یا اثبات ابعاد معرفتی و شـناختیِ متصل به این نوع از اعتقادات یا معرفت‌های ایمانی نیست، بلکه بایـد به هردو بُعـد قضـیه، با زاویه دیـد مختلف و برگزیـدن متد مناسب آن برای بررسـی هریک از جوانب، نگریست.

ص: ۲۲۳

منابع و مآخذ

۱- ابراهیم نصحی- تاریخ مصر فی عهد البطالمهٔ- القاهرهٔ، بدون تاریخ نشر.

۲- سعید ایوب- المسیح الدجّال/ قراءهٔ سیاسیهٔ- دارالاعتصام، القاهرهٔ، ۱۹۸۹ م.

۳- سلیم حسن- مصر القدیمهٔ، القاهرهٔ، بدون تاریخ نشر.

۴- فالح مهدی- البحث عن مُنقذ، دار ابن‌الرشد، بیروت، بدون تاریخ نشر.

۵- فراس السواح- دین الإنسانیهٔ، دار علاءالدین، دمشق، بدون تاریخ نشر+ الوجه الآخر للمسیح- دار علاء الدین، دمشق ۲۰۰۴ م.

ص: ۲۲۴

خوانندگان محترم توجّه فرمایند:

آنچه در این مقاله آمده، دیدگاه یک کشیش مسیحی است که از زاویه دید خود به موضوع پرداخته، و در بخشی از آن، به مطالبی استناد نموده که از دیدگاه اسلام پذیرفتنی نیست، و تنها به دلیل آشنا شدن خوانندگان عزیز با نظرات برخی از مسیحیان پیرامون موضوع مهدویت، آن را آورده‌ایم. بنابراین مسؤولیت محتوا با نویسنده مقاله است.

نجات‌دهنده در اندیشه دینی مسیحیت

مقدمه:

نوشته: کشیش ساموئل ژوک

نجات‌دهنده در مسیحیت، خود علمی است مستقل به‌نام «سیتریولوژی» (SOTERIOLOGY)، یعنی علم نجات و رهایی یا علم کلام مرتبط با مبحث نجات (۱) و این موضوع طبعاً ارتباط مستحکم و تنگاتنگی با انتروپولوژی (ANTHEROPOLOGY) یا همان علم انسان‌شناسی و هرآن‌چه کتاب مقدس در مورد اصل انسان و طبیعت و سرنوشت او می‌گوید دارد. (۲) این علم می‌گوید که هر انسانی، از نظر سرشت و طبیعت خود، در مقابل خداوند، فاسد و تبهکار و گناهکار است و تحت عقوبت مرگ قرار دارد. (۳) اما علم سیتریولوژی (نجات) که در حال مطالعه و بررسی آن هستیم، بیشتر ناظر به بررسی تدبیر موضوع رهایی از جانب خداوند است. و علم نجات و رهایی یکی از مهم‌ترین موضوعات کتاب مقدس محسوب

۱- علم اللاهوت النظامی، ص ۷۳۵

۲- دائرةالمعارف الکتابیة، ج ۱، ص ۴۲۸

۳- هنری ثیسن، محاضرات فی علم اللاهوت النظامی، ص ۳۳۹

ص: ۲۲۵

می‌شود و دربرگیرنده همه اعصار و دورانهاست و متعلق به تمامی بشریت است. البته این موضوع پیامدهایی هم، در عالم ملکوت دارد که حول محور شخصیت عیسی مسیح متمرکز می‌شود. (۱)

مفهوم رهایی و نجات در عهد عتیق

رهایی در مفهوم عام آن، ممکن است به معنای رهایی از بیماری باشد (۲) و یا نجات از تنگنا و سختی، (۳) و یا رهایی از دشمنان. (۴) و در بیشتر حالات، مشاهده می‌کنیم که خداوند خود پیشوای خلاص و رهایی است (۵) و یا نجات از بدی و ضرر و خطر (۶) که فقیر و مسکین و بیچاره و ذلیل را نجات می‌دهد و رهایی می‌بخشد و اساساً معرفت خداوند همان معرفت و شناخت نجات‌بخش است. (۷) تا آن‌جا که دو واژه «اللّه» و «نجات‌بخش» مترادف با هم تلقی می گردد. (۸)

جلب رضایت الهی، هنگام خشم خدا نسبت به انسان

حقیقت غضب الهی آشکار می کند نیاز به تسکین خشم و یا جلب

۱- چارلز راری، اللاهوت الأساسی، ص ۳۱۴

۲- اشعیاء ۳۸: ۵، ۲۰

۳- ارمیا ۳۰: ۷

۴- ۲ صامئول ۳: ۱۸

۵- سفر خروج ۳۴: ۲۲

۶- قاموس الکتاب المقدس، ص ۳۴۴

۷- هوشع ۱۳: ۴

۸- دائرةالمعارف الکتابیة، ج ۳، ص ۳۱۷

ص: ۲۲۶

رضایت، حسب کتاب مقدس.

۱- در عهد عتیق: بیش از ۲۰ کلمه که نشان‌گر خشم و غضب الهی است وجود دارد که حدود ۵۸۰ بار نیز تکرار شده، (۱) و اصولًا هرجا گناه و نافرمانی وجود داشته باشد، موجبات خشم و غضب الهی نیز فراهم می‌گردد. و بت‌پرستی، به‌طور خاص غضب الهی را برمی‌انگیخت. (۲) و نتیجه غضب الهی شامل مبتلاـ شدن عموم مردم به بلاهایی مثل وبا، کشتار، ویرانی، خرابی، تسلیم شدن در مقابل دشمنان، قحطی و بیماریهای صعب العلاـج و به اسارت درآمدن و کمبود مواد غذایی و گرسنگی و ... و راه‌های درپیش گرفته شده جهت دوری از غضب الهی شامل: پاک شدن از گناه است (۳) و توبه کردن و توسل جستن و اظهار لابه و تضرع. همچنین اراده و عمل خداوند برای از بین بردن گناهان. (۴) در آن وقت است که خداوند به‌گونه‌ای ترسیم می‌شود که عاشق و مشتاق رابطه با انسانی است که بر صورت‌خود او را آفریده است.

۲- در عهد جدید: به‌رغم این‌که مبحث غضب الهی به‌طور مکرر ذکر نشده است، همانند آن‌چه در عهد عتیق آمده، اما در عین حال به‌عنوان یک ایده اصلی برای جلب رضایت خدا مطرح می‌شود. و بیان‌کننده خاص دشمنی خدا و عداوت الهی نسبت به گناه است و آرام کردن آن نقمت و خشم الهی، به‌عنوان تلاش برای از بین بردن نقمت و غضب الهی

۱- چارلز رازی، اللاهوت الأساسی، ص ۳۲۹

۲- سفر تثنیه ۶: ۱۴

۳- سفر تثنیه ۱۳: ۱۵- ۱۷

۴- مزمور ۷۸: ۳۸؛ اشعیاء ۴۸: ۹

ص: ۲۲۷

نیست، بلکه جلب رضایت برای عدالت است، چرا که در مسیحیت، اساس و پایه نجات و رهایی و راه ورود به آن، خود عیسی مسیح- به‌عنوان «کرسی رحمت»- می‌باشد و این موضوع را می‌توان متمم اعلان تدریجی خداوند دانست که لحظه‌ای پیش از راندن و بیرون کردن انسان(آدم و همسرش حواء) از بهشت عدن، شروع شد، یعنی همان‌جایی که خداوند وعده داده بود که نجات‌دهنده خواهد آمد، (۱) البته انسان نسبت به اخطار قبلی خداوند در مورد دوری کردن از خوردن میوه ممنوعه، آشنا بود، (۲) و خداوند پروردگار به آدم سفارش کرد که: «تو می‌توانی از میوه تمامی درختان بهشت استفاده کنی و بخوری، اما از میوه درخت- ممنوعه- شناختِ خیر و شر نخوری، زیرا اگر از آن بخوری حتماً می‌میری».

همه طوایف و فرق مسیحیت ایمان دارند که مرگ بر همه انسان‌ها عارض می‌شود و آن عبارت است از به اجرا درآمدن و تنفیذ مطلبی که خداوند، انسان را در مورد آن هشدار و توجّه داده بود و آن، «عدالت خداوند» است. (۳) البته به اجرا درنیامدن و تنفیذ نکردن عقوبت مرگ بر انسان، خود تناقضی در ذات و شخص خداوند به‌وجود می‌آورد که این هم به دور از شأن اوست.

انواع مرگ

با استناد به آن‌چه قبلًا گفته شد، سه نوع مرگ در مفهوم مسیحیت

۱- سفر تکوین ۳: ۱۵

۲- سفر تکوین ۲: ۱۶

۳- Wayne Grudem. Systematic Theology, p ۷۵۶

ص: ۲۲۸

به‌دست می‌آید:

اولًا مرگ روحی(ادبی): که درنتیجه گناه انسان یا تمرد و عصیان او درمقابل خداوند است که کتاب مقدس آن را به‌عنوان جدایی کامل بین خداوند و انسان، می‌داند، از این‌رو نمی‌تواند به او نزدیک شود، زیرا آیه می‌گوید: «گناهانتان موجب جدایی شما از خدایتان شده و معصیت‌های شما، چهره او را از شما پوشاند تا صدای شما را نشنود». (۱) ثانیاً مرگ جسمی: که نتیجه و سرنوشتی است که همه فرزندان آدم با آن سرو کار دارند، آن‌گاه که خداوند به او گفت: «برای این‌که تو ... از درختی خوردی که به تو سفارش کرده بودم تا از آن نخوری، اما به سبب عمل تو زمین نفرین‌شده گردید، تا آن زمان که به زمین برگردی، همان جایی که از آن گرفته شده‌ای، برای این‌که تو از خاک هستی و به خاک برمی‌گردی. (۲) و عهد جدید نیز بر آن تأکید دارد، چراکه «جزای گناه مرگ است»، (۳) کتاب مقدس با صراحت اعلام می‌کند که آدم علت حقیقی وجود مرگ است: «مثل این است که به واسطه یک انسان(آدم)، گناه به عالم وارد شد و به‌واسطه گناه، مرگ به‌وجود آمد و به این ترتیب مرگ به همه انسان‌ها سرایت کرد، چراکه همگان مرتکب خطا و گناه شدند». (۴) ممکن است کسی بگوید: چه رابطه‌ای بین گناه اولیه آدم و بقیه افراد بشر وجود دارد؟ آیا عادلانه است که خداوند تمامی بشر را به‌واسطه

۱- اشعیاء ۵۹: ۲

۲- سفر تکوین ۳: ۱۷ و ۱۹

۳- رومیه ۶: ۲۳

۴- رومیه ۵: ۱۲

ص: ۲۲۹

تجاوز و تعـدی یک انسان مورد محاسـبه و مؤاخـذه قرار دهد؟ پاسخ این است که خداوند، طبیعت گنهکاری را عقوبت می‌کند که مدام به‌سوی گناه و عصیان رهنمون می‌شود. لذا کلیه فرزندان آدم وارث طبیعتِ گنهکارانه‌ای شدند که به‌طرف تمرد و عصیان قدم برمی‌دارد.

ثالثاً مرگ ابـدی: که همان سـرنوشت حتمی روح است، در دریاچه‌ای که به‌واسـطه آتش و گوگرد(کبریت) روشن و گـدازان شده قراردارند که شامل «... غیرمؤمن و ناپاکان و قاتلان و زناکاران و جادوگران و بت‌پرسـتان و کلیه دروغ‌گویان- است- پس سهمشان این خواهد بود که در همان دریاچه‌ای باشـند که به واسـطه آتش و کبریت افروخته شده است ...». (۱) نتیجه نهایی تمامی گفته‌های سابق، نشانگر اهمیت وجود نجات‌دهنده است. خداوند به‌واسطه موسی کلیم‌اللّه، شریعت منظمی را وضع کرده که در ده بند خلاصه و توصیه شده، تا انسان را به‌سوی رهایی راهنمایی و هدایت کند و رابطه‌اش را با خدای خویش حفظ نماید:

۱- من همان پروردگار و خدای تو هستم.

۲- هیچ‌یک از خدایان دیگر را در برابر من سجده مکن.

۳- هرگز نام من را به باطل بر زبان جاری نساز.

۴- قداست روز شنبه را محترم شمار.

۵- پدر و مادرت را گرامی بدار تا عمرت طولانی شود.

۶- کسی را به قتل نرسان.

۷- زنا نکن.

۱- رؤیا ۲۱: ۸

ص: ۲۳۰

۸- دزدی نکن.

۹- شهادت به ناحق و بی‌جا نده.

۱۰- به آن‌چه متعلق به نزدیکانت است، چشم طمع مدوز. (۱) زیرا خداوند از انسان نمی‌خواهد بخشی از کلامش را رعایت کند، چرا که می‌فرماید: «هرکه از همه سفارش‌هایی که در شریعت موسی وارد شده اطاعت کند و تنها با یکی از آنها به مخالفت برخیزد، آن دستورات گناهکار می‌شود، همچون کسی که با همه آن دستورات مخالفت کرده باشد. (۲) چگونه انسان در مقابل عدالت خداوند نجات می‌یابد؟ در حالی که کتاب مقدس می‌گوید: «برای این است که خشم الهی از طرف آسمان، در برابر همه فسق و فجور و گناهان مردم، آشکارشونده است. (۳) در این‌جا، عنصر اساسی که همان محبت است آشکار می‌شود، و برای این‌که خداوند خود مظهر محبت است، و کتاب مقدس در این رابطه می‌گوید: «چون خداوند این‌گونه عالم را دوست می‌دارد تا آن‌جا که پسر یگانه‌اش را فدا کرد تا ایمان‌آورندگان به او هلاک نشوند، بلکه حیات ابدی را به دست خواهند آورد»، (۴) اما به علت گناه انسان و عجز و ناتوانی او، ضرورت داشت فرد دیگری مداخله و وساطت کند و به او کمک نماید تا قبولی و پذیرش الهی را به‌دست آورد و با خدای قدوس(اللّه)

۱- سفر خروج ۲۰: ۱- ۱۷

۲- الشریعه.

۳- رومیه ۱: ۱۸

۴- انجیل یوحنا ۳: ۱۶

ص: ۲۳۱

مشارکت داشته باشد و از این رهگذر استحقاق نیکی پیدا خواهد کرد در آن‌چه به موضوع نجات و رهایی بستگی دارد. (۱) موضوع رهایی و نجات در مفهوم مسیحیت، یعنی به‌دست آوردن آن از طریق نعمت؛ یعنی این‌که پاداشی است رایگان که خداوند به‌واسطه مسیح به همه بشر عطا کرده است، «برای این‌که شما به واسطه نعمت الهی، نجات و رهایی می‌یابید و آن برای کسی که خود عطیه الهی باشد، یا این‌که به‌واسطه اعمال بشر باشد، نیست، تا کسی به‌واسطه آن فخر نفروشد و مباهات نکند» (۲) اما چرا مسیحیان به این مسأله اعتقاد و یا ایمان دارند که مسیح تنها نجات‌دهنده است؟ کلیسا پاسخ می‌دهد که مسیح روح و کلمه خداوند است؛ یعنی با همان جوهر با او درآمیخته و تجسم او به‌صورت بشر، به‌عنوان یک تدبیر الهی برای نجات بشریت از خشم و غضب الهی و پستی‌های حتمی دنیوی، پس از آن‌که بشر در جلب رضایت خداوند و حفظ شریعت الهی شکست می‌خورد می‌باشد. در همین‌جا یوحنا(یحیی ابن زکریا) در مورد مسیح می‌گوید: «او بره خداوند است که آمده تا گناهان عالم را بردارد». (۳)

مسیح به‌عنوان منجی بشریت

کلیسا ایمان و اعتقاد دارد که مسیح همان منجی و همان ذات

۱- چارلز راری، اللاهوت الأساسی، ص ۳۱۰

۲- اف ۲: ۸- ۹

۳- انجیل یوحنا ۱: ۲۹

ص: ۲۳۲

تجسم‌یافته و قربانی‌کننده خویش است و او دقیقاً مثل یک پیامبر یا کاهن و یا پادشاه وظیفه دارد که به‌واسطه او خداوند گنهکاران را به توبه و استغفار دعوت کند و آن‌را به‌وسیله روح‌القدس که نفس را تازه می‌کند، تثبیت می‌نماید. (۱) و مهم‌ترین نقشی که او ایفا می‌کند این است که واسطه می‌شود بین خدا و مردم. مجموع ویژگی‌ها و صفاتی که باید در واسطه باشد به‌شرح زیر است:

۱- او باید از جنس انسان باشد: لذا مسیح حالت و طبیعت بشری پیدا می‌کند نه فرشته‌ای، تا بتواند خود را برای انسان‌ها فدا کند.

۲- او باید دور از گناه باشد: و مطابق شریعت موسی قربانی باید بی‌نقص و عیب باشد و باید آن‌که می‌خواهد خود را به‌عنوان قربانی به‌جای بشریت تقدیم کند، خالی از خطا و گناه باشد، و این‌چنین بود مسیح. (۲) ۳- او باید جنبه الوهیت داشته باشد: و مسیح روح و کلمه خداست، و او وجودش را از بدو تولد- مثل دیگران- آغاز نکرده. او به یهودیان می‌گوید: «قبل از آن‌که پدرتان ابراهیم باشد، من وجود داشتم» (۳) و نیز گفته است: «پدرتان ابراهیم خوشحال بود تا روزگار مرا ببیند، و او دید و خشنود شد». (۴)

۱- علم اللاهوت النظامی، ص ۷۳۵

۲- عبرانیها ۷: ۲۶

۳- یوحنا ۸: ۵۸

۴- یوحنا ۸: ۵۶

ص: ۲۳۳

پیشگویی‌های عهد عتیق پیرامون آمدن مسیح نجات‌دهنده

دکتر جوش مکداویل می‌گوید که با فرارسیدن سال ۴۵۰ پیش از میلاد مسیح، همه اسفار عهد عتیق، از نظر کتابت به پایان رسیده که شامل همه پیشگویی‌های ویژه به مسیح(یسوع) (۱) که شامل حدود ۳۳۳ پیشگویی است و اغلب آنها در مورد مسیح به‌عنوان منجی صحبت می‌کند؛ مثلًا کتاب اشعیای نبی پیش‌گویی می‌کند که مسیح مولود شگفت‌انگیزی خواهد بود و خداوند زعامت و رهبری را بر دوش او قرار داده و او پیشقراول صلح و دوستی است(اشعیاء ۶۱۹)، همچنین پیشگویی دیگری که از اشعیاء نقل می‌شود، اشاره دارد به این‌که مسیح دارای جسد خواهد بود و این خدا از شکم دختری باکره به‌دنیا خواهد آمد و نام او امانوئل(به‌معنای خدا با ماست) است. (۲) در حالی‌که میخای نبی، پیشگویی می‌کند که مسیح فردی مدبر خواهد بود و این‌که او در شهر بیت‌لحم متولد خواهد شد. (۳)

تعلیمات مسیح در مورد خودش به‌عنوان نجات‌دهنده

شخصیت مسیح، از بدو تولد تا به امروز، مورد بحث و جدل واقع شده و سؤال‌هایی که دائم مطرح می‌شود، شامل: او کیست؟ و حتی خود او از شاگردانش پرسید: کدام یک می‌گوید که من خودم هستم (۴) و یک‌بار

۱- جوش مکداویل، برهان جدید یتطلب قراراً، ص ۱۸۹

۲- اشعیاء ۷: ۱۴

۳- میخا ۵: ۲

۴- انجیل متی ۱۶: ۱۳

ص: ۲۳۴

دیگر از آنها سؤال کرد- هنگامی که سخن دیگران را تکرار کردند-: اما شما، کدامتان می گویید من همان خودم هستم؟ (۱) مسیح در تعلیمات خود بر عبارت: من خودم هستم تأکید می کرد، و این تعبیر معمولًا در زمانی به‌کار می‌رود که کسی دارای سلطه و سلطنت باشد، مثلًا می گوید:

۱- من همان نان زندگی هستم، هرکه آن را قبول کند، به من روی می‌آورد، پس دیگر گرسنه نخواهد شد و هرکه به من ایمان آورد، هرگز تشنه نمی‌شود. (۲) ۲- من همان در هستم و هرکه وارد من شود، نجات می‌یابد. (۳) ۳- من آمده‌ام تا زندگی از آنِ آنها باشد و آن‌چه برتر است متعلق به آنان باشد(انجیل یوحنا ۱۰: ۱۰)

۴- من همان چوپان صالح هستم، و چوپان صالح کسی است که جانش را فدای گوسفندان می کند(انجیل یوحنا ۱۰: ۱۱).

۵- من همان نور جهانم، هرکه از من پیروی کند و راه مرا دنبال نماید، دیگر در تاریکی راه نمی‌رود، بلکه نور زندگی از آنِ او خواهد بود. (۴) ۶- من همان روز رستاخیر و زندگی‌ام، و هرکه به من ایمان آورد، زنده خواهد شد و هرکه زنده باشد و به من ایمان آورد، دیگر هرگز نخواهد مرد. (۵)

۱- انجیل متی ۱۶: ۱۵

۲- انجیل یوحنا ۶: ۳۵

۳- انجیل یوحنا ۱۰: ۹

۴- انجیل یوحنا ۸: ۱۲؛ ۹: ۵

۵- انجیل [یوحنا] ۱۱: ۲۵

ص: ۲۳۵

۷- من همان راه و همان حق و زندگی هستم، هیچ‌کس نمی‌تواند به‌سوی پدر بیاید مگر از طریق من. (۱)

نتایج رهایی و نجات

۱- کفاره گناهان: نه‌تنها مرگ مسیح به‌نیابت از بشر، از بزرگ‌ترین فواید به‌شمار می‌رود، بلکه به‌عنوان یک عقیده اساسی محسوب می‌شود که متمایز است مانند دیانت نعمت و ایمان که هردو، سنگ زاویه هستند.
پاک کردن یعنی این‌که خداوند اعلام کند که این شخص پاک و مبرا شده است، «زیرا که ما به‌واسطه ایمان، پاک و پالایش شده‌ایم و ما با خداوند درود و سلام داریم، به‌واسطه پروردگارمان، مسیح آرامش می‌دهد. (۲) «فرزندانم! برای شما می‌نویسم تا به خطا و اشتباه نروید، و اگر یکی از افراد بشر خطا کند، پس ما نزد پدر شفیع داریم که همان عیسی مسیح؛ فرزند گرانقدر و صالح خداوند، که او کفاره گناهانمان است، نه‌تنها برای گناهان ما، بلکه برای گناهان همه عالم». (۳) ۲- مجازات اخروی فرد گنهکار: و آن این است که مؤمن یعنی همان کسی که مسیح او را پاک و منزه کرده- با مسیح یکی بشود و به‌هنگام مرگ اتحاد پیدا کند، پس [مسیح] او را از دایره قدیم زندگی در شر، منتقل می‌کند به دایره زندگی نوین، و این همان است که مرگ از گناه و زندگی برای خداوند نامیده می‌شود.

۱- انجیل یوحنا ۱۴: ۶

۲- رومیه ۵: ۱ و ۲

۳- انجیل یوحنا ۲: ۱ و ۲

ص: ۲۳۶

مسیح به‌عنوان دین‌گذار

مسیح به شاگردانش تعلیم داد که او در عالم دنیا بر زنده‌ها و مرده‌ها سلطنت و حاکمیت دارد و کتاب مقدس را در عالم دنیا که همان عرش مسیح است، به مردم تعلیم می‌دهد. پدر به هیچ‌کس عاقبت روز جزا را تعلیم نمی‌دهد، بلکه همه وظیفه دین‌گذاری را به پسر عطا کرده است ... و به او سلطنت و حاکمیت دین را نیز عنایت فرمود، برای این‌که او پسر انسان است. (۱) همه ما در پیشگاه مسیح خواهیم ایستاد تا در مورد آن‌چه بدنمان از خیر و شر انجام داده است حساب پس دهیم. (۲)

گواهی شاگردان مسیح درمورد او

«تو همان مسیح، پسر خدای زنده هستی، (۳) آن‌گاه که قوم یهود از او متنفر شدند و بسیاری از آنان از او برگشتند و مرتد شدند، او به شاگردان دوازده‌گانه‌اش گفت: «شاید شما نیز بخواهید بروید؟ گفتند: ای پروردگار، به‌سوی که برویم، در حالی که سخن ابدی زندگی نزد توست؟ و ما به تو ایمان‌آوردیم و تو را شناختیم که تو همان مسیح پسر خدای زنده هستی». (۴) همان‌طور که پولس، مسیح را این‌گونه معرفی می‌کند که او «صورت نادیدنی خداوند است»، (۵) مسیح دارای اسماء و القاب و صفات خداوند است، به‌عنوان نجات‌دهنده:

۱- انجیل یوحنا ۵: ۲۲، ۲۷

۲- رومیه.

۳- انجیل متی ۱۶: ۱۶

۴- انجیل یوحنا ۶: ۶۸

۵- کولوسی ۱: ۱۵

ص: ۲۳۷

جدول؟؟؟؟(۴ صفحه)

۱

۲

۳

۴

ص: ۲۳۸

ص: ۲۳۹

ص: ۲۴۰

معجزات مسیح و ارتباط آن با موضوع نجات و رهایی

عیسی مسیح به‌واسطه آوردن معجزات، شهرت یافت و به پیروانش آگاهی داد که او دارای قدرت و سلطنت است و اگر کسی به او ایمان آورد، می‌تواند بیش از این معجزه کند.

اینک لیست معجزات عیسی مسیح به شرح زیر ذکر می‌شود:

۲

ص: ۲۴۲

ص: ۲۴۳

اعتراف کلیسا به «مسیح به‌عنوان منجی و دین‌گذار»

موضوع نجات و رهایی به‌واسطه مسیح، یکی از نکات مهم و جوهری در تاریخ کلیسا به‌شمار می‌آید و بر این موضوع تأکید شده است که او مولود است اما مخلوق نیست. (۱) و بعضی‌ها معتقدند که این عقیده در راستای اعترافات پطرس در «قیصریه» است که مسیح همان پسر (۲) خداست، (۳) البته این اقرار و اعتراف مورد قبول کلیه طوایف مسیحی کاتولیکی می‌باشد که به‌عنوان یک عقیده جامع و یا در مذهب ارتودکس(راست گفتاران) و یا مذهب پروتستانیسم(انجیلیان) همه قبول دارند که او(مسیح) کلیدی است برای آزمون ایمان و درستی عقیده هریک از طوایف مسیحی منشعب شده یا تازه تأسیس‌یافته به‌شمار می‌آید، آن‌چنان که دقیقاً کتاب مقدس تعلیم می‌دهد. (۴)

نجات و رهایی و مراحل آن

همه مسیحیان به‌طور قاطع اعتقاد دارند که خداوند راه حلی برای مشکل گناه بشر به آنها عنایت کرده و آن درنتیجه نجاتی است که خداوند به‌واسطه مسیح آن را مطرح کرده، و می‌توان مضمون آن را در سه مرحله- آن‌چنان که دکتر اسحاق کامل در کتاب خود به‌نام «حقایق معنوی مجسم» آورده- خلاصه نمود:

۱- حنا الخضری، تاریخ الفکر المسیحی، ص ۶۳۸

۲- ایریل کیرنز، المسیحیهٔ عبرالعصور، ص ۱۳۴

۳- متی ۱۶: ۱۶

۴- ر. ک. سبرزک و نسیم سلامهٔ، حقائق وأساسیات الإیمان المسیحی، ص ۸۵

ص: ۲۴۴

۱- نجات و رهایی فرد مؤمن از عقوبت واپسین گناه و مرگِ معنوی، و این امر در زمان گذشته همراه با مرگ مسیح بر صلیب انجام گرفته است (۱). (۲) ۲- نجات و رهایی فرد مؤمن از سلطه گناه، و این امر در زمان حال، همراه با حیات مسیح در زندگی فرد مؤمن و با نیروی روح‌القدس (۳) که از طریق نماز به او مـدد می‌رسـد انجام گرفته است. (۴) ۳- نجـات و رهایی فرد مؤمن از تجسم گناه که در آینده به‌واسطه نیروی بازگشتش انجام خواهد گرفت. (۵)

منابع و مآخذ

۱- دائرةالمعارف الكتابية، ج ۱ و ۳، زیر نظر ویلیام وهبه، قاهره، ناشر:

دارالثقافة المسيحية، ۱۹۸۸ م.

۲- برهان جدید یتطلب قراراً، مکداویل، جوش، قاهره، ناشر:

دارالثقافة المسيحية، ۲۰۰۴ م.

۳- لاهوت المسیح، حیات المحبة، مکداویل، جوش.

۴- عبدالنور، منیس، مکداویل، جوش.

۵- علم اللاهوت النظامی، القاهرة، ناشر: دارالثقافة المسيحية، ۱۹۷۱ م.

۶- قاموس الکتاب المقدس، به قلم عده‌ای از کشیشان مسیحی.

۱- یو ۳: ۱۶، ۱۸؛ مر ۱۶: ۱۶

۲- اسحاق کامل بولس، حقائق روحية مصورة.

۳- عب ۷: ۲۵، غلا ۵: ۱۶ نرو ۸: ۲

۴- أف ۳: ۱۴- ۱۸

۵- فی ۳: ۲، ۲۱

ص: ۲۴۵

۷- اللاهوت الأساسی، رایری، چارلز کالدویل، عمان، الأردن.

ناشر: الهیئة الأنجیلیة الثقافیة، ۲۰۰۵ م

۸- محاضرات فی علم اللاهوت النظامی، ثیسن، هنری، القاهرة، ناشر:

دارالثقافة المسیحیة، ۱۹۷۸ م

۹- حقائق و اساسیات الإیمان المسیحی، ترجمه نیکلس سلامه، قاهره، ناشر: مکتبة المنارة، ۲۰۰۰ م.

۱۰- معجم اللاهوت الکتابی، ترجمه زیر نظر آنتویوس نجیب، بیروت، ناشر: دارالمشرق، ۱۹۸۶ م.

۱۱- اللاهوت النظامی، جرودم وانی/ برنامه آموزش لاهوت به‌طور مستمر، ۱۹۹۴ م

۱۲- تاریخ الفکر المسیحی، الخضری، حنا، قاهره، ناشر: دارالثقافة المسیحیة، ۱۹۸۱ م

۱۳- المسیحیة عبرالعصور USA، کیرنز، ایرل، کوکب الصبح، ۱۹۹۲ م. (۱)

۱- شایان ذکر است مقالات همایش توسط آقای میرزا جان به فارسی ترجمه گردیده است که بدینوسیله از ایشان تشکر می‌شود.

ص: ۲۴۶

ص: ۲۴۷

تصاویر

درباره مرکز

بسم الله الرحمن الرحیم

جاهِدُوا بِأَمْوالِکُمْ وَ أَنْفُسِکُمْ فی سَبیلِ اللَّهِ ذلِکُمْ خَیْرٌ لَکُمْ إِنْ کُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱)

با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السّلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیافزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می کنند

بنادر البحار-ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹

بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در دلدادگی به اهلبیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می دهند.

مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

اهداف :دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت علیهم السّلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید.

از جمله فعالیتهای گسترده مرکز :

الف)چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی

ب)تولید صدها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن سهمراه

ج)تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما ، انیمیشن ، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و...

د)ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار های تلفن همراه و چندین سایت مذهبی دیگر

ه)تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای

و)راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۲۳۵۰۵۲۴)

ز)طراحی سیستم های حسابداری ، رسانه ساز ، موبایل ساز ، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک ، SMS و...

ح)همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند مسجد جمکران و ...

ط)برگزاری همایش ها، و اجرای طرح مهد، ویژه کودکان و نوجوانان شرکت کننده در جلسه

ی)برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم و دوره های تربیت مربی (حضوری و مجازی) در طول سال

دفتر مرکزی: اصفهان/خ مسجد سید/ حد فاصل خیابان پنج رمضان و چهارراه وفائی / مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان

تاریخ تأسیس: ۱۳۸۵ شماره ثبت : ۲۳۷۳ شناسه ملی : ۱۰۸۶۰۱۵۲۰۲۶

وب سایت: www.ghaemiyeh.com ایمیل: Info@ghaemiyeh.com فروشگاه اینترنتی: www.eslamshop.com

تلفن ۲۵-۲۳۵۷۰۲۳- (۰۳۱۱) فکس ۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) دفتر تهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ (۰۲۱) بازرگانی و فروش ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹ امور کاربران ۲۳۳۳۰۴۵(۰۳۱۱)

نکته قابل توجه اینکه بودجه این مرکز؛ مردمی ، غیر دولتی و غیر انتفاعی با همت عده ای خیر اندیش اداره و تامین گردیده و لی جوابگوی حجم رو به رشد و وسیع فعالیت مذهبی و علمی حاضر و طرح های توسعه ای فرهنگی نیست، از اینرو این مرکز به فضل و کرم صاحب اصلی این خانه (قائمیه) امید داشته و امیدواریم حضرت بقیه الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف توفیق روزافزونی را شامل همگان بنماید تا در صورت امکان در این امر مهم ما را یاری نمایندانشاالله.

شماره حساب ۶۲۱۰۶۰۹۵۳ ، شماره کارت :۶۲۷۳-۵۳۳۱-۳۰۴۵-۱۹۷۳و شماره حساب شبا : IR۹۰-۰۱۸۰-۰۰۰۰-۰۰۰۰-۰۶۲۱-۰۶۰۹-۵۳به نام مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان نزد بانک تجارت شعبه اصفهان – خیابان مسجد سید

ارزش کار فکری و عقیدتی

الاحتجاج - به سندش، از امام حسین علیه السلام -: هر کس عهده دار یتیمی از ما شود که محنتِ غیبت ما، او را از ما جدا کرده است و از علوم ما که به دستش رسیده، به او سهمی دهد تا ارشاد و هدایتش کند، خداوند به او می‌فرماید: «ای بنده بزرگوار شریک کننده برادرش! من در کَرَم کردن، از تو سزاوارترم. فرشتگان من! برای او در بهشت، به عدد هر حرفی که یاد داده است، هزار هزار، کاخ قرار دهید و از دیگر نعمت‌ها، آنچه را که لایق اوست، به آنها ضمیمه کنید».

التفسیر المنسوب إلی الإمام العسکری علیه السلام: امام حسین علیه السلام به مردی فرمود: «کدام یک را دوست‌تر می‌داری: مردی اراده کشتن بینوایی ضعیف را دارد و تو او را از دستش می‌رَهانی، یا مردی ناصبی اراده گمراه کردن مؤمنی بینوا و ضعیف از پیروان ما را دارد، امّا تو دریچه‌ای [از علم] را بر او می گشایی که آن بینوا، خود را بِدان، نگاه می‌دارد و با حجّت‌های خدای متعال، خصم خویش را ساکت می‌سازد و او را می‌شکند؟».

[سپس] فرمود: «حتماً رهاندن این مؤمن بینوا از دست آن ناصبی. بی گمان، خدای متعال می‌فرماید: «و هر که او را زنده کند، گویی همه مردم را زنده کرده است»؛ یعنی هر که او را زنده کند و از کفر به ایمان، ارشاد کند، گویی همه مردم را زنده کرده است، پیش از آن که آنان را با شمشیرهای تیز بکشد».

مسند زید: امام حسین علیه السلام فرمود: «هر کس انسانی را از گمراهی به معرفت حق، فرا بخواند و او اجابت کند، اجری مانند آزاد کردن بنده دارد».

قائمیه
مرکز تحقیقات رایانه‌ای
اصفهان
www
برای داشتن کتابخانه های‌تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشـــانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹